

ULDUZ

№12 (607)

WWW.AZYB.AZ
WWW.AYB.AZ

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ DEKABR 2019

- ✓ Səyyad Aranın ekspertizası
- ✓ Xuraman Hüseynzadənin özüylə söhbəti və yazısı
- ✓ Rəsul Rzanın "Son gecə" poeması
- ✓ Qısa fikirlər xəzinəsi
- ✓ Gənclər söz istəyir
- ✓ Tərcümə saatı
- ✓ Yeni nəşrlər
- ✓ Nəsrddə portret yaratma üsulları
- ✓ Dərgidə kitab

BU SAYIMIZDA

3

Səyyad ARAN
Bir dəstə
çıçək kimi...

7

Xuraman
HÜSEYNZADƏ
özüylə söhbəti
və yazılışı

qısa fikirlər
xəzinəsi

11

17

Turan UĞUR
Bir şair var

19

Etibar
MURADXANLI
Üç süngü,
bir güləs

22

Vüqar RAHİ
qəzəl de ki...

25

Günay Səma ŞİRVAN
Nəsrədə portret
yaratma üsulları

28

Rəsul RZA
Son gecə

35

Samirə MƏMMƏDLİ
Azərbaycan
mühacirəti –
faciə və ümid
bucağında

39

Əli Şirin ŞÜKÜRLÜ
Ədəbi supermatizmə
aid nümunələr

41

Əsəd CAHANGİR
Gənclər
söz istəyir

Dilek YÜKSEL
Pompeyi sevərkən

44

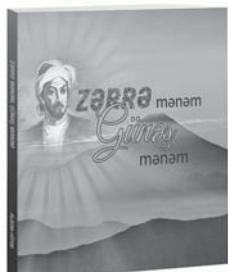
47
Zəka
VİLAYƏTOĞLU
Külqabı

55
Mina RƏŞİD
böyükdən usağı

58
yeni nəşrlər

64

Əlizadə NURİ
şair vaxtı

66

İslam SADIQ
Nəsiminin bayati
nəfəsləri şeirləri

69

Nəcibə İLKİN
Burax əllərimi...

71

Qəşəm NƏCƏFZADƏ
Bəyim

73

Kamandar EYVAZLI
Borçalı eli

82

Gülay TAHİRLİ
dərgidə kitab

Baş redaktor
Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti
Tərana Vahid
(Baş redaktor müavini)

Həyat Şəmi
Elçin Mirzəbəylı
Xeyal Rza
Səhər Əhməd
Xanəmir
Rəsmiyə Sabir
Elxan Yurdoglu
Nuranə Nur
Anar Amin
Elmar Vüqarlı
Ələmdar Cabbarlı
Qılman İman
Hafiz Hacıxalı
Nisəbayim
Fərid Hüseyn
Məşhəti Musa
Elşən Əzim

Nargis
Seyfəddin Altaylı
(Türkiyə)
Xaqani Qayıblı
(Estoniya)
Baloğlan Cəlil
(Başqırdıstan)

Saadat Muxammadova
(Özbəkistan)
Nilufər Şixli
(Moskva)

Günay Səma Şirvan
(Voronej)

Bədii redaktor
Ədalət Həsən

Ünvanı: AZ1000, Bakı,
Xaqani küçəsi, 25
ulduz_dergisi@mail.ru
dursul@mail.ru
www/ayb.az

Telefon: 498-72-43

Çapa imzalanıb: 24.12.2019
"Ulduz" jurnalı redaksiyasında

yığılib səhifələnib.

"Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya"
MMC-də çap olunub.

Sifariş. №150, Tiraj: 300

Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır

Şəhadətnamə № 238

Nömrənin eksperti:
Şirindil Alişanov

**"AZƏRMƏTBuatYAYIMI"
AÇIQ SƏHMDAR
CƏMİYYƏTİ**

"Ulduz" jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon "Mətbuatyayımı" şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

**"QAYA"
MƏTBuat YAYIMI**

"Ulduz" jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon "QAYA" mətbuat yayımı şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

**"EKSPRESS"
MƏTBuat YAYIMI**

"Ulduz" jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon "EKSPRESS" mətbuat yayımı şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

Jurnalın

1 aylıq abunə qiyməti – 2.00 man.

6 aylıq abunə qiyməti – 12.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılımaq istəyənlər:

**440 – 27 – 85
440 – 39 – 83
440 – 46 – 94**

**564 – 63 – 45
598 – 35 – 22
556 – 67 – 13
564 – 48 – 96**

**437 – 28 – 10
408 – 17 – 51**

nömrəli telefonlara zəng edə bilərlər.

ISNN 0134-522 İNDEKS AZ 1000 2 AZN

Səyyad ARAN

filologiya elmləri namizədi

BİR DƏSTƏ ÇİÇƏK KİMİ...

(“Ulduz” jurnalının noyabr
sayına kənar baxış)

“Ulduz” jurnalının 2019-cu il 11-ci nömrəsi də ədəbi gəncliyin bir dəstəsinin poetik nümunələrini və ilk qələm təcrübələrini oxucuların görüşünə gətirib. Əvvəlcədən qeyd edim ki, bu görüş arzulanandır və kifayət qədər uğurludur.

Ənənəvi “Özüylə söhbət...” Şahanə Müşfiqlə başlayır və müəllifin ən yaxın oxucularına belə bəlli olmayan iç dünyası dəruni qatları ilə açılır. “Söhbət”... də şeirləri qədər yüksək bədii-estetik dəyərə malikdir.

Yazlarını müxtəlif mətbuat səhifələrində tez-tez oxuyuram. “Özüylə söhbəti” onun şair dünyasını anlamamaq və şeirlərinə açar salmaq üçün əla fürsətdir. Ümumiyyətlə, həqiqi qələm əhli kim olduğunu, həyata nə üçün gəldiyini, missiyasının nədən ibarət olduğunu anlayırsa, “Mən varam!” deməyə tam haqlıdır. Özünüifadə tərzi orijinal və maraqlıdır.

“... Ədəbiyyat fərqlənmək üçün vasitə deyil, fərqli özüdür”.

“Yazmaq heç vaxt asan deyil. Ən çətinini isə şeir yazmaqdır. Nəinki günlər, hətta aylarla şeir yazmadığım, heç şeir oxumadığım zamanlar olur. Şeir bilavasitə ovqat məsələsidir çünki”.

“Hər zaman özümlə bağlı hiss etdiyim bircə şey var: mən yazmaq üçün doğulmuşam”.

Mən Şahanə Müşfiqin gələcəyinə böyük ümid bəsləyirəm. O artıq müasir Azərbaycan şeirində gənclər arasında seçilənlərdəndir. Aşağıdakı misralar bu qənaətimi məmnuniyyətlə təsdiqləyir:

Dilimi iki dişimin arasında çox yaraladım
susmağı öyrənincə,
ayaqlarımı qucağında sakitləşdirdim,
getməsinlər deyə...

Anladım ki, səssiz hayqırışları eşitmək üçün dizinin dibində olmaq gərəkməzmiş,
qəlbinin küncündə olmaq yetər
“Sən gəldin”.

Torpaq qadınları barmaq ucundan tanırı,
Hər qadın bir buğda dənəsi vəd edir.
“Çərpələng”.

Tövbə bu sevgiyə, sevdana tövbə,
“Sevirəm” deyirdin... neynək,
Sevmədin...
“Ayrılıq ölümdür” – deyən hardadı?
Çağırın görüşək,
görsün,
ölmədim.

“Ölmədim”

Sonuncu bənd Ramiz Rövşəndən təsirlənmədir. Xatırlayırsınız mı?

Aradan nə qədər il keçib, görən,
Taniya bilmədim, məni bağışla.
Mən elə bilirdim, sənsiz olərəm,
Mən sənsiz ölmədim, məni bağışla.

Yaxşı ki, bu təsir “Müşfiqanədir!”

Günel Hacıyevanın “Dizlərinə sarılmış tale” və “Sona açılan sabah” hekayələri onun yaşıından böyük mövzulardır. Etiraf edim ki, həzin və kövrək notlarla mövzuları həll edə bili. Zatən qaldırılan problemlər də həmin ovqatdadır. Hər iki hekayədə biganəlik, laqeydik, qınından çıxıb qınıni bəyənməmək motivləri əsas yer tutur. Bir vaxt evlərinin bəzəyi olan, çox adamın köks ötürərək baxdıqları mebel, qab-qacaq, xalçalar acgöz, qədirbilməz övladlar tərəfindən valideynlər ölən kimi yağımalanır. Əslində heç düz-əməlli istifadə də olunmur, qarayağışın altında qalıb zay olur, sindirilir, doğranılıb ocaqda yandırılır. Valideynləri xatırladaçaq son əşyalar da beləcə zibilliyyə atılır. Əslində keçmişlərini itirirlər. Keçmişsiz gələcək olarmı?

“Sona açılan sabah” da həmin motivdədir. Övladlarının, xüsusən nəvələrinin yolunu gözləyən valideynlər özlərini həlak edib onların sev-

diyi yeməkləri hazırlayırlar. Ata çöl-bayırda, ana evdə əldən gedir. Beş övlad üçün özlərini şam kimi əridən valideynlər cahana sığmayan sevinclə onları gözlərkən namərd ismarişla qarşılaşırlar. “Ata, gözləməyin eee, qar yağış, çıxa bilmirik”.

Burda nisbətən ana xoşbəxtidir. Çünkü xəncər kimi ürəyə saplanan bu sözü o eşitmədi. Ora-bura vurnuxmaqdən təntiyən ananın ocağıın başında ürəyi dayanır. Buz kimi soyuq, yadlaşmış övladlar analarının axırına çıxaraq atalarını yetim qoyurlar. Onlar üçün çox vacib olan nəvazişi, qayğını, nəvə həsrətini qanmayaraq (üzr istəyirəm) Allah qarşısında böyük günah işlədirlər.

Mən də qəbul edirəm ki, “əgər bir ananın ölümünə mane ola bilsək, uşaqlar uşaqlıqlarını itirməzlər”. Bunun üçün böyük ürək sahibi olmaq, sönmüş ürəklərdə qəfil işiq yandırıb insanı xilas etmək gərəkdir. Ən böyük qəhrəmanlıq, fədakarlıq bütün dövrlərdə insanı xilas etmək sayılıb. Axi insan bu dünyanın əşrəfidir. Bəşər övladı dünyanın bəzəyidir, əsas hərəkətverici qüvvəsidir. Hər dəfə bu gücə sahib ola bilirikmi? Ola bilərik. “Əgər qaralmayıbsa sol döşümüzün altındaki günəş!” (N.Hikmət)

Pərvanə Bayramqızının “Əyri xətt” (əsliində ad kimi “Əyri-ürrü xətt” daha doğrudur. Çünkü söhbət hekayədə tez-tez xatırlanan hə-

BU SAYIMIZDA

<p>3 Elxan YURDOĞLU “Hər üz bir nəfəs kimi”</p> <p>7 Şəhəna MÜŞFIQ Özüylər səhəbəti va jeinterni</p> <p>16 Oğuz AYAZ “Qadına qırılan kürməsi sonu”</p> <p>18 Anar GÜLÜMSOY “...bu epi Hallaq qoçuyur...”</p>	<p>20 Aymur SƏFƏRLİ Çağdaş dünya va “Yarımçıq alyazma” romani</p> <p>27 Günel C.HACIYEVA “Diləflərinə şanlılığı taşı”</p> <p>31 Sevinc AY “Alınmadığı qırınları oxu”</p> <p>32 Vaqif YUSİFLİ “Gənc şairlər, sözüm səzidə”</p>	<p>38 Qismət MƏSİM “Divardakı tablo”</p> <p>40 Pervin BAYRAMOZO “Əyri xətt”</p> <p>44 Yusif NƏĞMƏKAR “Təkliniya ümidi peñi”</p> <p>49 Arzu NEHRƏMLÜ “Hərakat”</p>	<p>59 Nofal ÜMID peñi vəzni</p> <p>61 Nacaf ƏSGƏRZADƏ təhlili</p> <p>64 “Kacar”dan peñi çalangi</p> <p>67 Malahat HÜMMƏTOZİ “Höküm royal”</p>	<p>55 Vüqar HAQVERDİYEV nəşri</p> <p>57 Gül ƏLÜLDÜZ “Özündən inti”</p> <p>70 Güla ƏLÜLDÜZ “Mənim rəmzi”</p> <p>72 Orxan SAFFARI üzgərdə kitablı</p>
--	---	---	---	---

Təstishçilər:
Azerbaycan Yazarlar Birliyi va
“Ulduz” jurnalının idarəetçisi

Bəy redaktorlar
Qulfi Ağası
Redaktor xəbərlər
Məmməd Əliyev
(Bəy redaktor müəsəsinin
Hərbi Jönç
Xəlifə Əliyev
Kamil Ria
Səməd Əliyev
Kərimən Əliyev
Raşit Əliyev
Nurano Nur
Aşar Əməli
Elçin Əliyeva
Hüsnəmər Cəbərli
Cəlil Əliyev
Hüsiyər Həsəndəli
Nüshayın
Faiq Əliyev
Məhəmməd Məmməd
Əlişan Əliyev
Seyfəddin Atayev
Firudin
Xəqani Qayıbovi
(Eşəyinə)
Rəsul Əliyev
(Bəyredətinə)
Səməd Əliyev
(Dəvətşəhərinə)
Müslüm Əliyev
Mübarək Əliyev
Güney Səməd Əliyev
(Vəzifəsi)
Bəyredətinə
(Məlumat Əməkhanası)
Əliyev AZ1000, Bakı,
Mənz. № 100, 2010
ulduz_dergish@mail.ru
duerish@mail.ru
duerish@mail.ru
Telefon: +99 72-43
Cənab Əliyev 05.12.2019
“Ulduz” jurnal redaktorluq məsələ
yığdır sahibləri
“Ulduz” jurnal redaktorluq
Təməcəd-İşçilər İttifaqı
Şəhərin 39/1, Tərtər 300
Mənz. № 100
+99 7-41 666 00 22
+99 7-41 666 00 23
Sənədli ekspert: Seyyid Aran

kim xəttindən-yazısından – qrafik işarəsindən gedirsə, “əyri xətt” yön, istiqamət mənasına daha çox aiddir).

Hekayədə həyatın həkimə vurduğu yara onu ömrü boyu izləyir, yüksək kimi ciyindən düşmür. Nəhayət ki, bu yükü ciyindən atmağa Allah ona şans verir, həkim də bu əbədi əzabdan xilas olur. İnsanlıq, əl tutmaq, təmən-nasızlıq qalib gəlir. Həkim əvvəlcə xəstəni, sonra isə özünü xilas edir. Və beləcə həyat davam edir.

Arzu Nehrəmlinin “Hərəkat” hekayəsi yaxın tariximizin – Azərbaycanın azadlıq hərəkatı illərinin ilk dövrlərindən bəhs edir. Arazın hər iki sahilindəki soydaşlar tarixin onlara verdiyi şansdan yararlanaraq görüşürlər. Bir-birinə səslənir, sevinir, salamlayırlar, bu taydan o taya, o taydan bu taya daşa bağlanmış məktublarla həsb-hal edirlər. Görünür, elə sözələr var ki, onu bərkədən deyə bilmirlər, imperiya hələ ölməyib, vahimə hələ qalır. Məhz bu vahimə Səhəri uzun müddət çarpayının altından çıxmaga qoymur, həyatında ilk dəfə bir neçə gün “həbsdə” qalır. Bütün bunlara baxmaya-raq, bacılar – Arzu da, Səhər də “azadlığın dədini” duyurlar, ümumxalq hərəkatından kənarda qalmırlar.

Qloballaşma... Avropaya integrasiya... Qərb mədəniyyəti... Azad, sərbəst, rəngarəng həyat... Son illər leksikamiza düşən ifadələrdir. Təəssüf... heç də həmişə sevinc bəxş etmir biz-lərə. Bu gəlişigözəl sözlər bəzi insanları kökümüzə nankor çıxmaga, hətta ana qatılı olmağa qədər sövq edir. Cəmisi 12 il bəs edir ki, doğma Vətəndən ayrılan Mehdi var-dövlət namə onu dünyaya gətirən qadını amansızca-sına qətlə yetirsən. Hətta verdiyi işgəncəyə gülümşəsin də – qətl yerinə baxaraq! Orxan Safarinin “Qəbir əzabı” hekayəsi yolundan azmış-ların və kökündən ayrılanların labüb faciəsidir.

“Adsız” hekayəsi isə sərxoşlar, tüfeylilər, nakamlar mühitində üzdə xoşbəxt görünən də, əslində onlardan heç də geri qalmayan Lalə-

nin və onun kimilərin fərəhsiz və ümidsiz hə-yatı haqqında kədər dolu rekviyemdir.

“Bir qulağı olmayan kişi qolunu Lalənin boynuna doladı. Elə bildim, bu dəqiqə dizlərinin üstünə yıxıb, yaxasını ciracaq.

– Qolunu çək, ağırdı! – Lalənin axır ki, səsi çıxdı. Qulaqsız kişi qəzəbləndi.

– Az, dayan görüm, əsəbiləşdirmə məni.

Lalə onun sarışığıqtək qollarını ciyindən atıb saçlarını düzəldə-düzəldə mənə baxıb gülümsədi. Hiss etdim ki, bir az da utandı”.

Ləyaqətinə hələ tam itirməyib. Amma ya-şamaq, mübarizə etmək üçün qapını bərkədən vurub gedə bilmir. Çünkü o – “əsirlilikdəki qı-zılgül”dür.

“Şeir vaxtı” bölməsində Anar Gülməsoyun üç adlı şeiri, Sevinc Ayın isə dörd adsız şeiri verilib. Hər ikisində maraqlı poetik tapıntılar, diqqətçəkən misralar var. Özlərini axtarırlar, fərdi üslubları formalaşmayıb. “Mən sən ol-dum, mən sən oldum” misralarının təkrarına nə ehtiyac? Bir də adam özü öz yanından yad kimi necə ötüb gedə bilər? “Yanımdan ötdüm yad kimi” (Anar Gülməsoy).

Aynur Səfərlinin Xalq yazıcısı Kamal Abdullanın “Yarımçıq əlyazma” romanı haqqında mülahizələri səviyyəsi və sanbalı ilə diqqət çə-kir. Tədqiqatçı yeri gəldikcə şöhrəti yazarının digər romanlarını da xatırladaraq Kamal Abdullanın dünya şöhrəti qazanmışının ədəbi və bədii əsaslarını ustalıqla təhlil edir. Hiss olunur ki, A.Səfərli müəllifin yaradıcılığına dərin-dən bələddir.

Əgər sorğu keçirilsə ki, tənqidçilərdən ədəbi gəncliyin ən yaxın dostu, qayğıkeşi, uğurlarını dərhal görən və təqdir edən kimdir – böyük çoxluq filologiya elmləri doktoru, professor Vaqif Yusiflinin adını çəkər. Müəllif bu dəfə də ənənəsinə sadıq qalaraq, Ulucay Aki-fin, Günay Həsənlinin, Günay Ümidin, İltimas Səmiminin yaradıcılığı haqda ürəklə söz açır. Onların yaradıcılığındakı uğurların bədii-este-

tik cəhətlərini, hardan və nədən qidalandıqlarını böyük ürəklə göstərir.

Qismət Məsimin və Nofəl Ümidin şeirlərində ən çox diqqət çəkən obrazlılıqdır. Nofəl folklor'a daha yaxındır.

Qozbelini əyə-əyə
Keşik çekir qəm ürəyə.
Gözlərini yumar deyə,
Yarasına duz basmışam.

Amma ənənəvi üslubda orijinal deyimləri də var:

Bir az da səbrimi dər çuxasından,
İradəm nəfsimə boyun əyməsin.
Üzərlək asmişəm zər yaxasından,
Dərdimə heç kimin gözü dəyməsin.

Dünyanın etibarsızlığı, yalan, xəyanət, vəfəsizliq... yaşından xeyli irəli gedərək Qismət Məsim insan həyatında əbədi mübahisə və müzakirə obyekti olan bu mənəvi naqışlıklara qarşı özünəməxsus etirazını, münasibətini sərgiləyir.

Mən körpə olandan yaylaq sevmişəm,
Mən qaya sevmişəm, çəmən sevmişəm,
Məndə dağ eşqi var, dərə eşqi var,
Mən nə sevmişəmsə, içdən sevmişəm –
Mən hardan bilim ki, xəyanət nədir?

Tanınmış şair Yusif Nəgməkar yenə də sənballı poetik boğçası ilə gəncliyin görüşünə gəlib. Yox, dəqiq demədim. Çünkü Yusif Nəgməkarın şeirləri yaşından asılı olmayaraq bütün yaş qruplarınınındır. Milli-ənənəvi şeirimizin müasir dövrdə layiqli nümayəndlərindən olan istedadlı şair yaşının və təcrübəsinin qənaət-

lərindən bəhrələnərək həyat, yaşamaq, məhəbbət barədə fəlsəfi fikirlər yürüdür.

Öyünmə ki, məst ərəm.
Mən – öndən səst ərən!..
Səni gözəl göstərən
“Gözəl” sözüm də şərtidir.

“Gözəllik şərti”

Qınağı qonaq eləmə,
Tər oda qonaq götürməz.
Qonağı qınaq eləmə,
Şər əda qınaq götürməz.

“Götürməz ki...”

Gilə Əliqızının da şeirləri xoşuma gəldi. Aydın, axıcı dili var. Çap olunmuş əsərləri heca vəzninin, folklorun ən duru və ahəngdar dili ilə yazılıb. Dünya haqqında klassiklərdən üzü bəri bir çox şairlər söz deyiblər. Etiraf edim ki, Gilə Əliqızının da yanaşması təzədir:

Bağın nazın çekən bağban olsaydın,
Güllərin saralıb solmazdı, dünya!
Sevgi olmasayı əgər içində,
Bir qəpik dəyərin olmazdı, dünya...
“Ulduz” jurnalının gənclərlə bağlı fəaliyyəti düzgün yoldadır. İlk qələm təcrübələrinə geniş və səxavətlə meydan vermək, gənclərin yaradıcılıq yollarında atdığı kövrək addımlara dəstək olmaq, qayğı və etimad göstərmək təqdirəlayıq haldır. Redaksiya heyətinə öz yolları ilə getməyi, jurnalın ən gözəl ənənələrini yaşatmağı arzu-layıram.

Xuraman HÜSEYNZADƏ

özüylə söhbəti...

İnsan, adətən, özü ilə təkbətək qalanda daxili aləminə baş vurur, yaşıdlıqlarına nəzər yetirir, gələcəkdə nələr edəcəyi haqda düşünür. Özümlə söhbət etmək bir növ özümə subliminal mesaj ötürmək deməkdir: nələr olar, nələr olmaz?! Özümlə söhbət edərkən bəzən oxuduğum əsərləri xatırlayıram. Çay sahilində Herman Hessenin "Siddhartha" romanında Siddharthanın yaşıdlılarını düşünürəmsə, dəniz sahilində bu, Ernest Heminqueyin "Qoca və dəniz"ı ilə əvəzlənir və s... Yəqin ki, bu, çox adamda olur...

Özümlə söhbət edərkən bəzən oxuduğum kitablar da mənimlə bu cür həmsöhbət olur. Kitablar həyatımızda önəmli yer tutur. Əbu Turxan deyirdi ki, ən yaxşı kitab sənin qəlbini vərəqləyən kitabdır.

Özümlə söhbət edərkən çox vaxt mən də xəyal qurmağa çalışıram. Bu, çoxlarının sevdiyi, üz tutduğu bir yoldur. Lev Tolstoy da xəyal quraraq kənd həyatına üz tutmuş və bunun faydasını görmüşdü.

Hər bir insan özü ilə söhbət etməyi sevir. Mənim də ən yaxşı həmsöhbətim ruhumdur... Ruhum, alter-eqom kimi həmişə mənə səbirli olmayı və zamandan faydalanağı məsləhət görür.

... VƏ YAZISI

Göy qurşağındakı xəzinə

Yazıcı Həmid Piriyevin “Göy qurşağında balıq ovu” hekayəsi bir çox cəhətləri ilə maraqlıdır... Bivec Yusiflə zəhmətkeş Səfərin bir-birindən fərqlənməsini göstərən əsas cəhət-zəhmətə, əməyə sevgiyə hər yerdə, bütün əsərlərdə rast gəlmək olur... Həmid Piriyevin hekayələrində də zəhmətə sevgi önəmli yer tutur...

Hekayə gecə bıçaqlanan Yusifin anası Əminənin Səfərdən oğlu üçün pul istəməsi ilə başlayır. Yusif təcili əməliyyat olunmalıdır. Gözləri qan çanağına dönmiş Əminə pul üçün atasının, qardaşının, qaynının yanına getsə də, onlar Yusifə pul verməyəcəklərini bildirirlər. Atasının sözləri daha ağır olur. O, Yusifə bir qəpik də verməyəcəyini deyir.

Əziyyətlə, zəhmətlə neçə ildir, pul yiğan Səfərin o pulları Əminəyə verməyə əli gəlməsə də, ona baxdıqca ürəyi parçalanır. Xəyalında anasını Əminənin yerində təsəvvür edir. Ürəyində Səfəri danlayır... Əminə Səfərdən “yox” cavabı almadığı üçün sevinir. Səfərinsə yadına Yusifin iki ay əvvəl dedikləri düşür...

Qohumlarından giley edirdi Yusif. Atası ölen-dən sonra heç bir qohumun onlara yaxın durmadığını demişdi Səfərə. Günlərlə evlərində çörək olmadığından, anasının işə acqarına getməsindən, illərlə bir paltarda gəzməsindən söz açmışdı. İçki düşkünü olan atası küçələrdə ölmüşdü.

Səfərinsə anası dərddən vərəmləmişdi.

Nənəsi Səfərə pulu nahaq verdiyini deyir. Səfərin də, bacısı Ruhəngizin də evlənmək vaxtı keçirdi. Özlərinin o pula ehtiyacı ola-ola, Yusifə nahaq o pulu verməsindən narazılıq edir nənə.

Səfər Yusifdən niyə üz döndərdi?

Kənddə istədiyi qız olan Səfər ev tikdirib, elçi göndərmək, evlənmək istəyirdi. Evləri çox köhnəydi. Avara uşaqlan Yusifin anası polik-

linikada xadimə işləyirdi. Səfər ona anasına kömək etməyi məsləhət görür, işləməsi üçün istəsə, usta ilə danişib ona kömək edəcəyini deyir. Yusif razılaşdır, fəhləliyin onluq olmadığını bildirir. Səfərlə pivəxanaya gedən Yusif iki bəkal pivə içdikdən sonra qohumlarının arxasında danişır və nəşə çəkməyə başladığını deyir. Səfər bu haqda eşitsə də, inanmirdi ki, anası ayaq altı silməklə pul qazana, Yusif də belə hərəkət edə. Yusif nəşə çəkdiyini deyəndə Səfər onu döyür və deyir ki, bir də onun yanına gəlməsin. O vaxtdan o, Yusifi görəndə üzünü çevirib gedir. Keçən gecə isə Yusif bıçaqlanır. Səfər onun nəyə görə bıçaqlanması ilə maraqlanır...

Bəxti yatan Maqolin

Səhər nənəsinin hələ də hirsli olduğunu görən Səfər bir stəkan çay içib evdən çıxır. Günortaya candərdi işləyir. Usta Cabbar görür ki, Səfərin işləməyə halı yoxdu, deyir, get, dincəl...

Səfər qəbiristanlığa gəlir. Anasının qəbrinin üstünü əliylə silir. Sonra dükana gedir. Pivə alır, amma cibindəki pul çatmir, qalanını sonra verəcəyini deyib çıxır. Həmişə ürəyi sıxılanda gəldiyi yerə-dəniz qırğıına gəlir. Atası ilə səhbət eləyir. Balıqçıydı rəhmətlik... Bu yerdə Ernest Heminqueyin “Qoca və dəniz” əsərində qoca ilə Maqolinin balıq ovu planlarından birindəki dialoq yada düşür:

Qoca deyir:

- Gün hələ təzə başlayır. İndi biz balıq tutmağa yenə bir yerdə gedərik. Maqolin etiraz edir:
- Yox! Mənim bəxtim yatıb. Gətirmir ki gətirmir.

Qoca, əgər getsələr, onun valideynlərinin nə deyəcəyi ilə maraqlanır.

Maqolin valideynlərinin nə deyəcəklərini düşünür:

- Nə deyirlər, qoy desinlər. Mən ki dünən iki dənə balıq tutmuşam. Amma indi ova bir yerdə gedəcəyik, çünkü mən hələ çox şey öyrənməliyəm.

Ağ balıq

Səfərin altı yaşı tamam olmamışdan bir gün öncə atası ona göy qurşağı haqqında danışır. Goy qurşağının başladığı yerdə xəzinə olduğunu deyir. Səfər xəzinənin nə olduğunu soruşduqda atası onun iri, ağ balıqlar olduğunu bildirir. Və gedib göy qurşağından ən yekə balığı tutub ona gətirəcəyindən söz açır. Bu yerdə yenə Maqolinlə qoca dənizçinin dəniz macəraları, xüsusilə qocanın delfinlərlə mübarizəsi yada düşür. Qoca özü ilə danışarkən ruhunun da yorulduğunu deyir. Amma Səfərin atasının ruhi yorgunluğundan söhbət belə gedə bilməz. O, çox ümidi idi... Heyif ki, gələcəyə o cür ümidlə baxan ata göy qurşağında balıq ovuna getsə də, qayıtmır... Onun səfər yoldaşının meyiti tapılsa da, Səfərin atasının meyiti tapılmır. Qəbri olmayan atasının sağ olduğunu və göy qurşağında tilovunu sallayıb balıq tutduğunu düşünür Səfər... Elə bilir ki, onun üçün tutmaq istədiyi ən iri balıq tilova yaxın düşə bilmir. Atası o balığı tutan kimi qayıdacaq. Nənəsi balığı təmizləyəcək, daha hırslınməyəcək, heç nəyin dərдинi çəkməyəcək.

Hər şey əla olacaq onda...

Ümid dolu göy qurşağı...

Goy qurşağının ümid doğurduğu, gözəlliyi, daha çox uşaqların sevincinə səbəb olduğu yazıçı Mübariz Örənin "Goy qurşağı" hekayəsində də maraqlı təsvir olunur:

"...Yağış kəsmişdi. Göyün üzü açılırdı. Uşaqlar göy qurşagini gördüklerini deyib qışqırıldalar... Kənd çox balaca idi. Hami buludların çekildiyini görürdü. Toy hələ qabaqda idi".

Poseydon və delfinlər

Səfərin atasının göy qurşağında balıq ovlayacağını deməsi dəniz tanrısını, Zevsin qardaşı Poseydonu yada salır. Üçdişli əsası ilə də-

nizləri coşdurmaq və sakitləşdirmək bacarığına malik olan Poseydonun zəlzələ kimi geoloji hadisələrə böyük təsir qüvvəsi vardı. Bütün Olimp tanrıları kimi, onun da Olimp dağında sarayı vardı. Poseydonun səltənəti dənizin dibində yerləşirdi. Onun qızilla döşənmiş sarayı burada idi. O, bu sarayda həyat yoldaşı Amfitrita və qızı Nereya ilə yaşayırırdı. Dənizlər tanrisi Poseydon öz qızıl arabasında dəniz dalğaları arasında gəzərkən daim onu delfinlər müşayiət edərmış.

Səfərin atasının dediyi balıqlar da onun ruhunu müşayiət edirdi, bəlkə də...

"Beş vedrə!"

Yazıcı "İki it, dörd adam" hekayəsində bağlara gedən yollardan danışır. Dar, əyri-üyru yolların birində biri erkək, o biri dişi – iki it olur. Hekayəni nəql edən qəhrəman hərdən bağa gedəndə bir parça çörək götürür və bələb itlərə yedizdirir. İtlər yenə onu görən kimi yanına gəlirlər, amma çörək olmayıcağını başa düşüb uzaqlaşırlar. Bağlardan biri yiyəsizdi. Qapını dörd-beş yaşlı qızla orta yaşlı qadın açır. Qızçığazın əlində balaca qırmızı vedrə var. Əlindəki vedrə yarıyanan əncirlə dolu olan nimdaş palṭarlı qadın telefonunu ona verib, "açar"dan çıxarmağı xahiş edir. Telefonu dünən aldığıni, hələ yaxşı işlədə bilmədiyini deyir. Hekayənin qəhrəmanı telefonu "açar"dan çıkarır. Balaca qız əlindəki vedrəni oynada-oynada "beş vedrə" – deyir. Qadın beş vedrə əncir satıldıqdan sonra ona da telefon alacağını bildirir. Sonra Sənəm adlı qızçığazın toyunu görməyi arzuladığından danışır. Doluxsunur, bəlkə də, onu görməyəcəyini, artıq qocaldığını deyir.

Tini burularkən uşağın vedrəsi əlindən düşür və anası onu götürüb öz vedrəsindəki əncirlərin üstünə qoyur. Ana təzə telefonunda qulaq asdıği mahnilara ara verib uşağın atasının həbsdə yatdığını xatırladır.

Hekayənin qəhrəmanı siqareti tullayıb ayağ'a durur, onların ardınca gedir. Dalanın axırın-

dakı bağın qapısı açılır və bağın gözətçisi Hüseyin çölə çıxır. Qadın onunla salamlaşır. Sonra telefonu otuz beş manata aldığıını deyir. Qadın getdikdən sonra Hüseyin onun bədbəxtin biri olduğunu, evi olmadığı üçün bağlarda-harda yer tapsa, orda qaldığını deyir.

Anası balaca Sənəmdən ötrü əziyyət çəkir, onun böyüməsi, gələcəyi haqqında düşünür. Həmid Piriyevin əksər qəhrəmanları bu cür zəhmətkeşdir.

Hekayənin qəhrəmanı qadının hara getdiyini bilmir, amma yolda hamıyla salamlaşacağını, təzə telefonunu göstərəcəyini təsəvvür edir. Sevinir qadın. Məişət qayğıları yenidən başlayana qədər sevinəcəkdi. Axi gün hələ təzə başlayırdı...

Əmbiyarın bağlı

“Söyüd ağacının nağılı” hekayəsində Əmbiyar adlı bağbanın söyüd ağacına necə qayğı göstərməsindən bəhs edilir. Əmbiyar zəhmətkeşdir, torpağa çox bağlıdır. Əmbiyarın zəhmətkeşliyi, torpağa necə bağlı olması Knut Hamsunun “Torpağın bərəkəti” romanının qəhrəmanı İsaaki xatırladır. Çiy kərpicdən tikilmiş birgözlü evində tək yaşayan Əmbiyarın həyatı haqda heç kim heç nə bilmirdi. Bunları onun özündən soruşmaq da kimsənin ağlına gəlmirdi. Əmbiyarın arvadı olsayıdı, yəqin ki, o da İnger kimi əriylə torpaqda xarüqələr yaradardı. Çox böyük bağlı olan Əmbiyar səliqəli idi. Görünüşü ilə göz oxşayan bağın yarısına meyvə ağacları, yarısına tərəvəz əkilmişdi.

Gözəl bir yaz səhərində Əmbiyar bağlı gəzəndə yerdən bir pöhrənin baş qaldırdığını görür. Onun haradan çıxdığına mat qalır. O, axı orda heç nə əkməmişdi. İstəyir ki, çıxarıb atsın, amma çıxarmır, dibini yumşaldır, su verir. İllər keçir, pöhrə böyüüb gözəl bir ağac olur... Yarpaqları kövrək olur, külək əsəndə musiqiyə bənzər səs çıxarır. Ağacın yeganə eybi bəhrə verməməsi idi. Ağacın gözəlliyyinə baxıb fərəh-lənən Əmbiyar onun bəhər verməməsinə görə kədərlənir. Kəsməyə də əli gəlmir. Baltaya əl atanda isə onun üçün çəkdiyi zəhmət gözlərinin qarşısına gəlir. Və beləcə ağaca heyfi gəlir. İllər keçir, Əmbiyar isə ağacı kəsmir. Gözəlliyyin dünyani xilas edəcəyini Həmid Piriyev də söyüd ağacının nağılında bildirir...

Yunan mifologyasında evlilik və doğum ilahəsi hesab olunan Hera da Samos adasında İmbrasa çayının sahilindəki söyüd ağacının altında dünyaya gəlir...

Stanislav Yeji LETS

ƏSRİN AFORİZM USTASI

Stanislav Yeji LETS – şair, filosof, aforizmin son böyük ustası, satirik, metafora dahisi.

Dünyaya göz açıb onu daşqından bu yana ancaq qanla yuyulan gördü...

İlk nəşri – 1957-də gerçəkləşən “Dağınıq düşüncələr”i ona böyük ad-sən qazandırmışdı. Adı “dağınıq” idi, amma əslində özüylə bir ayrı intellektual formasiya yaratmışdı. Həqiqətən, dünyanın ən nizamlı fikirlərini toplamışdı özündə. Hamısı bilgi yüklü, hamısı da bomboz həqiqətlə zəngin... Cild-cild kitablarдан alına biləcək qədər dərin hikmət dolu həmin aforizmlər bir də “asanca yadda qalan həqiqətlər” idi... Kitab uzun müddət Qərbə best-sellerlər siyahısında ilk sırada yer aldı. Ona ən yüksək siyasi tribunalardan belə dəfələrcə istinadlar edildi. Ölümündən az əvvəl yazmışdı:

“Mən yaradıcılıqla dünyani qavramaq istəyirdim”. Bu isteyinin çin olmağının nəticəsidir, yəqin, yazdıqlarını oxuduqca səni özündən alıb özünə doğru aparan yolda həyatı anlamağa, varlığı dərkə elə bil addım-addım yaxınlaşırsan.

...Bir dəfə oxucusundan məktub alır: “Sizin aforizmləri anlamaq üçün dərin mütaliəli olmaq gərək”. Cavabında yazır: “Əlbəttə!” İkisi də haqliydi, əlbət. Letsi oxuyub dərk etmək üçün nələri bilmək gərəkmış, nələri?!

Lets (öz sözləriylə deyəndə)

- azadlıq məfkurəsinə əsir düşmüşdü;
- başqalarının idealını əllərindən alan kəşlərin idealının olduğuna şübhə edirdi;
- bir xalqın nəyə güldüyü desən, sənə həmin xalqın hankı yolda qan axıtmağa hazır olduğunu söyləməyə hazır idi;

- qar uçqununa görə bir qar dənəciyinin belə özünü təqsirli saymadığını bilirdi;
- bilirdi ki, cırtdanlarla ünsiyət insanın bel sütununu əyir;
- zülmətləri tonqallarla belə yarmağın mümkün olmayacağı da bilirdi;
- bir belə sürü içində bəxtiyar çoban olmanın çətinliyini gözünün önünə almışdı;
- görürdü ki, arxa ayaqları üstə dikələndən bəri insan heç cür tarazlığa nail ola bilmir;
- amma yenə öz xəbərdarlığını edirdi: "Unutmayın – insanların seçimi yoxdur; o, insan olmalıdır!";
- savadsızlığı savadsızların ləğv eləməyindən ehtiyatlanırdı;
- fikrin hakimiyyətin əli yetməyəcək qədər dərin olmayı istəyirdi;
- uzaqlığın hələ həsrətin, kədərin gücüylə ölçüldüyü vaxtların övladıydı;
- həqiqətə baş yendirməzdən əvvəl o həqiqəti idrak etməyin gərəkliliyinə əmin idi;
- özünün bir tək "İnsanın tanrılaşdırılmağı Tanrının insanlaşdırılmasına yol açdı" cümləsinə prometeyçi zehniyyətin dörd yüz illik uzun-uzadı tarixinin xülasəsini ustalıqla sığdırmışdı;
- "boş, mənasız şeylərin insanlar arasında ünsiyət vasitəsi olmayı kimi, son dərəcə məraqlı hadisənin şahidi" tək görürdü ki, elə bizi mənasızlığımızdır dünyani mənasız edən;
- zamanın bağlarının qırıldığı və insanlığa xəbərdarlıqlarla dolu XX əsrde qalmamaq üçün düşünüb tezcənə, bəlkə, zamanın bir başqa cürə hesablanmasının xəyalını qururdu;
- Adəm övladına "yamyamlığın süqutu"-nun müjdəsini belə verirdi: "Bax artıq diksinir insan insandan";
- istəmirdi heyvanlar bu adamyeyənlərə etibar eləsin;
- hamının bir-birinin ətini didişdirməyini zövqsüzlüklerinə bağlamışdı;
- insanın insanlararası bu uzaqlığı nə zaman dəf edəcəyi onu daim düşündürdü;

- onların tənhalıqlarını körpü yerinə divar tikmələrinə bağlayırdı;
 - yazırkı ki, ünsiyət vasitələrinin bir belə sürətlənməyinə baxma, hədəflərimizə daha ya vaş çatırıq;
 - riyaziyyatla barışmadığını deyirdi;
 - bir də deyirdi $E=mc^2$ tənliyini (Eynsteynin nisbilik nəzəriyyəsi) görəndə adam öz çərənciliyindən xəcalət çəkir;
 - çox bulaqdan su içmişdi və əbədiyyən susuz idi;
 - özünə o qədər qalib gəlmişdi ki, yeniləməzliyindən cana doymuşdu;
 - o fikri ölməz sayırdı ki, daim yenidən doğula;
 - və əmin idi ki, yalanlarla yaşayan həqiqətlə də yaşar...
- Letsdən ötrü "mövcud olmaq deyil, "düşünmək, düşünmək, düşünmək..." vardi... "Fikir, düşüncə" onun dilinin ən işlək sözlərindəndi. Düşünmək ona imkan vermirdi ki, hamı kimi yaşasın...
- Həqiqət təşnəli Lets, beləcə, dərin mənalı hikmətamız fikirlərin bənzərsiz örnəklərini yaratdı. Ekzistensial ruhlu o örnəklərdə ədəbi sənət növü və fəlsəfi məzmunlu bədii şəkil kimi aforizmin büsbütün yeni həyat qazandığını görmək mümkündür. Hər birində həm satira, həm şeiriyyət, həm də bir kinayə var... Az qala hamısı da daima hüzün içində, dərin düşüncəlidir, mənalar sayrısdırır, özü də gur işq saçaraq... "Mənasız ömür sərməyin - nəfəs dərmədən düşünməyin" dərin izləri var hər birində. Alın yazısı təki bu "özünlə səhbətlər" əsl poeziyanın heç seçilmir. Qısa-qısa anlatdıqları hikmətlərin isə kökü qədimlərə söykənən gerçəklərdir. İnsan oğlunun bütün zamanlarda yoluñu işıqlandıran o hikmətlər, necə deyərlər,indi üçün "elə köhnə şeylərdir ki, bəşəriyyət onları artıq unudub..." Bu üzdən indi heç bir dəyərli sözlər toplusu onlarsız keçinə bilmir...

Cəlal MƏMMƏDOV

Söz LETS-indir...

"Fikir daim yenidən doğulursa – ölməzdir".

Adamyeyənlərlə eyni masada oturma, bir də gördün, onların yemək qabındasan.

Adəm oğlu qovulandan sonra cənnət yenə cənnət olaraq qaldı.

Anteylər hey, özünüüzü bataqlıqlardan gözləyin!

Azadlıq məfkurəsi məni əsir götürdü.

Bakteriyaların da bizi mikroskopun o biri üzündən izlədiyini unutmayaq.

Başdaşlarını heykəllərdən ayırd etməyi unutma.

Başqalarının idealını əlindən alan kəslərin də idealı olurmu?

Bəzən də ancaq səhnədən düşəndən sonra bilirsən ki, hansı rolu oynayırdın.

Bəzi milli faciələr fasıləsiz oynanır.

Bilirəm yəhudilərin zənginliyi haqda əfsanə haradan gəlir – onlar hər şeyin əvəzini ödəyirlər.

Bir belə sürü içində bəxtiyar çoban olmaq çətindir!

Bir dövrü ən yaxşı səciyyələndirən – işləklikdən çıxardığı sözlərin siyahısıdır.

Bir düşüncəyə yetmək üçün çox düşüncəyə ehtiyac var.

Bir xalq ki ümidsizliyin son həddində yaşayır, vay qonşularının gününə!

Bir köpəyin kimin yanında quyruq sallamağına vaxtında diqqət elə.

Bir tək nəhənglərdi rəqibə imkan verər ki, baş qaldıra.

Bir tək humor hissi bizi həyatın gülünclükləriylə barışdırmaq gücündədir.

Bir vaxt vardi, uzaqlığı həsrətin, kədərin gücüylə ölçərdik.

Bir yalançının yaxşı da yaddaşı olmalıdır.

Bir yamyamın, yediyi insan adından danışmağa haqqı varmı?

Bircə düşünsən! Prometeyin allahlardan uğurladığı odda Cordano Brunonu yandırdılar.

Bisavadlar məcburdurlar diktə etsinlər.

Biz boş, mənasız şeylərin insanlar arasında ünsiyyət vasitəsi olmayı kimi son dərəcə məraqlı hadisənin şahidiyik.

Biz hökumət barədə pis düşündükə bizimcün o daha betərini düşünür.

Bizi bir daha və bir daha aldatmağın mümkünluğu qəlbi nikbinliklə doldurur.

Bizim mənasızlığımız dünyani mənasız edir.

Buna nə sözün, fizik? İnsan sürtüşmələri soyuqluq yaradır.

Cəhalətin gücü böyükdür; heç nə ona üstün gələmmir.

Cənnətə necə düşməyi Tanrıdan soruşma. O, ən çətin yolu göstərəcək.

Ciddi düşünməyə başlayınca görürəm ki, dünya nə qədər gülündür.

Cinayəti nə qədər tez işləsən, cəza müddətin də bir o qədər tez keçər.

* * *

Cırtdanlarla ünsiyyət bel sütununu əyir.

Çirkabda eşələnməklə çıkış yolu tapılmaz.

“Çirkin zəkanın tənqidi”nə kimin cəsarəti var!..

Çirkin bir düşüncə ürəyi çirkinləşdirir.

Çox bulaqdan su içmişəm və əbədiyyən susuzam.

Dəfnə çələngini qəbul eləmək – elə baş ölçüsünü bəlli etməkdir.

Diktator olmadığına inanan diktatorların vay halına!

Diqqət yetirmişəm: adamlara onları düşünməyə məcbur etməyən fikirlər xoş gəlir.

Dişsiz tiranları güldürmək qadağandır.

Dostlarımın çoxu düşmənim, çox düşmənim də dostum oldu, bir tək laqeydlər mənə sadıq qaldı.

Düşmənlərini əfv et. Heç nə onları bunca hidətləndirə bilməz.

E = mc² tənliyini (Nisbilik nəzəriyyəsi) görəndə adam öz çərənciliyindən xəcalət çəkir.

Elə həyatımı zəhər qatanlardı, istəyirlər boy numa alım ki, yaşamaq gözəldir.

Elə insanlar var, məclislərində ağlıma heç nə gəlmir.

Elə zəif əsərlər var ki, səhnədən heç cür düşə bilmir.

Eyni beynılə – həm düşünəsən, həm inanasan?

* * *

Ədalətin yolu üstə dayanmayıñ – Femida kordur.

Əfsanənin həqiqətə çevriləməyi kimin qələbəsidir: idealistin, ya materialistin?

Əgər sənin düşməninin geriyə yolu yoxdursa, elə sənin də yoxdur.

Əlləri iməkləməkdən qurtulan gün İnsan tərzığını da itirdi.

Ən çətinini – elə insan cildindəki heyvanı siğalayıb oxşamaqdır.

Ən dəhşətlisi – bulanıq suda axına qarşı üzməkdir.

Fikir daima yenidən doğulursa, ölməzdir.

Fikir hakimiyyətin əli yetməyəcək qədər dərin olmalıdır.

Gerçəkçi ol, doğrunu söyləmə.

Gələcək zamanдан yalnız qrammatika əmindir.

Gəlin bacardıqca qısa yazaq, onsuz da həyatda söz əlindən tərpənmək olmur.

Yumor hissini itirmiş təlxəklərdən qorxun.

Gülmək yasaq olan yerdə ağlamağa da icazə verilmir.

Gündə səkkiz saat düşünmək hüququ tələb edirik!

Hakimiyyət orqanlarını tənqid, öz əksini tənqidçinin vücudunda tapır.

Harda mahni bir ağızdan oxunursa, orda mətn mənasızdır.

Heç özünlə savaşma, onsuz da yeniləcəksən.

Həqiqət olmaqdan qaldığı zaman
həqiqət qalib gəlir.

Hər dövrdə eyni sözlər, başqa qafalar
yox edilir.

Hər əsrin öz orta əsləri var.

Hər şeydən çətini – öz qanının axınına
qarşı üzməkdir.

Həyat adamı məcbur eləyir ki, çox şeyləri
öz xoşunla verəsən.

Hiyləgər kələkbazlar! Cəhənnəmə buraxılma-
sınlar deyə, şeytanla dostluq eləyirlər.

Xalqın bir canı, bir qəlbü, bir köksü ola bilər,
amma bir ağılı, bir beyni varsa, zavallıdır.

Xəritədən ağ ləkələr silindi, yerinə qanlıları
gəldi.

Xordamı oxumaq istəyirsən? O zaman əvvəlcə
dirijorun çubuğuna göz qoy.

İbtidai insan, doğrudur, danışmağı bacarmır-
dı, amma di gəl, heyvanları anlayırdı.

İkili mübarizədə həmişə pislər qazanır.

İkimənalı sözlər çox mənalar törədir.

İlhəm pərilərinin şeir-sənət xiridarı
olduqlarına şübhəm var.

İncəsənət yara aldığı yerdə çiçəklənir.

İnsan axı nə zaman dəf edəcək bu insanlar-
arası uzaqlığı?

İnsan ol! Meymunlar artıq bunun
öhdəsindən gəliblər.

İnsanın tanrılaşdırılmağı Tanrının
insanlaşdırılmağına yol açdı.

İnsanlar nə vaxtsa qardaş olacaqlar və yenə
Habillə Qabildən başlayacaqlar.

İnsanlar tənhadırlar, ona görə ki, körpü yeri-
nə divarlar tikirlər.

İnsanlığın dostu olan biri deyirdi:
“Bəni-Adəmdən qaçıram ki, ona zərərim
dəyməsin”.

Kim ki “biz” deyir, özünü nəzərdə tutmur.

Kimdən ötrü ki yaşamaqla ölməyin fərqi yox-
dur, onun heç dünyaya gəlməyinə dəyməzdi.

Kimə qarşımı düşünürəm? – Onu mənə ya-
saqlayanlara qarşı.

Qandallı əllər alqışlaya bilməz.

Qapını səndən icazəsiz açanın üzünə heç vaxt
ondan əvvəl qapı açma.

Qar uçqununa görə bir qar dənəciyi də özün
təqsirli bilmir.

Qaranlıq vaxtlarda kölgəyə çekilmək çətindir.

Qeyri-müəyyən cavabların qarşısını alım de-
yə, dolanbac suallar verirəm.

Mən elə köhnə şeylərdən danışıram ki,
bəşəriyyət onları artıq unudub.

Mənbəyə çatmaq üçün gərək
axına qarşı üzəsən.

Məndən sədaqət gözləməyin: gələn müstəbi-
di də eynən gedən müstəbid kimi görər
gözüm olmayacaq.

Mənə bir xalqın nəyə güldüyüni söylə,
sənə onun nə üçün qanını axıtmağa
hazır olduğunu söyləyim.

Məni ürəyimdə yer verdiklərim yaraladılar.

* * *

Murdarlıqda hər halda nəsə var: milyonlarca
milçək yanılı bilməz.

* * *

Nağıllar heç vaxt zövqümü oxşamayıb. Həmi-
şə düşünmüşəm ki, onlar gerçəkdir.

* * *

Namus ləkəsidir ən dəhşətlisi – qan ilə yuyul-
mağa məcbur edər.

* * *

Nə zaman ki humor hissimi itirirəm, ondaca
mənə filosof deyirlər.

* * *

Nədən çox düşünürəm? – Çox şeyləri
düşünməməkçün.

* * *

Nəhənglərin ardınca getmə,
batarsan onların ləpirində!

* * *

Nəsillərin zəif yaddaşı əfsanəyə güc verir.

* * *

Nəyi ki yox eləmək istəyirlər, adını qoyurlar
“vaxtı keçibdi”.

* * *

Nuh tufanından bu yana dünya bir
tək qanla yuyulmaz.

* * *

O yazıçılar ən asan satılır ki, kitablarını
kimsə almır.

* * *

Oyanıb ayağa qalxmağın münasibətilə
günü salamla!

* * *

Öləndən sonra yaşamaq asan deyil, bəzən bu-
na bütün ömrünü sərf etməli olursan.

* * *

Ömür yolumda o adamlara rast oldum ki,
onların başqa yerlərdə də qarşıma
çıxmalarına alışmışdım.

* * *

Öz-özümlə danışdığını vaxtlar son sözü heç
də həmişə mən demirəm.

* * *

Özünü yalandan azad imişsən kimi göstərə
bilməzsən.

* * *

Poeziyada, hətta Vislanın özünü belə
su ilə doldurublar.

* * *

Sadəcə inanmaq istəmirsin ki,
kitab çapınadək yalan olub.

* * *

Satiriklər öz dillərini fəlsəfə daşında
itiləməlidirlər.

* * *

Səni eşitsinlər deyə, bəzən susmağın
gərəkdir.

* * *

Siyasi təmsil personajı heyvandırsa, inan,
demək, dövran insani deyil.

* * *

Sözə inamımı itirmişdim. Onu mənə
senzura qaytardı.

* * *

Sözlərin heç bir anlam ifadə etmədiyi
dövrdə ikimənalı olmaq çətindi.

* * *

Sözlərin qiymətdən düşməyi ancaq milli
valyuta ilə olur.

* * *

Şairlər uşaqlar kimidir: elə ki yazı masası
arkasında otururlar, ayaqları yerdən üzülür.

* * *

Şekspirin vaxtında Mədəniyyət Naziri
kim imiş, görən?

* * *

Tanrı hər yerdə qərar tutubdursa,
istənilən yol O-na aparmalıdır.

* * *

Tarixdən bütün yalanların silinməyi o demək
deyil ki, yerdə ancaq həqiqət qalacaq.
Ola bilər, yerdə, ümumiyyətlə,
heç nə qalmasın.

* * *

Təəssüflər olsun ki, cənnətə ölü arabasında
getmək lazıim gəlir.

* * *

Unutmayasan, bu Yer kürəsində hər şey
düşməyə meyillidir.

* * *

Ürəyinə etibar eləmə – o ki sənin qanını iç-
məyə hazırlır.

* * *

Var olmamalı – yalnız düşünməli,
düşünməli, düşünməli!..

MARIYA
(Paulo Kaelonun "11 dəqiqə"
romanının Mariyasına)

- Bu nə baxış, bu nə busə, Mariya?!
- Deyəcəkdir sənə nəsə, Mariya!
- Xəyalmışan, gerçəkmisən, Mariya?!
- Sən hamidan göyçəkmisən, Mariya?!
- Kölğəm səni hər an güdər, Mariya!
- 11 dəqiqə keçib gedər, Mariya!
- Tellərini boynuma sal, Mariya!
- Dodağımdan bir öpüş al, Mariya!
- Bu öpüşlə payız günün yaz olar,
- Gənc ömrünə Turan Uğur yazılar.

Turan UĞUR

BİR ŞAIR VAR
(Əhməd Cavadə)

Bir şair var –
məzarı məchuldur,
uyuyur qəlbimizdə,
bir şair var –
amalı məlumdur,
işarir beynimizdə,
bir şair var –
yurdaşdır o nə desə,
bir şair var –
sirdaşdır o hər kəsə.
Bir şair var –
- əməliylə cavidanlıq qazanmış,
o mübarək himnimizin sözlərini,
nə yaxşı ki,
Əhməd Cavadım yazmış.

ƏHMƏDİM, CAVADIM

Sevgimin adı şeir –
Əhmədim! Cavadım,
hər şeirin bir sehr –
Əhmədim! Cavadım.
Bir poeziya çeşməsi –
Əhmədim! Cavadım,
Azadlığın təşnəsi –
Əhmədim! Cavadım.

MOSKVA GÜNDƏLİYİNDƏN

Burda 100 il yaşamağa nə var ki?
Havasına havalar da çatammaz.
Moskvanın qızlarında nə var ki?
O qədər də ürəklərə yatammaz.
Siqareti siqaretə calayır.
14 yaşında, 15 yaşında qocadı.
Əyinlərdə ətəklərin qisası,
Boylarisa iki metrə ucalır.
O boylarda gözüm yoxdu, inan ki,
Mən boyda da Yan Raynis görünür.
Fabrisius küçəsidi qarşında,
Çempionluğa fransızlar sevinir.
Parklarına dikilibdir gözlərim,
Avtobuslar sağa-sola şütyüür.
Deyirlər ki, oğrun-oğrun Moskva
İşığından Bakıya da ötürür.
Tverskaya – sevişənlər məkanı...
Bu bulvarı sevilənlər sevirlər,
Axşam oldu, itlə dolur küçələr,
"İdi suda, idi suda" – deyirlər.
Metroları yer altında bir şəhər
Gəzdikcə heç bitmək bilmir, İlahi,
Stansiyalar pətək kimi düzülüb,
Göz önündən getmək bilmir, İlahi.
Moskvanın evləri də sadədir,
Ruslar bilir sadəlikdi gözəllik,
Sən gözələ tərif dedim, Moskva!
Get başına bir az hərlə üzərlik...

KİYEV GÜNDƏLİYİNDƏN...

Nə düşmüsən bu Kiyevin düzünə?
Yoxsa sənə yaman düşüb havası?
Dost-tanışın heç baxmadın üzünə,
Bircə qızın ümidiñə qalası.

İllərimi aya-günə vermişəm,
Kədərini kədərimdən bilmışəm,
Bir qəlbim var, onu sənə vermişəm,
İndən belə nəyim var ki verəsi?

Yollarını bu yollardan salıbdı,
İlhamını o tellərdən alıbdı,
Turan Uğur çoxdan Məcnun olubdu,
Bir gün isə yanıb, Kərəm olası...

KİYEV GÜNDƏLİYİNDƏN

(xanımlara)

Həyatda bir bəhərli,
barınız olammadıq,
Guya yar dedik sizə,
yarınız olammadıq.

Hər şeydən öncə isə
Sən bizimcün anasan.
Elə yaşamışan ki,
Övlad üçün yanasan.

9 min il çalışsaq,
Anlamarıq hikmətin.
Bədəli ödənməz ki
9 aylıq zəhmətin.

Amma səni neçəsi
əsir bilir, qul bilir.
Bunu da özlərinə
ən sərfəli yol bilir.

Nə vaxtsa əl qaldıran,
söyənlər də tapılar.
"Evinin supürgəsi"
deyənlər də tapılar.

Sənə deyilən bu söz
min kələk, min tuzaqmış,
"Kişiyə hər şey olar,
Qadınasa yasaqmış?".

Fikir verməyin buna,
inci olun, dürr olun.
Ən başlıcasıysa
azad olun, hürr olun.

Gözümüz üçün qadın
ünvanlı baxış yeri,
Həsrətini duyanda
min busə, öpüş yeri.

Gündüzlər çəkir bizim
dərdimizin yükünü.
Gecələr ay işığında
qoynumuzun sakini.

Allah veribmi sizə
sevgini, məhəbbəti?
Ara-sıra yazılıan
Şeirimin predmeti.

Etibar MURADXANLI

ÜÇ SÜNGÜ, BİR GÜLLƏ

– Muradov.

Gözləyirdi... gözləyirdi və hazır idi. Artıq dördüncü idi, ölümə dördüncü namizəd... Alnından və gicgahlarından puçurlanıb aşağı diyirlənən tər damları sinəsinə və çıyılınrinə qonmadan addımını atdı:

– Mən!

– Silah anbarında karaul!

Bu, həmin silah anbarı idi ki, bir ay ərzində onu qoruyan üç əsgər müəmmalı şəkildə şəhadətə yetirilmiş, bir əsgər psixoloji travma almışdı. Əslində bu, heç silah anbarı da deyildi. Heç kimin bilmədiyi, daxilində nəyin olduğunu, nə işlər görüldüyündən heç kimin xəbəri olmadığı, amma son dərəcə əhəmiyyətli, strateji obyekt sayılan bu "anbar"ın mühafizəsi kifayət qədər möhkəm təşkil olunmuşdu, kifayət qədər ciddi qorunurdu. Anbara yaxınlaşmaq üçün təmas xəttindəki səngəri keçmək

lazım gəlirdi. Amma səngərdə əsgərlər gecə-gündüz ayıq-sayıq keşik çəkir, düşmən diversantının hərəkət edə biləcəyi bütün cığır və yolları nəzarətdə saxlayırdı...

Növbənin başlamasına üç saatdan artıq vaxt qalındı. Bu müddətdə o, xarici görünüşünü qaydaya salmalı, karaulun vəzifələrini təkrarlamalı, qalan vaxtını isə yatıb istirahət etməli idi. Əsgər Muradov karaulun tələblərinə uyğun olaraq bütün hazırlıqları gördü. Amma istirahət etmədi. Onsuz da gözünə yuxu getməyəcəkdi. Son bir ay ərzində "Silah anbarı"nda karaulda olub sağ qayıdan bir neçə əsgərlə görüşdü. "Silah anbarı"nı və onun ətrafinı həmin əsgərlərin və öz yaddaşında ilisib qalan məlumatların sayəsində təxəyyülündə canlandırib cizgisini çəkdi. Taqım komandirinə yaxınlaşıb hər üç hadisənin baş verdiyi şəraiti dəqiqliklə təsvir etməsini xahiş etdi. Sonda

həmin obyektdə karaulda olarkən qəfil yuxuya gedən, aylarkən boğazından ilan sallandığını zənn edib sarsıntı keçirən, sonradan isə boğazından sallananın ilan deyil, ucundan avtomat süngüsü asılmış kəndir olduğunu görən əsgərlə görüşdü. Həmin əsgər hələ də hadisəni xatırlayarkən sarsıntı keçirir, yuxuya getdiyi üçün özünü bağışlaya bilmir, alçaldıldığını, ələ salındığını zənn edirdi. Bu rüsvayçılıqdanşa şəhid olan yoldaşları kimi öldürülməsinin onun üçün daha üstün olduğunu söyləyirdi...

...Üç avtomat süngüsü, bir güllə... Kəndirdən süngü keçirib boyunbağı kimi boğazından asılmış gənc bir əsgər,. Avtomat süngüsü kürəyindən saplanıb ürəyinə qədər işləyən günahsız bir gənc,. Qəlbinin şah damarına qədər kəsib keçən avtomat süngüsünü qucaqlayaraq üzü üstə qarın köksünə qıslıb donan yeniyetmə... “Я здесь, я везде, где бы вы ни были, я там!” - qızdırılmış metalla hər üç süngünün dəstəyinə qara hərflərlə yazılmış bu sözlə düşmən xəbərdarlığını etmişdi: “Mən buradayam, mən hər yerdəyəm, siz haradasınızsa, mən də oradayam!”. Daha kəskin xəbərdarlıq isə 19 yaşılı gəncin başının arxa tərəfindən keçib alnından çıxan və ağappaq qarı al qana boyayan bir avtomat gülləsi ilə edilmişdi. Gənc əsgərin cəsədi isə “Mən buradayam, mən hər yerdəyəm, siz haradasınızsa, mən də oradayam!” təhdidinin sonunda sanki nida işarəsi əvəzinə uzadılmışdı.

“Haqq gəldi, batıl məhv oldu, həqiqətən, batıl məhv və yox olmağa məhkumdur” (“İsra” surəsi, ayə 81) – deyə Muradov avtomatını çıyındən aşırı. Son təlimatını alıb xidmət yerinə yollandı...

Qar dənəcikləri küləyin qorxunc simfoniyasına dəlicəsinə rəqs edir, zülmətin bağrını ağ boyalı fırçalayırdı. Firtınanın amansız şillələrindən təbiətin rəngi qaçmış, sıfəti buzla cilalanmışdı. Əsgər Muradovun vücutunu sarmış buz dənəcikləri bir tərpənişi ilə qırçınlıqçın parçalanıb yerə töküür, an keçmədən əsgər paltarı yenidən buzdan don geyinirdi.

Dayanmaq təhlükəliydi. Aramsız olaraq hərəkət etməli, bədəninin hərarətini qoruyub saxlamalı, şaxtaya təslim olmamalıydı. Üzərinə düşən vəzifəni layiqincə yerinə yetirmək üçün ilk növbədə özünü qorумalı, sonra da ona əmanət edilmiş “Silah anbarı” ni mühafizə edə bilməli idi. Amma onu təkcə təbiətin amansız hücumu deyil, hər an qarşısında peydə ola biləcək, o biri əsgər yoldaşları kimi kürəyinə saplanacaq, yaxud da alnını dəlib keçəcək düşmən silahının vücudunda hiss etdiyi təması üzüdürdü. Sanki hər an düşmən diversantının ayaq səslərini eşidir, düşmən əsgərinin qoxusunu duyurdu. Karaulu təhvil alan kimi ətrafi diqqətlə nəzərdən keçirmişdi. “Silah anbarı” na yaxınlaşmaq da, oradan uzaqlaşmaq da asan deyildi. Amma düşmən əsgəri buna fürsət tapmış, yaxınlaşmış, ismarışını verib, heç nə olmayıbmış kimi rahatlıqla da çıxıb getmişdi. Keçilməz sədləri, donmuş qayaları düşmən necə adlaya bilmiş, hər an Azərbaycan əsgərinin nişangahında olan sahələri haradan, necə keçə bilmişdi? Əsgər Muradov özünü və ona etibar olunmuş “Silah anbarı”ni haradan və necə müdafiə etməli idi? “Mən buradayam, mən hər yerdəyəm, siz haradasınızsa, mən də oradayam!” – təhdidi bir an belə əsgər Muradovun yaddaşından silinmir, daim beynini qurcalayır, qəlbini sarmış amansız bir mərəz kimi daim ruhunu sıxırırdı. Demək, hər tərəfdən, hər kəsdən, hətta ondan yüzcə addım aralıda – səngərdə mövqe tutmuş əsgərdən də qorunmalı, heç nəyə və heç kəsə etibar etməməli idi. Əgər düşmən casusu müdafiə mövqelərimizi də adlayıb keçə bilmişə, demək, ismarışında doğruymuş. Demək, onu hər yerdə axtarmaq, hər yerdə gözləmək, ondan hər yerdə müdafiə olunmaq lazım gəlirdi...

Şəhid olmuş əsgər yoldaşları bir-bir gözlərinin önündən keçdi. Hər biri də öz parlaq təbəssümü, öz nurlu və mənali baxışı ilə yalnız bir ismarış verdi, yalnız bir təvəqqə etdi. Əsgər Muradov yaralarından sızan qan damcılara məhəl qoymadan təbəssümlə tələbkar

gözlərini ona zilləmiş döyüş yoldaşlarının qarşısında farağat durdu. Dilsiz baxışlarını bəbəklərinə zilləmiş döyüş yoldaşlarının tapşırıqlarını yalnız başını xəfifcə endirməklə qəbul etdi. Gözündəcə donan göz yaşıının acısını qəlbini nə axıtdı...

Qaranlıq anbaan qatlaşır, zülmətə çevrilirdi. Şaxta getdikcə kəskinləşir, təbiətin nəfəsi dərilmədən donurdu. Külək dayanmadan coşur, qar dənəcikləri durmadan ucuşurdu. Bütün bu təbiət hadisələrinin bətnindən daha dəhşətli bir vahimə boylanırdı. Arxadan gözlənilmədən peyda olaraq kürəyinə saplanacaq soyuq bir bıçaq, gözünə baxa-baxa aman vermədən alına millənəcək isti bir güllə, boynunu ani bir tərpənişlə yerindən qoparacaq qoşa pəncə, arxadan ilan kim boynuna sarılıb nəfəsi kəsilənədək boğazını sıxacaq güclü bir əlin xofu ətrafında dolaşır... Əsgər Muradov bütün bu hücumların təmasını vücudunda hiss edir, özünü dişlərini qicayaraq hər an üstünə atılmağa hazır durmuş vəhşi heyvanların əhatəsində duyurdu. Ətrafi dörd bir yandan amansız düşmən tərəfindən sarılmış bir cengavər kimi gözünü belə qırpmadan rəqiblərinin bütün hərəkətlərini nəzarətdə saxlamağa çalışır, təkbaşına müdafiə olunmaq üçün döyüşə hazırlaşır...

...İldirim kimi bir parıltı çovğunun bağından çıxbı əlindəki avtomati sinəsinə sıxaraq yerindəcə donan əsgərə sarı şütüdü. Əsgər yerindən qopub üzü üstə üstünü qar örtmüş torpağa düşdü. Qardan seçilməmək üçün başdan-ayağa ağ geyinmiş dörd düşmən kəşfiyyatçısı kabus kimi qəfil peyda olaraq kürəyinə avtomat süngüsü saplaşdıqları əsgərə sarı yerdidi...

– Ya Allaaaah,, – nidası qaranlığın bağını dəldi. Dayanmadan yağan qar çovguna çevrilib yenidən ayağa qalxdı. Səsin vəhmindən bir anda geri çevrilən düşmən kəşfiyyatçısı cənəsinin altından fişilti ilə sürüşüb keçən avtomat süngüsünün buz kimi hərarətini qəlbilə duydı. Sinəsindən aldığı təpik zərbindən yerin-

dən yuvarlanan ikinci casus gözünü açanda yoldaşını havada fırlayıb yerə düşən gördü. Əsgər Muradov süngüsünü zərbələ ciyindən aşırığı düşmən əsgərinin sinəsinə endirdi. Dərhal da çəkib çıxardı. Üstünə sıçrayan ikinci düşmən əsgərinin bağrına sapladı. Qanı sifətinə axan gözlənilməyən qonağın cəsədini itəleyib üstündən kənara atdı. Sıçrayıb yerindən qalxınca aldığı təpik zərbəsindən qarın içində yuvarlanandan sonra fürsət tapıb ayağa qalxan düşmən casusuyla göz-gözə qaldı. Diversant hər iki əlində tutduğu avtomat süngülərini havada firlamaqla əsgər Muradovun üstünə yeridi. Muradov ani olaraq geri çəkildi. Müdafiə mövqeyi tutaraq döyüşə hazır durdu. Diversantın hər iki tərəfdən endirmək istədiyi qəfil zərbələri qoşa əlləri ilə cəld geri çevirərək başını qamarladı və bütün qüvvəsini toplayıb üstünə sıçradı. Başından tutub özünə tərəf çəkdiyi sifətinə dizi ilə güclü bir zərbə endirdi. Düşmən əsgəri huşsuz halda arxası üstə qarın üzərinə düşdü. Əsgər Muradov cəld bir hərəkətlə diversanti üzü üstə əvvələndirdi. Casusun öz belindənəcə çəkib çıxardığı kəmərlə əllərini arxasında bağladı. Alının tərini buz bağlamış biləklərinin arxası ilə silib ayağa qalxdı. Yanğın söndürmək üçün qum doldurulmuş yeşikdən qopardığı taxtalardan düzəltdiyi əsgər maketinin yanına gəldi. Dartib maketin kürəyinə sancılmış avtomat süngüsünü çıxardı. Şinelini soyundurub tələsik tərdən isləməş əyninə geyindi, papağını başına qoydu. Avtomatını ciyinə alıb qərargaha məlumat vermək üçün qəti addımlarla telefon köşkünə tərəf yeridi...

Yarım saatdan sonra "Silah anbarı"na yaxınlaşan hərbi maşın üç cəsəd və bir əsir zabitlə qərargaha qayıtdı.

Vüqar RAHİ

İzn ver, ey gözəl afət, ölkək eşqində sənin,
Dirilək, tazədən atsın ürək eşqində sənin.

Ağladıq vəslivə bəs qədri fəraigində yetər,
Ki, gərəkdir daha, ey gül, gülək eşqində sənin.

Nəzəri-mərhəmətin kəm degil əgyarlırlərə,
Biz də bir fikrivə hərdən gələk eşqində sənin.

Şövqi-vəslinlə coşan eşqdə bir biz deyilik,
Dağıdır aləmi, ey gül, külək eşqində sənin.

Müntəzir olmaya kimdir sənə taətdə bəşər?
Sən o kəssən, baş əyibdir mələk eşqində sənin!

Yetən hər aşiqin, ey can, sənə bir layiqi yox,
Sənə layiqli yetişsin gərək eşqində sənin!

Ərseyi-eşqə çağır, cümlə buyursun gəlsin,
Kim olur Rahiyə nisbət görək eşqində sənin?

Möhənəti-eşqimi kim çəksə də gər, naşı çəkər,
Onu qiymətdə ki mizani-fələk daşı çəkər.

Zahida, məscidə çəkməz məni cənnət həvəsi,
Künci-mehrəbə bu dilbər sənəmin qaşı çəkər.

Gül üzün rənginə nisbətdi, şəfəqdən götürüb
Surəti-yarımı bir rəng ilə nəqqası çəkər.

Rəng alıb qanlı cigərdən fələyin lövhəsinə,
Mehri-rüxsarıví hər gün gözümün yaşı çəkər.

Könlümün yetməsə imdadına bir Nuhi-nəci,
Çıxmayıb sahilə tufani-bəla başı çəkər.

Vadiyi-eşqdə gər çəkməsə bir kimsə qəmin,
Rahinin dərdini Məcnun kimi yoldaşı çəkər.

Hər kim ki Əlidən yazıb eşqində söz açdı,
Köksündə könül hüsni-Xudavəndə göz açdı.

Ey xəstə könül, şahi-Nəcəf səmtinə yol tut,
Hər müşkülüñ aşıqlərin aləmdə tez açdı.

Rüxsari-Əlidə elədi həqq təcəlla,
Musayı-dilə vadiyi-Sinadə üz açdı.

Dərk etdi könül nükteyi-əsrəri-Xudanı,
Ta eşqi-Əlidən yolunu həqqə düz açdı!

Rahi, məni məst etdi meyi-cami-həqiqət,
Qəlbimdə bu gün ali-Əli mehri iz açdı.

Ünvanımız sənə, deyəsən, düz verilməyib,
Yoxsa bu söhbətə sənə bir üz verilməyib!

Bəhs-i-kəmali-hüsн aparan şair olmalı,
Lal ol, danışma, sus, sənə bir söz verilməyib!

Hər kim cəmali-yarımı qəlbində görməsə,
Görməz həqiqəti, ona çün göz verilməyib!

Dəryayi-cəhl qərq eləyib öz bəlasına,
Musa kimi bu gün sənə mö'cüz verilməyib!

Şərhi-bəlayi-eşqdə yandırıcı aləmi,
Həqdən bu Rahiyə deməyin, köz verilməyib!

Mülki-qəzəlin şe'rde bir şahı mən oldum,
Bəhri-qəzəlin dəhrdə səyyahı mən oldum.

Həmrəh nədir, olmadı bir kimsə Xəlilə,
Bir tək vələdi-Əhmədin həmrəhi mən oldum.

Mən nəzmdə göydən günü gündüz geri çəkdim,
Zülmət gecə barmaqla bölən mahi mən oldum.

Coxları qəzəl haqqında qəzəl yazdırılar, amma
Rə'na qəzəlin şövq ilə məddahı mən oldum.
Çün şe'rde mən dərsimi Xaqqanidən aldım,
Aləmləri şe'riylə yaxan ahi mən oldum.

Dövrümədə yanan olmadı bir kimsə mənimtək,
Şe'r aləminin, Rahiya, allahı mən oldum!

SƏNSİZ OLMADI!..

Mən uşaq deyildim, qapılım hissə,
Niyyətin nədir, mənzilin odur.
Əynin qalın idi, üzümürdünsə,
Niyə ürəyimə vururdun odu?

Qəm-qüssə onsuz da çox dadıb məni,
Nə əldə elədin aldadıb məni?!
Bu kövrək vaxtında ağladıb məni,
Sən də mi güldürdün doğmanı, yadi?

Bəs yerin ayrıydı bu dində sənin,
Bumu bəndəliyin əslində sənin?
Hanı, tanrıñ idim vəslində sənin,
Eşqim ürəyinə niyə dolmadı?

Gedirəm, zamanım tükəndi, doldu,
Sayəndə yolçuyam, nəsibim yoldu...
Atamsız, anamsız, balamsız oldu,
Lənətə gələsən, sənsiz olmadı!..

MƏN SƏNİ SEVDİYİM YAŞIMDA QALDIM

Gözlərim görmədi çiçək fəslini,
Yazımı çıxmadım, qışında qaldım.
Göylər kül ələdi başıma mənim,
Mən sənsiz əlləri başımda qaldım.

Onsuz da əzəldən tənhaydım, təkdim,
Bir ümid eşqinə min ümid əkdir.
Kimsə bilmədi ki, sənsiz nə çəkdim,
Bəxtimin elçilik daşında qaldım.

Demə, "unudadın, eyləyəydiñ tərk",
Mən ola bilmədim sənin kimi bərk.
İllər dəyişmədi məni sənintək,
Mən səni sevdiyim yaşımda qaldım.

DƏLİ OLMAĞIMA BİR ADDIM QALIB

Bilirdim getdiyim bu yol nə yoldu!
Sağında nələr var, solu nə soldu.
Necə demişdəm, elə də oldu:
"Dəli olmağima bir addım qalib."

Çatdırımı arzuna sevərək onu?
Çox dedim, ürəyim, eləmə bunu...

Bax bu da axırı, bax bu da sonu:
Dəli olmağıma bir addım qalıb.

Gözümün yaşında boğuldum, batdım,
Bu nə cür sevgidir, İlahi, daddım?!
Vüsala yetməyə ikicə addım,
Dəli olmağıma bir addım qalıb.

MƏNİ ƏLLƏRİM DƏN ASDİN, İLAHİ.

Yanan ürəyimə bir az su cilə,
Həsrətin odunda bişdi ürəyim.
Fikrini etməkdən balalarımın,
İlahi, köksümdə şışdı ürəyim.

Yağdır üzərimə buludlarını,
Əmrində durmağa göy nədir axı?
Ya yandır biryolluq ölüm, qurtarım,
Ya söndür, ürəyim göynədir axı.

Nə səbir qalıbdi, nə də ki dözüm,
Ərşə çəkilibdi gecə yuxum da.
Söylə, nə vaxtadək təsəlli gəzim
Gündüz şəkillərdə, gecə yuxumda?

Yetər hər duada sənə açılan
Ovcuma boylandın, susdun, İlahi,
Mən sənə neylədim, günahım nədir?
Məni əllərimdən asdin, İlahi!

Yanan ürəyimə bir az su cilə,
Həsrətin odunda bişdi ürəyim.
Fikrini etməkdən balalarımın
İlahi, köksümdə şışdı ürəyim.

MƏN QƏRİBƏ BİRİYƏM

Mən qəribə biriyəm bu qəribə həyatda.
Saxla sən bunu yadda!
Mən sizlərdən deyiləm, yiyənizsə də yiyəm,
Mən sizlərdən fərqliyəm...
Mən qəribə biriyəm bu qəribə həyatda.
Ola bilsin, mən adda
çox olan bir adamlar,
bir ömrü yaşayanlar,
bu adı daşıyanlar
olmuş, olub, olacaq!
Lap tutaq ki, bu dünya eyni adla dolacaq...

Onlar mən deyiləm ki, mən qəribə biriyəm
bu qəribə həyatda.

Mən işiq sürətilə min illərlə ötüşən,
min ayətlə görüşən,
üzünü görmək üçün,
başına dönəmək üçün
uzun – uzun yol gələn,
göyün sinəsin dələn –
yeddi qatın deşənəm.

– Zənbil ilə düşənəm
bu dünyaya səninçün.
Ey yaranan mənimcün,
fəqət mənim olmayan!
Mən qəribə biriyəm...
Nə qədər ki diriyəm,
mən belə də olacam,
mən belə də qalacam,
mən belə də saralıb, mən belə də solacam.
Mən dəyişən deyiləm.

Mən əyişən deyiləm
xəyalından yad ilə.
Nolar, məni yad elə –
Sən də məni ara, gəz,
sən də çıx axtarışa,
sən də məni soraqla.

Necə ki, mən gəzirəm səni yalnız ayaqla.
Necə ki, mən dəliyəm, sən də elə dəli ol!
Elə ol ki, mənim ol!

Sən də bir az başqalaş,
Sən də bir az mənimtək
ağlını itirib çəş!
Mənə sübut elə ki, mən qəribə deyiləm,
Qəribə olan bizik,
sadəcə, ikimizik.

Bizdən törənəcəkdir bütün qəribəliklər.
...O şirin körpəciklər,
Bu qəribə həyatda bizə çıxan şəriklər
Yalnız bizdən olacaq.
Qəribə olan həyat elə bizlə dolacaq.
Qəribədir, eləmi?
Dediklərim hər nədir, bəli, çox qəribədir.
Çünki mən qəribəyəm bu qəribə həyatda.
Saxla sən bunu yadda!
Mən sizlərdən deyiləm, yiyənizsə də yiyəm.
Mən sizlərdən fərqliyəm,
Mən sizlərdən deyiləm!

Günay SƏMA ŞİRVAN

NƏSRDƏ PORTRET YARATMA ÜSULLARI

(Cəlil Məmmədquluzadənin
150 illiyinə)

XX əsrin ən qüdrətli yazıçılarından olan Cəlil Məmmədquluzadə öz qeyri-adi yaradıcılıq döhasının şehri ilə dövrün ictimai məzmunu, siyasi xarakteri rəsm olunmuş təkrarolunmaz portretlər qalereyası yaratmışdır. Tipikləşdirmə, fərdiləşdirmə və ümumiləşdirmə yolu ilə yaradılan bu canlı portretlər felyetonlarda və dramaturgiyada olduğu kimi, ədibin bədii nəsrində də güclüdür.

Mirzə Cəlil qısa, mənalı, psixoloji hekayənin böyük ustasıdır.

Görkəmli ədəbiyyatşunas Mir Cəlalın "portret və əhvalat hekayələri" kimi verdiyi bölgünün özündə də, fikrimizcə, bir şərtlik, nisbilik var. Çünkü Mirzə Cəlilin əhvalat hekayələrində belə bir portretləşmə – zamanın, ictimai mühitin, göz yaşı içində gülüşlə verilən əhvalatın portreti canlanır.

İsmayııl Vəliyevin də "Ədəbi portret və xarakter" monoqrafiyasında göstərdiyi kimi, "Ədəbi-bədii əsərdə portret hər hansı bir adamın, predmetin, sadəcə olaraq, təsvirindən ibarət deyildir, o, əsərdə bütün hadisə və predmetlərin kompleks təsviri ilə müəyyənləşir, bədii təsvirlərin yekunu və ədəbi-bədii nəticə kimi meydana çıxır".

Portret – dövrün, mühitin, hadisələrin, konkret adamların hərəkət və davranışlarının konkret təqdimidir. Əsl portret ustalığı odur ki, əsəri oxuyanda heç bir artıq strixə, uzun-uzadı izahata ehtiyac qalmasın. Lövhə, təsvir öz-özünə oxucunun gözü qarşısında canlansın.

Məsələn, bədii portretin klassik nümunəsi olan Xudayar bəyi "Danabaş kəndinin əhvalatları"nda bir zərbə-məsəl halına gətirən təkcə onun zahiri görkəmidirmi?

"Xudayar bəyinanca otuz yeddi-otuz səkkiz sinni olar... Boyu ucadır, çox ucadır. Saqqalı, qaşları tünd qaradır. Üzü də qaradır, çox qaradır. Gözləri lap qaradır, bir tikə ağ yoxdu gözlərində. Belə ki, bəzi vaxt Xudayar bəy paşağını basır gözünün önünə: papaq qara, gözlər qara, üz qara. Papağın altdan gözlər belə işarır ki, adamın canına vahimə ötürür.

Bunlar hamısı ötər. Xudayar bəyin bir böyük qüsürü var. Burnu əyridir, əyridir, amma pis əyridir. Əyri də var, əyri də var. Mən çox gözəllər görmüşəm ki, burunları əyridir, amma Xudayar bəyin burnu pis əyridir. Burnun yuxarı tərəfindən bir sümük dikəlib, sümük düzdür, amma aşağısının əti xoruz pipiyi kimi düşüb sol yana. Bilmirəm anadan olmadır, ya

sonradan olubdur. Amma çox pis burundur, vəssalam. Xudayar bəyə göyçək kişi demək olmaz” – təqdimatını oxuyanda belə düşünmək olar ki, guya bəyin ən böyük qüsuru burnunun əyriliyidir, burun qüsuruna görə ona “göyçək kişi” demək olmaz. Əslində isə bu, yazıçı ustalığıdır. Xudayar bəyin eybəcərliyini göstərən xarici portreti deyil, əməlləridir. “Mən çox gözəllər görmüşəm ki, burunları əyridir” – deyə vurğulayan ədib, əsər boyu göstərir ki, Xudayar bəyin əməlləri ədalətli olsaydı, görünüşündəki qüsurlar nəzərə çarpmazdı. Onu eybəcər göstərən zahiri portretdən daha çox, çirkin əməlləri, daxili eybəcərliyidir.

Cox vaxt Mirzə Cəlil zahiri görkəmə yaşı da əlavə etməyi unutmur. Oxucu bilir ki, Xudayar bəyin 37-38, Məhəmmədhəsən əminin 54-55, Zeynəbin 40-42, Molla Fəzləlinin 45-50, rus qızının 16-17, Təhsin Fevzinin 18-20 yaşı var. Müəllif bəzən müəyyən ifadələrlə sanki qəhrəmanına bir möhür də vurur: “Xudayar bəyə göyçək kişi demək olmaz.”, “Zeynəb nə Zeynəb?!”, “Çox yaxşı kişidir Məhəmmədhəsən əmi”. Ədib surətin xarakterinin daxili aləminin ifadəsi üçün zahiri portret xüsusiyyətlərinə diqqət yetirir, onların əsasında surətin psixologiyasına aid bəzi səciyyəvi əlamətlərdən xəbər verə bilir. “Proletar şairi” hekayəsində məhz bu üsuldan istifadə olunur: “Çıxdım onların yanına . İki şəxs idi: biri olardı on səkkiz-iyirmi yaşında, çox səliqəli geyinmiş, başının telləri qız saçı kimi daranıb alınna düzülmüş, qız kimi üzü tüksüz, təm-təzə frenç və qalifeli, beli incə, parıldayan uzunboğaz çəkməli bir centlmen idi. O birisi sadə və həqiqir geyimli, otuz, ya bir qədər artıq sinli bir adam idi”.

Böyük ədib tipin hərəkətlərinə, daxili aləminə, mənəviyyatına, hissi, ruhi həyəcanlarına işıq salmaqla psixoloji (bəzən daxili də deyilir) portret yaratma üsulundan çox istifadə edir. Adətən, zahiri portret daxili portretə keçmək – obrazı açmaq üçün bir vasitədir. Zahiri görkəmin təsvirindən başlayıb, psixoloji yolla tipik portretlər yaratmaq C.Məmmədquluzadə yaradıcılığı üçün çox səciyyəvidir. O, istər zavallı Məhəmmədhəsən əminin, fanatik Usta Zeynalın, on altı yaşlı qızına gözü düşdüyü üçün tamojna məmuru İvanovun ailəsi ilə əla-

qə saxlayan Məşədi Qulamhüseynin, pasibalları Həzrət Abbas olan Zeynəbin, İzzətin, Şərifin, təsbeh hökmünə tabe Pəri arvadın, istərsə də “qurbətdə mehtab gecələri təkcə” yata bilməyən Molla Fəzləlinin, köhnə yazılışını adı bir hambaldan utanmağa məcbur edən baqqal Məşədi Rəhimin və s. daxili dünyasını, düşüncələrini, mənəvi aləmini psixoloji yolla portretləşdirə bilməşdir.

Cəlil Məmmədquluzadə müəyyən bir hadisəni qələmə alarkən onu mühüm bir hadisə fonunda təsvir edir. Həyatın ictimai mənzərəsini portretləşdirərkən buna öz ideya mövqeyindən yanaşlığı bacarır. Bu baxımdan, yazıçının ilk mətbü əsəri “Poçt qutusu” diqqəti daha çox cəlb edir. Bəlkə də, Novruzəlinin poçt qutusuna kağız salması, qaravolunu çəkməsi və onun ucbatından divana düşməsi özlüyündə böyük bir hadisə deyil. Lakin Mirzə Cəlilin bir sənətkar kimi ustalığı da ondadır ki, o, bu “kiçik əhvalatlarda böyük həqiqətləri” (F.Hüseyinov) görə, verə, portretləşdirə bilmədir. Böyük ədib psixoloji yolla dövrün ən böyük faciəsi olan avamlığın – (“kəndlə həqiqəti”) Novruzəlinin, hakimiyyət simvolu xanın kamil bədii portretlərini yaratmaqla bərabər, onları müəllif ideyasının istifadəçisinə də çevirə bilməşdir.

C.Məmmədquluzadənin portret yaratma üsullarından danışarkən satirik portretləşməni və tipin öz-özünü ifşa modelini də qeyd etməmək olmaz. “Kişmiş oyunu”, “Konsulun arvadı”, “Qurbanəli bəy”, “Molla Fəzləli”, “Taxıl həkimi”, “Zırrama”, “Ucuzluq”, “Baqqal Məşədi Rəhim” kimi portret-novellalarda istifadə olunan bu üsul xarakterləri artıq təfsilat olmadan, ustalıqla açmağa imkan verir.

“...Sənin canın üçün, bu ilə Jeleznovodski-də yemək şeyləri lap müftə idi. Məsələn, nə ağlın kəsir, qoyun ətini neçəyə alırdıq? Girvənkəsinə iyirmi iki qəpiyə. Özü də necə ət...

...Mən istədim duram ayağa. Müdir mənim hazırlaşmağımı gördüsə də, genə yetimin qəbulu barədə bir söz demədi. Ancaq Dəmirsu yaylaşının ərzağının ucuzlungundan rəvayət etməkdə idi:

– Ağappaq çörəyi nə qədər isteyirsən, al, girvənkəsi yeddi qəpiyə satırdılar. Südün ved-

rəsi elə gün olurdu ki, iki şahiya satılırdı. İnək yağı yarım manat idi...

...Çöl qapıdan çıxanda müdir yoldaş məni daldan çağırıldı. Yazıq yetimim sevindi ki, bəlkə, müdir insafa gələ və texnikumdan da bir söz deyə, müdir genə belə dedi:

Yumurtanı tək-tək alanda biri üç qəpik idi, on-on alanda, onu iyirmi beş qəpik idi".

"Ucuzluq" hekayəsindən gətirilən nümunədə söhbət Naxçıvan darülmüəllimini bitirmiş yetim bir uşağı texnikuma işə düzəltmək istəyən ədiblə müdir arasında baş verir. Göründüyü kimi, bütün rüşvətxorlara aid danışq tərzi ilə müdir öz-özünü ifşa edir. Gözümüz önündə nəinki ötən yüzillikdə, günümüzün özündə belə qarşısındakından rüşvət uman, pis rəhbər, pis vətəndaş olanların portreti canlanır. Digər hekayələrdə də istifadə edilən bu üsul yaradılan portretlərdə əxlaqcə pozğun, fırıldaqçı Molla Fəzləlinin, öz kefi üçün hər küçədə bir arvad saxlayan konsulun, qazanc üçün hər dona girməyi bacaran Baqqal Məşədi Rəhimin və s. portretini heç bir çətinlik çəkmədən təsəvvür etməyə imkan yaradır.

Təhsin Mütəllimov göstərir ki, bədii portret sənətkarlığında psixoloji portret yaratmanın ən müxtəlif üsulları mövcuddur. Onlardan üçünü isə xüsusi qeyd etmək lazımdır:

1. Birbaşa, müstəqim şəkildə müəllifin surətə verdiyi xasiyyətnamə detalları.
2. Bir surətin başqları haqqında mülahizələri.
3. Surətin özü haqqında etirafları.

Mirzə Cəlil yaradıcılığında hər üç üsuldan istifadə mövcuddur. Amma birinci və ikinci üsullardan yararlanma üstünlük təşkil edir.

Ədib tiplərin sözü ilə işi, vədi ilə əməli arasındakı ziddiyətləri göstərmək üsulundan istifadə yolu ilə iki kəllə qənd, bir girvənkə çay alıb imanını satan Qazının, mərdlikdən, qonaqpərvərlikdən dəm vurub axurdan təpilan Qurbanəli bəyin, erkək kababı ilə şərabı görüb hər şeyi unudan taxıl həkiminin, fəhlə həyatından xəbərsiz "proletar şairi"nin maraqlı, yaddaqlan bədii portretini yaratmışdır.

Dil vasitəsilə portretləşmə yaratmaq da C.Məmmədquluzadə nəsri üçün səciyyəvidir. Burada ən zəngin portret obraz kimi diqqəti çəkən ruhani və mülkədar tiplərdir. Ruhani

obrazları ədalətli görünənlər də, danışan kimi bütün sıfətləri üzə çıxır. Qəsdən anlaşılmaz ərəb və fars sözləri ilə danışırlar ki, ətrafdakıları xof altına sala bilsinlər. Danabaş kəndinin prioxd mollası Məhəmməd Qulu kimi:

"...- Sən şəriətdən çıxırsan.

- Şəriətdən çıxana Allah lənət eləsin!

- Lənət! Lənət!

- Mən niyə şəriətdən çıxıram ki...

Molla cavab verdi:

- Sən o səbəbə şəriətdən çıxırsan ki, şəriətin ümüruna mümanıət qatırsan. İstəmirsən ki, şəraiti-mənkuhəni əmələ gətirəsən.

Zeynəb cavab vermədi. O səbəbə ki, molla dediyini əsla başa düşmədi".

Əgər ruhanilərin dil xüsusiyyətlərində asta, sətiraltı sözlərlə danışmaq üstünlük təşkil edirsə, kəndxudalarda hədə-qorxu, qışqır-bağır salmaq daha çoxdur.

"Köpək oğlu köpək, hara aparırsan eşəyi? Gözlərin kordu? Vallahi, gönüñü soyaram!" (Xudayar bəy)

"Yapış, heyvan balası heyvan, yoxsa, vallah, döyə-döyə səni öldürərəm!" (Qurbanəli bəy)

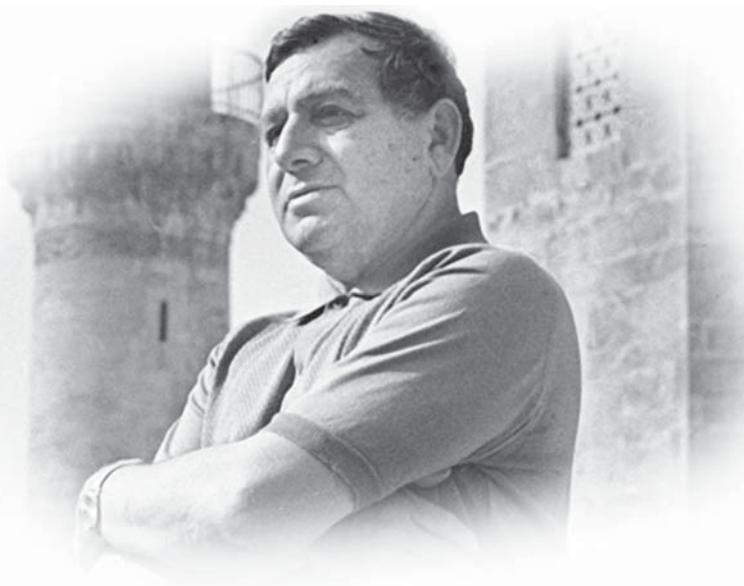
İ.Vəliyevə görə, "Obrazın portret kimi yüksəlməsində və nəzəri calb etməsində obrazə xas olan xüsusi leksika, spesifik intonasiya, danışığın xəlqiliyi, fərdi sintaktika başlıca rol oynayır." Bu baxımdan, Mirzə Cəlil qəhrəmanlarının dil vasitəsilə portretləşməsi zamanı göstərilən tələblərə cavab verdiyini görürük.

Ədibin obrazları çox vaxt ümumi görünüşlərindən daha çox konkret vəziyyətləri ilə yadda qalırlar. Bu da onun "realist təsvirinin xarakter cəhəti kimi" (T.Mütəllimov) qiymətləndirilir.

Əsərlərinin təhlili göstərir ki, C. Məmmədquluzadə bədii portret yaradarkən zahiri və psixoloji (daxili) portretdən, canlı təsvir, satirik tipikləşdirmə, dərin ümumiləşdirmə, sadə dil, örtülü satira, antiteza, simvolika, bədii detal və təfərruatlardan, fərdi-psixoloji təsvirlərdən, öz-özünü ifşa kimi üsullardan istifadə etmişdir.

Mirzə Cəlil məktəbi böyük məktəbdür. Heç sözsüz ki, bədii sənətkarlıq komponenti olan bədii portret ədibin yaradıcılığında xüsusi diqqət çəkir, ciddi elmi maraqlı doğurur.

Rusiya, Voronej.

Rəsul RZA

SON GECƏ

Mən Hələbə
nə Kərəm kimi
Əsli sevdası ilə,
nə Qərib kimi Sənəm eşqiylə
gəlmışəm.
Nə başımda sərgərdanlıq havası,
nə didərgin,
nə qəçqin kimi gəlmışəm.
Nə hərb əsiriyəm,
nə qərib.

Məni bura
görmək, götürmək həvəsi gətirib.
Yer üzünün
neçə-neçə ölkəsindən biridir
Suriya;
Hələb onun qədim səhəri.
Gəldim Hələbə
mülayim havalı
bir payız səhəri.

Modern memarlıq
necə də dəyişib
simasını Hələbin.
Binalar var –
əsrin tələbi.
Geniş xiyabanları da var,
dar dalanları da.

Bu gün xəbərli meydanları da,
tarixə şahid olanları da.
Bir yanda
müasir biçimli
universitet binası.
Bir yanda
günlər görmüş,
yüz illər ötürmüş
Sitadel – Qala.
Dişi tökülmüş
qanıq yırtıcıya
bənzədəcəkdir az qala!
Bir yanda
Qaladan qopub düşmüş kimi
yasti-yapalaq evlər.
Qala məşhurdur
keşməkeş, qanlı döyüsləri,
zülm, işgəncə yolu –
küçələriylə,
harın fatehləri,
qorxunc yeraltıları,
vahiməli gecələriylə.
Qala yanında alçacıq
bir ev də var:
nə təntənəli qonaq qapısı,
nə zər-ziba naxışlı divarları,
nə göz qamaşdırın gözəlliyi,

nə pəncərələrin
incə şəbəkə təzəliyi
Qalanın zəhmli şöhrətindən
daha şöhrətli,
tarix səcdəli...
Bu binada
xalqlar hörmətli bir məzar,
uzun sükut içindədir.
Beş yüz ildən artıqdır
burda yatır şirvanlı qərib,
illərin qalağından
uca dağ zirvəsi kimi yüksəlib.
Ölümündən keçib
əsr-əsr zaman karvanı.
Bu gün ölümsüzlüyü
ölkə-ölkə dolaşır cahani.

Dərin bir həyəcanla
açılır, sıxlırlar
qəlbim –
deyilməmiş sözlər qını!
Başlayıram
Son gecənin
qəmli mərdlik dastanını.

Son gecədir.
Saysız gecələr olub
bundan qabaq,
sonsuz gecələr olacaq.
Bu gecə son gecədir.
Həm başlanğıc,
həm nəticədir.
Qala susur, ət yeyib,
qan içib xumarlanan
yırtıcı kimi
hərdən keşikçilərin
səsi gəlir...
Allah! Allah!
Bu səsdə həm qorxu var,
həm səksəkəli ümid.
Zindan qapıları bağlıdır
kilid-kilid.

Zindan divarları qazıq-qazıq,
dolaşiq, aydın yazı.
Neçə ildir, neçə əsrdir
nəsil-nəsil insan
arzusunu, ümidiyi
bu daşlara qazıb,
bu daşlara yazıb.

“Qardaşımı dünən asdilar,
bu gün asacaqlar məni;
demədim onlar deyəni”.
“İxtiyarlılar qan içir,
boyun əyimmi bir can için!”
“Anam ağlamasın.
Sevgilim qara bağlamasın”.

Yazılardan pozulub çoxu.
Yazılarda inam, mətanət,
kədər, qorxu.
Zaman keçdikcə pozulub çoxu.
Neçə il, neçə əsr
nəsil-nəsil insan səsi
susdurulub bu məhbəsdə,
bu daş qəfəsdə.

Orda, burda qurumuş qan izi.

Kim sayıb, kim sayacaq
gələnləri, gedənləri,
ümidlini, ümidsizi.
Burda keçir son gecəsi
İmadəddinin.
Bir küncdə
diz üstündə oturub:

nə görkəmində məyusluq,
nə gözlərində kin.

Sakitdir.
Təlatümü susmuş
dərya kimi,
Ömrü varaqlanır gözündə
qarışiq, dumanlı röya kimi.
Vətən!

Qarlı dağlar!
Xəzər – dənizlərin gömgöyü!

Dərələrdə çözülən
yumaq-yumaq buludlar!

Firuzə qübbəli
şirvan göyü.

Dostlar, yaxınlar.
Ömürdən bezmişlər.

Varının qulu,
gütünə arxayınlar.

Qürbət yolları –
uzun, cansıxıcı.

Otsuz, çicəksiz səhralar.
Meyvəli bağlar.

Şamaxının, Naxçıvanın, Təbrizin
ağlı-qaralı üzümləri.

Çətin sınaq günləri,
əzab dözümləri...

Qan!
Qan!
Fəryad!
Fəryad!
Ölüm dən betər ömür günləri
Qurtuluş qapısı – ölüm.
Sərt üzlü həyat.
At belində igidlər.
“Ya haqq!” deyən müridlər,
Cıdır, şənlik, düyün.
Ağlı-qaralı ömür, gün.

Xəyal üz tutduqca geri,
açılır ötən günlərin
pırtlaşıq naxışlı səhifələri.
Uşaqlıq illəri:
pəl-ağac, dirədöydü.
Bayram günləri:
Əlvan yumurta qatarı.
Qızbənövşə – bulaq.
Frit dağının yamacları.
Al-yaşıl çəmənliklər
xalça-xalça, xalı-xalı.
“Sarı torpaq” məhəlləsi.
Məlhəm-Xaqani yurdu.
Bakının Qız qalası.
Səbayelin xərabələri.
Çırpinır, çırpinır
vəcdə gəlmış xəyalı.
İki qara gözün gileyli baxışı.
Sevincin, kədərin qurama naxışı.
Dodaqları titrəyir
acı təbəssümlə.
Süzülür zindanın döşəməsinə
xatirələr diyarından
bir neçə sətir,
bir neçə cümlə.
Şirvanın yasti yolları.
Su daşdı, basdı yolları.
Vətən uzaq, ömür qısa,
Cəlladlar kəsdi yolları.
Ayrılır köynəkli fikirlərdən,
nigaran yuxudan ayılan kimi.
Dodağından silinir
kövrək, acı təbəssümü.
Keşikçini çağırır:
“Nicat! Nicat!”
Keşikçi qoca qapıda hazır.
– Şeyx, nədir əmrin?
– Amirlər pərqu yataqdadır.

Ömür saatları sayılı
dustağam mən.
Nəsimi ah çəkir
uzun, dərin.
“Əmrəm yox, ricam var:
Burda şam ərimiş
bir cam var,
apar onu,
Bir yeni şam gətir,
qalan ömrümə bəsdir”.
Keşikçi əlini qoyur
gözlərinə:
“Şeyxin buyruğu
mənə müqəddəsdir”.
Bu zaman,
tükürpədən bir qışqırıq
daş divarlara
dəyib-dəyib qayıdır.
Nəsimi diksinir.
Soruşur:
“Nicat, bu nə səsdir?”
Qoca susur.
Sanki dodaqları
yapışib bir-birinə.
Sonra acı-acı deyir:
“Yem verirlər ac şirlərə”.
“Nicat kişi, bu ki insan səsidir.
Nə pələng bağırtısıdır,
nə şir nərəsidir”.
“Doğrudur, ya şeyx!
Bu, üç gün ac saxlanmış,
şirlərin qəfəsinə atılan
cavan əsirin səsidir.
Bax, susdu bir anda.
Belə fəryad bağırtısı
tez-tez olur bu zindanda
ixtiyarlıların
gözünü qan tutanda”.

Nəsiminin quruyub dodaqları,
Quruyub boğazının yolu
Düşünür: “Nələr, nələr
törətməyə
qadırsən, insan oğlu!”

Xəyal aparır onu
üç gün əvvəlki
“Divan evinə”
Qəzəbli üzlər.
Kinli gözlər.

Hərəkətlərdə, sözlərdə
riya, riya.
Haqq adından haqsızlıq,
ağlı-qaralı yalan.
Göz yaşı dərya-dərya.
Bəxt qara, tale bədqılıq.
Nə sidq, nə iman!
Nə axtaran var
doğrunu, günahı,
sübutlu suçu.
Hər yanda ixtiyarlıların
xəbərçiləri.
Hər yerdə muzdlu çuğulçu.
Hər evin divarı
baş qazinin, valinin, zahidin
casus qulağı.
Könüllərə kölgə salır
fitvanın qara bayraqı.
Oğul atadan,
ata oğuldan deyici.
İxtiyarlılar
hər gün xəbər tutur:
kim nə yeyir,
kim nə içir,
kim nə deyir.
Azad düşüncə,
azad kəlam yasaqdır.
Dindən dişqarı deyə,
damğalanmışlarla
xoş-beş, salam yasaqdır.
Düşünmək yasaq,
Demək yasaq,
Görmək yasaqdır.

Ehkamlar, təsvirlərlə
zindanlanıb bu inam ölkəsi.
Ürəklərdə, üzlərdə
nigarən ölümə bağlı
ruhani kölgəsi.

İmadəddin düşünür:
“Nədən,
insanlığın iztirab yolu
belə uzun, belə sonsuzdur.
Əsrlər boyu
güc ədaləti susdurur.
Yox!
Yox!
İşıqli günlər gələcək!
Bir-birindən mənali,

bir-birindən göyçək.
İnsan görəcək,
görəcək eşqin ülviyyətini!
Azad fikir,
azad kəlam olacaq
dünyanın bəzəyi!
Din dəllallarından
yaxa qurtaracaq insan.
Nə cənnət vədi,
nə cəhənnəm qorxusu,
nə tonqallardan ətrafa yayılan
insan ətinin acı qoxusu.
Hər kəsin qəlbində
qadağasız etiqad, iman.
Könlü xoş,
vahiməsiz yaşayacaq
xilqətin əşrəfi,
dünyanın böyük memarı,
Allahın yer üzündə
təcəssümü – “İnsan!”
Belə düşüncələr içindəydi
İmadəddin –
didərgin oğlu
şöhrətli torpağın,
qədim, böyük millətin.
Nə bilsin ki,
nə bilsin ki,
hələ uzun əsrlər,
insanlığın yolu
iztirablar, dözümlər
yolundan keçəcək...
Bir gün,
Şirvan oğlu Sabir də
haqsızlığının, xalq dərdinin
acısını içəcək.
Səslənəcək yana-yana
üz tutub dövrana:
“Daş qəlbli insanları
neylərdin, İlahi!
... Artdıqca həyasızlıq,
olur el mütəhəmmil,
hər zülmə dözən canları
neylərdin, İlahi!
Bir dövrdə ki
sidq, vəfa qalmayacaqmış,
bilməm belə dövrənları
neylərdin, İlahi!”
Nəsimi sanki təkrar edir:
“İlahi!
Mən ki səni danmamışam.

Səni dərk etmişəm özümdə.
Yalanlara, riyalara,
fikir köləliyinin
müqəddəsliyinə inanmamışam.
Nə riya olub,
nə yarınmaq
şerimdə, sözümdə,
nə şöhrət, nə sərvət olub
gözümdə.
Məndə iki cahan sığdı,
sığa bilmədim bu cahana.
Yaşadım insana məhəbbətlə
içimdən yana-yana".

Qoca Nicat şam gətirir.
Düzülür bir parça kağıza
qərib şairin
son şerinin incik sətri.
Yazır, yazır bir kəlməsini pozmadan.
Gözlərində canlanır
qanlı sabah, ağrılı dövran.
Yazdıqlarını yoxlayır diqqətlə,
aram-aram.
Sakit və qəti deyir:
Dönmərəm!
Qayıtmaram!
Sonra oxuyur yazdığını.
Qoca dinləyir
nəfəsini dərmədən.
Oxuyur son şerini
zindan mənzilində
böyük dərbədər:
"Cana, səndən hər nə kim gəlsə,
cigərlər ağrımız.
Həq bilir, bir nuş üçün
yüz niş vurarlar, ağrımız.
Yarı sevməkdənmidir,
ya aşinalıqdanmidir,
Cismimi sərpa-qədəm
min kəz yararlar, ağrımız.
Zahidin əfsanəsindən
soydular nahaq məni,
Həq bilur, səndən şəha,
açuq bəsirlər, ağrımız.
Zahidin bir barmağın kəssən,
dönər həqdən qaçar,
Gör bu gerçək aşiqi
sərpa soyarlar, ağrımız".
Sükut udur zindan otağını,
qocanı, şairi,

şöləsi titrəyən,
söñhasön olan şamı.
Susur Qala.
Susur Hələb.
Susur bir küncdə tozlu canamaz.
Susur naxışlı su camı.
Sükutu pozur qoca:
"Ya şeyx, niyə tövbə etmədin?
Səni bağışlardı məzhəb, din".
İmadəddin qaldırır başını,
deyir:
"Qoca!
Böyük həqiqətə,
doğru sözümə tövbə deyimmi?
Hər yanda
zülmü səfaləti
görən gözümə tövbə deyimmi?
Ülvi gözəlliyə – Kəbəmə,
ləkəsiz məhəbbətə,
insan adına bağlı həqiqətə
tövbə deyimmi?
Mən deyirəm Allahın
canlı təcəssümü
sənsən, mənəm,
Allahın daması
İnsan özüdür.
İnsan düşüncəsi,
doğru sözüdür.
Bax, budur Allah..."
Salavat çevirir
Nicat kişi.
Yavaşdan deyir:
"Əstəğfürullah!"
Nəsimi qəzəblə səslənir:
"İndi bir can üçün
dediklərimdən dönüb
tövbə edimmi?
Baş qazının, zahidin
yalan, riya yolunu
tutub gedimmi?
Yox!
Yox!
Qoca, anla məni!
Tövbəyə qurban vermək olmaz
vicdan deyəni.
Sən dövrana nəzər sal!
Göz yumma olanlara.
Aldanma təsvirlərə,
məqsədli yalanlara.
Ölkəni götürüb başına

rüşvət, iftira, böhtan.
Satılır, alınır hər şey;
namus, vicdan.
Satılır cənnət,
huri qılman.
Allahların da
doğma, ögey bəndəsi var.
Qıl körpüdən keçməyin də,
cənnətdə yuxarı, aşağı başın da
nırxi var,
məzənnəsi var.
Ödəniş bu dünyada,
nəqd pulnan.
Əvəz o dünyada.
Ömrü vur başa
bu ümid, bu üsulnan.
İtaətdə beli bükülmüşlərin
nəyi qalıb!
Bəlkə, dik burun
köhnə nələyini,
əyri tiryək demisi,
bir də calaq-culaq eynəyi qalıb.
Onları da alan yoxdur.
Pəsməndəyə meyil salan yoxdur.
Möminlər vədə şərbətindən
lül məstdir, məst,
vəzlər, yuxu gətirən
vaqıelər, hədislər
onlara həm xoşdur,
həm müqəddəs.
Nəsil-nəsil əvvam
cəhənnəm qorxusuya,
intizarla yaşayır.
İnanıb səvabın gücünə,
cənnət vədinə:
qul olub
məzhəbə, dinə.
Üləmalar deyir:
“Qəbuli-qəvl-bə-düni dəlil!
Zikrdən, dua-sənadan özgə şey üçün
açma dil!”

Həyəcanından yorğun görünür
Nəsimi.
Xitam verir sözünə:
“Budur bəndəliyin nəsibi!”
Nicat kişi heyran-heyran
donub qalib yerində.
Düşünür, deyəsən, həqiqət var
Şeyxin dediklərində,
Sonra salavat çevirir,
“əstəğfürullah!” deyir.
Ah çəkir.
Dodaqlarında titrəyir
bir neçə kəlmə.
“Keç taxsirindən,
ey Xalıqi-yəzdan!
Böyük Yaradan!”

Bir neçə dəqiqə
qəmli sükut keçir aradan.
İmadəddinə yanaşır qoca.
Artıq vaxtdır, gərək
qəlbindəkini şeyxə aça.
Deyir:
“Ya Şeyx!
Səksəni haqlamışam.
Çoxdur yaşım.
Axırət dünyasına yola salmışam
neçə əzizimi,
neçə dostu, yoldaşı.
Çox olub uzun ömrümün
yoxusu, enisi,
ürək ağrısıyla
yada salıram keçmişİ.
İndi nəyəm?!
Aciz, kimsəsiz bir bəndəyəm.
Bir qolumu kəsdiłər –
bidət işləmisən,
Qurani dəstəməzsiz
götürmüsən əlinə deyə.
Sonra məlum oldu,
çugul, böhtan imiş.
Bilmədim kimdən nicat istəyəm,

dərdimi kimə deyəm.
İndi çugulcu mənsəb sahibidir,
mən zindan keşikçisiyəm,
olan olub,
keçən keçib indi.
Kimdir yoxlayan
zülüm kimin, ədalət kimindir.
Ürəyimdə bir sözüm var:
Ya Şeyx!
Yerə salma xahişimi!
Mən bu dünyada
qurtarmışam işimi
Al gey mənim libasımı!
Çıx zindandan.
Bəlkə, soruşan oldu,
bəlkə, baş keşikçi yoxladı,
“Ədalətdir” gecənin adı
Bu da açar!
Qala xəndəyi yanında
səni gözləyir dostlar.
Sabah, ölüm səhərində
məni görərlər sənin yerində”.

İmadəddin gülümsəyir
aci-acı.
Deyir:
“Sağ ol, nəcib qoca!
Ölümdən qorxmayanın
bu tədbirə nə ehtiyacı?
Onlar öldürəcəklər
mənim bədənimi.
Gerçək eşqim, doğru sözüm yaşayacaq.
Ölümə baş əyərmi
idrak, həqiqət,
ülvi eşq, təmiz məhəbbət?
İnan, möhtərəm qoca, inan!
Ölümsüzdür yaradan insan!”

Qoca görür
təkid etmək əbəsdır.
Susur məyus, dalğın.
Düşünür:
Bəlkə də, doğru yolu
budur insanlığın...
Bu zaman
Şeyxin səsi gəlir yavaşdan:
Sanki ehtiyat edir şair,
sözlər sizilib, sözüllüb
keçməsin divar-daşdan.

“Mən sənin ricani qəbul etmədim,
edə bilmədim.
Məni məzur tut,
O söhbəti unut!
Mənim ricamı eşit!
Al bu şeiri, vaxt var ikən hələ,
sabah yetir dostlara.
Bu, ömrümün son arzusudur...”
Qoca kağızı öpüb
qoyur qoynuna.
Şair susur.
Qoca susur.
Zindan susur...

Səhərə az qalır.
Tünd narıncı zolaqlar
üfüqə naxış salır –
nəhəng arıqapan quşun
qanadları kimi.
Yaxın minarədən
ucalır minacat səsi.
Çağırır möminləri
obaşdanlığa.
Allahü əkbər!
Allahü əkbər!
Hələ üfüq arxasındadır səhər.
Son gecənin sıpqar qaranlığı
yubanır daş hücrənin
künc-bucağında.
Dustaqlar nələr düşünür
gecənin bu çağında:
“Bəlkə, bu dözüm,
bu cəsarət əbəsdir.
Bəlkə, məni təhrik edən
mələk səsdir.
Yox!
Yox!
Bu, gələcəyə iibrətli dərsdir.
İstər zindanda çürüt,
istər sürgündə qocalt,
istər dara çək,
həqiqət ölümə baş əyməyib.
əyməyəcək!”

Bakı, Zuğulba
1973-1974

Samirə MƏMMƏDLİ
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AZƏRBAYCAN MÜHACİRƏTİ – FACİƏ VƏ ÜMİD BUCAGINDA

XX yüzildə Yer kürsində bir çox zəmində baş verən ictimai- siyasi, hərbi, milli münaqişələr dolayısıyla "mühacirət", "hicrət" qavramlarını yenidən gündəmə gətirdi. Həm də bu dəfə mövcud məfhüm məzmun etibarilə də dəqiq ünvanını almış oldu. Əvvəlcə ondan başlayaq ki, nəinki Azərbaycanda, eləcə də dünyada hansı hadisələr baş verdi ki, "Mühacirət" birdən-birə həm də dalğa, axınla assosiasiya olunmağa başladı. Əlbəttə, bu hadisə dünya tarixində, həmçinin milli tarixi yaddaşımızda zaman- zaman yaşanmışdır. Baxmayaraq, elə öz ölkəmizdə onun tarixi varlığıyla bağlı məhz ədəbi kontekstdə müəyyən mübahisəli məqamlar var, hər halda bu onun tarixi fakt olmasını sərf-nəzər etmir. Lakin sözügedən hadisələrin hazırladığı zəminlə mövcud axın bir hərəkat xarakteri aldı və tək-milləşdi. Məhz bu səbəbdən dünya elmi ictimaiyyəti və Rusiyanın tanınmış mühacirətşunas alimi Y.B.Borev mühacirəti XX əsr hadisəsi hesab edir. Deyək ki, eyni mövqeyi Azərbaycan mühacirətinə də tam aid edə bilərik və milli mühacirətşunaslıq da əsasən, bu mövqedən çıxış edir.

Ümumiyyətlə isə, mühacirətşunaslıq belə bir fikri müdafiə edir: "Vətəni tərk etmiş hər insan mühacir deyil. Mühacirəti bədbəxtlik və ümid yaradır". Bu tərif birbaşa olaraq, əsrin əvvəllərində formalaşan milli-siyasi mühacirətin xarakter cizgilərini özündə əks etdirir. Bunu Azərbaycan mühacirlərinin tarixi-bədii ocerklərində də aydın müşahidə etmək olur. Əgər vətənin bir gün azad olacağına, əkilən toxumların nə vaxtsa bəhrə verəcəyinə bəslənən o ümid olmasayı, vətəndən uzaqda min bir əziyyətlə başa gələn yaşam və istiqlal mücadiləsi də davam edə bilməzdi. Ancaq onlar-vətənin münəvvər övladları nəinki canları bahasına azadlıq mübarizəsini davam etdirilər, həm də xüsusi bir dalğa, məktəb və cərəyan kimi təşkilatlanmayı, vahid müstəvidə birləşməyi bacardılar. Lakin eyni zamanda, məzmunundan asılı olmayaraq, bütün yazdıqlarında qurbət ağrısı, uzaq ellərdə məcburi məskunluğun yaratdığı faciəvi ruh və nostalgiya bütün mühacir ədəbiyyatının canına-qanına hopmuşdur. Təəssüflər olsun ki, biz bu qədər təkmil mübariz nəsildən yalnız müstəqillik dövründə

xəbərdar ola bilmışik. Və bu tanışlığın tarixi 20 ilə qədər bir zaman müddətini əhatə edir. Bu hərəkatın yaranma və formalaşma konturları Xaləddin İbrahimlinin "Azərbaycan siyasi mühacirəti" tədqiqatında xüsusi cizgilərlə əks etdirilir. Lakin qeyd edək ki, Azərbaycan mühacirəti hələ keçən əsrin 20-30-cu illərindən öyrənilməyə başlanmışdır. Azərbaycanın mühacir övladlarından Mirzə Bala Məmmədzadənin "Milli Azərbaycan hərəkatı" əsəri bu mənada dəyərli və monumental tədqiqatlardandır. Bu kontekstdə məqsədimiz mövcud gedişin tarixi köklərini aşadırmaq deyil. Lakin mövzumuzun davamı üçün bu iki faktı qeyd etməyi lazımlı bildik.

Azərbaycan mühacirəti istər tarixi, istərsə də ədəbi müstəvidə eyni ideyanı fərqli üsullarla ifadə edirdi. Buna görə bəzən belə fikir irəli sürüür ki, mühacirət ədəbiyyatı ədəbi platformada özünü tam anlamıyla realizə edə bilmədi. Düzdür, bu fikrin özü mübahisəlidir və ona birmənalı yanaşmaq olmaz. Əvvəla, bu ədəbiyyatı olduqca gərgin şəraitdə formalaşmışdır və onu məfkurə ədəbiyyatı kimi qiymətləndirmək daha düzgündür; bu yazarların əksəriyyəti peşəkar ədəbiyyatçılar deyildi. Buna baxmayaraq, milli ideologiyani ifadə etməyin bütün yollarını sınaqdan keçirirdilər; bu vasitələrdən biri də bədii yaddaş idi. Digər tərəfdən tarixi həqiqətlərin xalqa ən şəffaf şəkildə çatdırılmasından doğan ehtiyac bu prosesi gücləndirirdi. Təkcə mühacirət-də yaranan memuarları xatırlasaq, fikrimiz anlaşılar. Bir də bu ədəbiyyatın milli-bədii təfəkkürümüzə digər, daha dəyərli töhfəsi, fikrimizcə, mühacirət ədəbiyyatşunaslığı istiqamətidir. Sovet müstəmləkəsində olduğumuz 70 il müddətində bu sahədə görülən işlər, demək olar ki, səngiməyib. Həmin dövrdə xalqımız sosrealist ədəbiyyatının idillik cəmiyyət yalanına uyarkən, mühacir həmvətənlərimiz ədəbiyyatımızı həqiqi ədəbi konsepsiylər nöqtəyi-nəzərindən aşadırmağa davam edirdilər. Buna nə dərəcədə şans demək olar, bilmirik. Amma ölkədən kənardə olmaq və prosesi ordan izləmək baş verənləri da-ha aydın görməyi və mümkün qədər obyektiv yanaşmanı şərtləndirirdi.

Dünyada "Minor literature" – "Kiçik ədəbiyyat" kimi səciyyələndirilən mühacirət ədəbiyyatının nümayəndələrinin yaradıcılığı zəminində gerçəkləşən bu baxış milli ədəbiyyatın özünə-məxsusluğunun qorunub saxlanmasında da va-

cib faktor kimi özünü göstərir. Bu mənada Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Mirzə Bala Məmmədzadə, Məmmədəli Rəsulzadə, Əbdülvahab Yurdsevər, Hüseyin Baykara, Süleyman Təkinər, Rəfiq Sadiq və digərlərinin ədəbi-nəzəri görüşləri bunu deməyə əsas verir. Bütün hallarda görülən işlərin arxasında millət olma gerçəyi və bunun mühacir ədəbiyyatı nümayəndələrinin timsalında yüksək səviyyədə dərki dayanırdı. Bəs millət olma gerçəyi nə idi və necə təzahür edirdi? Bütün millətlərə sələflərin bir sıra özəllikləri ötürülür. Buna kapital da demək olar. Milli varlığını mənimsemə şuruna malik olanlar bu özünəməxsusluqları xüsusilə yad təsirlərdən qorumağa çalışır. Bu məfkurə elə bir zaman arealında formalaşdı ki, həmin dövrdə kapitalist münasibətləri üst səviyyəyə çatmışdı. Vahid iqtisadiyyata, dövlətə, mədəniyyətə, ədəbiyyata və dilə yiyələnmək lazımdı. Hüseyin Baykara "Milli istiqlal mübarizəsi tarixi" əsərində mövcud prosesi belə dəyərləndirir: "Azərbaycanda çarlığın minbir badalaq vurmasına və maneələr yaratmasına baxmayaraq, tarixin seyri ilə çətin mübarizələrdə meyданa gələn Azərbaycanın milli kapitalistləri də bu ticarət rəqabətində özlərinin və xalqının qarət olunduguunu və müstəmləkə şəklində idarə edildiklərini dərk edirdilər. Bax bu idrak və şüur içərisində Azərbaycan yerli karitalistlərinin himayəsində Azərbaycan mədəniyyəti, mətbuatı, səhnəsi, ədəbiyyatı, texniki və başqa müasir cəmiyyətləri meydana gələcəkdir. Deməli, tarix özü buna şərait yaradırdı, yoxsa Azərbaycana milliyətçilik fikrini Əhməd Ağaoğlu Fransadan, Əli bəy Hüseynzadə, Məhəmməd Əmin Rəsulzadə İstanbuldan gətirdiyi düşüncəsi yanlış və əssəsizdir. Şəraitin yetişmədiyi bir zamanda kənardan heç kim heç bir fikir gətirib toplum həyatına yerləşdirə bilməz". Təbii ki, millət olma gerçəyi və "Azərbaycan davası" məsələsi birbaşa olaraq təbəstin və tarixin hazırladığı zəmin üzərində reallaşdı, lakin adı çəkilən ideoloqlar, eləcə də milli-istiqlal mücahidləri bu prosesin hərəkətverici qüvvələri idi. Bu həqiqət Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatı və ədəbiyyatşunaslığının əsas ideoloji sütunlarından birini təşkil edir. Yeri gəlmışkən, qeyd edək ki, Hüseyin Baykara Azərbaycanın azadlıq hərəkatından da bəhs edən bir neçə elmi kitabın müəllifidir. "XIX əsrə Azərbaycanda yeniləşmə hərəkatları", "Iran inqilabı və azadlıq hərəkatı", "Azərbaycan istiqlal müba-

rizəsi tarixi" əsərləri məhz bu qəbildəndir. Azərbaycanın milli azadlıq hərəkatına xüsusi yer verən H.Baykara yazırı ki, ona aid "Azərbaycan mədəniyyəti tarixi" ilə "Azərbaycan istiqlal mübarizəsi tarixi" kitabları Azərbaycanın azadlıq mübarizəsinin əlifbasıdır. Sonuncu kitabında Azərbaycanın istiqlal savaşı tarixi ilə yanaşı, H.Baykara milli azadlıq hərəkatının siyasi-ideoloji, siyasi-fəlsəfi mahiyətini də göstərməyə çalışmışdır. Müəllif "Azərbaycan istiqlal mübarizəsi tarixi" kitabında Azərbaycanın yaxın tarixini, müstəqil cümhuriyyətin az vaxt ərzində gördüyü işləri, ölkənin başına gələn fəlakətləri əks etdirmişdir. Bununla yanaşı, kitabda yer alan "Ədəbiyyat tarixçiliyi və ədəbi tənqid", "Ədəbiyyat və nəşriyat", "Estetik nəşr", "Mirzə Fətəli Axundzadənin siyasi və estetik görüşləri", "Azərbaycanı istiqlal mübarizəsinə aparan romantizm", "Azərbaycanda realist ədəbi məktəb", "Azərbaycan şairi Əhməd Cavad azadlıq mübarizəsində" kimi Azərbaycan ədəbiyyatına nəzəri baxışı əks etdirən ədəbi ocerkləri də Azərbaycan ədəbiyyatşunaslığının dəyərli mənbələrindəndir. Xüsusilə burada milli ədəbiyyata çoxylonlu və obyektiv baxışı müşahidə etmək mümkündür. H. Baykara ədəbi məsələlərə münasibət bildirərkən konseptual görüş tərzini də ortaya qoyur: bu da mövcud məsələlərin araşdırılmasıyla bağlı ciddiyəti və nəzəri təcrübəni əks etdirir. Tədqiqat əsərinin yazılılığı tarixi şəraiti nəzərə alsaq, fikrimiz anlaşılır. Müəllif burada müxtəlif məsələləri, o cümlədən ədəbi problemləri sistemli şəkildə araşdırır ki, nəzəri ədəbiyyatda bu, vacib məsələlərdəndir. Keçmişdən mövcud zamana qədərki Azərbaycan ədəbiyyatına nəzər salan H.Baykara bu kontekstdə bir neçə əsas istiqaməti müəyyənləşdirir; XIX əsrin ikinci yarısından Azərbaycanda formalışmağa başlayan maarifçilik ədəbiyyatı və onun nümayəndələri, romantizm milli ədəbi cərəyanı və realist ədəbi məktəbi kimi irəli sürdüyü təmayüllər və ümumiləşdirmələri bu yöndədir. O, Azərbaycan maarifçiliyi ilə bağlı mövqeyində Abbasqulu ağa Bakıxanov, Mirzə Fətəli Axundov və Həsən bəy Zərdabinin rolunu olduqca yüksək qiymətləndirir. Bu hərəkatın başqa millətlərdən təqlid deyil, labüb ehtiyac və sağlam təməldə yetmişmiş fikir birliyi olduğu həqiqətinə diqqəti çekir: "Bu hərəkat başqa tarixi şərtlər altında, doğma xalqın azadlıq hərəkatı ilə bağlı olaraq, öz milli və sosial kökündə yetiş-

miş, inkişaf etmiş hərtərəfli milli inkişaf və azadlıq hərəkatı idi. Azərbaycanın milli azadlıq hərəkatında yuxarıda adlarını çəkdiyimiz şəxslər və XX əsrin əvvəllərində yazış yarananlar böyük əmək sərf etmişdilər". Müəllif bu fikri mövcud mətn daxilində Abbasqulu ağa Bakıxanovun timsalında daha da davam etdirərək onu "Azərbaycanın ilk qabaqcıl renessans nümayəndəsi" adlandıır: "Azərbaycanın ilk qabaqcıl renessans nümayəndəsi öz xalqının vəziyyətini yaxşı müəyyən etmişdir. Hər şeydən əvvəl Azərbaycan xalqına maariflənmək lazım idi. Maarif, mədəniyyət cəbhəsində Azərbaycan xalqını Polşa xalqının səviyyəsinə yüksəltmək. Ancaq bundan sonra xalq problemlərini irəli sürəcək və o istəklər üçün polşalılar kimi canlarından keçəcəkdir". H. Baykara Abbasqulu Ağanın köhnə Bakı xanlarının nəslindən olmasına baxmayaraq, Azərbaycan xalqının gələcək inkişafı üçün xeyli böyük işlər gördüğünü və elmi əsərlər yazdığını, eləcə də xeyli cəsarətli təkliflər irəli sürdüyüni xüsusi vurgulayır. Böyük maarifçi ideoloquın bu hərəkata məhz məktəb açma təşəbbüsü ilə başlaması kimi tarixi qərarını müvafiq dəllillərlə bəyan edir. O, burada ədibin "Mişkatül ənvar" əsərini təhlil edir, əsas ideya istiqamətini müəyyənləşdirir. Abbasqulu Ağanın "Hind nağılı" hekayəsində Hindistan padşahının vəzifələrini qeyd edərkən, özünün xalqa, azadlığa, ədalətə və bərabərliyə əsaslanan dövlətçilik ideyalarını ifadə etməsini irəli sürür və bununla Bakıxanovun "dövlət, haqq, hüquq" fikirlərini Azərbaycana ilk gətirənlərdən olduğunu iddia edir.

Onun Azərbaycanda maarifçilik hərəkatının növbəti böyük nümayəndəsi, dil və əlifba islahatları sahəsində özünəməxsus xidmətləri olan, ilk bədii nəşr əsərinin müəllifi, dramaturgianın banisi Mirzə Fətəli Axundovun maarif, ədəbiyyat, siyasi və fəlsəfi görüşlərilə bağlı təhlilləri kitabın "Mirzə Fətəli Axundovun siyasi və demokratik görüşləri" hissəsində reallaşır. O, böyük ədib və dramaturqu Şərq ölkəsi üçün fikir rəhbəri və ideya xəzinəsi kimi qiymətləndirir. Diqqəti "Məktublar"da ədibin İran xalqını azadlığa səsləməsinə yönəldərək yazar: "Axundzadənin bu inqilabçı çıxışı və çağırışı ümumiləşdirildikdə görürük ki, eynilə Azərbaycan və imperialist Rusiya münasibətlərinə uyğundur. Ədib əsərlərinin bir çox yerində doğma yurdu olan Azərbaycanın, azəri xalqının öz haqqı və hüququ uğ-

runda mübarizə aparacaq, baş qaldıracaq səviyyədə olmadığına kədərlənir. Amma bununla belə, bu çətin yolda addımlamaqdan, xalqını irəliyə doğru səsləməkdən çəkinmir". Burada o, Axundovun dini görüşlərinə də xüsusi yer verir. Və bu kontekstdə böyük ədibin fanatizmi və qaragüruhçu qüvvələri inkarını önə çəkir. Onun iranlılara yönələn istibdad əleyhinə çıxışlarını şərti priyom hesab edir. Düşünür ki, bu, ədibin əslində Azərbaycan xalqına çağırışı idi. Lakin hakim siyasi dairələrin təqiblərindən ehtiyat edərək öz ideyalarını mətnədaxili mənalarla ifadə etmişdir.

Ədib "Estetik nəşr" ocerkində həmin mərhələdə ədəbi müstəvidə mövcud olan nəşr əsərlərini – roman və hekayəciliyi S.Ə.Şirvani, H. Zərdabi, S.M. Qənizadə, C.Məmmədquluzadə, N.Nərimanov və digərlərinin adları altında ümumilaşdırır. Seyid Əzimin hekayələrindəki real cizgiləri və satirik ruhu fərqləndirir. "Məkr və Münkər" adlı hekayəsinin qəhrəmanı mərd, cəsur və ağıllı çobandır. Bu kiçik hekayədə yazar dinin fanatik təsirindən qurtaran insanın canlı, qüvvətli və cəsarətli olmasını göstərir. Şirvani "Talibxan" adlı hekayəsində igid, hazırlıca kəndlini yelbeyin xanlara qarşı qoyur. Ümumiyyətlə, tədqiqatçının yuxarıdakı təhlillərində ədəbiyyatı daha çox ideoloji yöndə araşdırması özünü göstərir.

H. Baykara Azərbaycan ədəbiyyatının iki ədəbi-nəzəri istiqamətini müəyyənləşdirir: romantizm və realist ədəbi məktəbi. Kitabın "Azərbaycanı istiqlal mübarizəsinə aparan romantizm" hissəsində romantizmi milli mücadilə tarixində vacib həlqlərdən biri hesab edir və bu cərəyanın əsas simaları kimi H.Cavid, M.Hadi, A.Şaiq, A.Səhhət, Ə. Cavadın adlarını qeyd edir. Onları xalq ideyalarının yüksək ifadəcisi kimi dəyərləndirir. "...İrticaçı, mühafizəkar yazarlara və onları müdafiə edən irtica zümrəsinə qarşı Azərbaycan romantiklərinin etirazı və mübarizəsi o zaman azərbaycanlılar arasında böyük başarı qazanmışdır. Eyni inadı və mütərəqqi fikri Abbas Səhhətdə, Hüseyn Cavidə və Abdulla Şaiqdə görürük". Dövr kontekstindən baxdığımız zaman bu fikirlərin və məlumatların əhəmiyyəti aydın olur. O, xüsusilə həmin dövrdəki Azərbaycan poeziyasını romantik istiqamətdə təmsil edən Məhəmməd Hadini milli-istiqlalın mücadiləçi fərdlərindən hesab edir. M. Hadinin həm qələmi, həm də qılınıcı ilə döyüdüyüünü, elə milli-azadlıq döyüşlərində də qeybə çəkilməsi faktını da

müəllif bu kontekstdə qeyd edir. O, "Azərbaycan şairi Əhməd Cavad azadlıq mübarizəsində" ocerkində Əhməd Cavadın şəxsiyyətini, yaradıcılığını araşdırır. Onunla həbsxana günlərini anır, onu yüksək bədii keyfiyyətlərə sahib şair, dönməz ideoloq kimi xarakterizə edir. Burada bir faktı xatırlamaq yerinə düşər. H.Baykara Əhməd Cavadı gözəl şəkildə xatırlayır. Onun şairə rəğbəti hər ifadəsindən bəllidir. Sözügedən ocerkdə də onu seydiyini, şair kimi yüksək qiymətləndirdiyini qeyd edir. Sonra vəziyyət elə gətirir ki, onlar müxtəlif səbəblərdən həbs olunur və eyni kamərada qalırlar. Əhməd Cavad şeirlərini bədəhətən deyir.

Şairin "Göygöl" şeirini bir çox mənada dəyərləndirən tədqiqatçı onu geniş təhlilə cəlb edir. H.Baykara bu əsərdə realist ədəbi məktəbi və nümayəndələrini də səciyyələndirir və bu məktəbin əsasında "Molla Nəsrəddin" ədəbi məktəbinin ənənələrinin dayandığını sərf-nəzər etmir, eləcə də Cəlil Məmmədquluzadə və onun ədəbi idealını milli ədəbiyyatın mövcud mərhələdəki uğur nöqtəsi hesab edir. Müəllif burada həmçinin dil məsələlərinə toxunur, şivə və dialektlərdən təmizlənmiş vahid ədəbi dil islahatlarını xarakterizə edir.

Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatşunaslığından danışarkən, M.Ə. Rəsulzadənin "Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı", "Azərbaycan şairi Nizami", M.B.Məmmədzadənin "Azəri ədəbiyyatının dünəni və bu günü", "Cəfər Cabbarlı", C.Hacıbəylinin "Qarabağ dialekti və folkloru", Ə.Yurdsevərin "Azərbaycan dram ədəbiyyatı", S.Təkinərin "Sovet ədəbiyyatında tənqidlərə hədəf olan şeirlər üzərində bəzi incələmələr", "Azərbaycan sovet ədəbiyyatında müqavimət hərəkatının milli xarakteri" kimi ədəbi-nəzəri əsərləri də qeyd etməliyik. M.Ə.Rəsulzadənin "Azərbaycan şairi Nizami" monoqrafiyası Nizamişünaslıqda hələ də xüsusi mənbə mahiyyətini qoruyub saxlamaqdadır.

*Qəfəsə salınmış zaman
kəsiyidi "görüş vaxtı"...*

ƏDƏBİ SUPERMATİZMƏ AİD NÜMUNƏLƏR

Əli Şirin ŞÜKÜRLÜ

V ŞƏKLİNDE UÇUŞ - AZADLIĞIN FƏLSƏFƏSİ

Qadın həbsxanası...

Tikanlı məftilə qonan quş
birdən pırr edib uçdu
məhbus qadınların gözləri qarşısında
və qəfil uçuşun arxasınca yüyürdü baxışlar.

Doğrusu, mən nə məhbus qadınları,
nə də onların baxışlarını gördüm.
Mən həbsxana divarının yanından ötərkən
bir quşun hürküb tikanlı məftildən
aralığınnın şahidi oldum və qəfil uçuşun arxasınca
yüyürən baxışlar barədə düşündüm
qeyri-ixtiyari:
elə şeylər var, o qədər aşkar ki, şübhə doğurmaz.
Sonra ayaq saxlayıb,
V şəkilli uçuşları seyr etdim bir qədər: V V V...
hər biri ayrılıqda
bir uçağı xatırladır səmada həm də.

Və
azadlığın əsl fəlsəfəsini anladım:
azadlıq vərdiş imiş, demə,
hər yaranmışda olmayan bacarıq –
başqa heç nə.
Məsələn, quşların uçmaq vərdişi kimi.

GÖRÜŞ EHTİMALI

*ideyası: Ehtimal nəzəriyyəsinin
"görüş məsələsi"
və V.Şimborskanın "Vağzal"
şerisi*

Görüşəcəkdilər.

Yeri də məlum idi, vaxtı da:
dənizə yaxın
metro stansiyasının qarşısında,
saat 5:00-dan 6:00-a kimi.

Bir saat ərzində
hər an görüşə bilərdilər.
Tərəfi vahidə bərabər
kvadrat üzrə paylanmışdı
görüş anları.

Qəfəsə salınmış zaman kəsiyidi
"görüş vaxtı", çərçivədə şəklidi
təyin olunmuş görüşlərin.

Görüşəcəkdilər təyin olunmuş vaxtda.
Yeri də məlum idi, vaxtı da.
Görüş baş tutmadı,
ya biri gəlmədi, ya da hər ikisi.
Bütün görüşlər ayrılıqda həm də.
Görüşmədilər təyin olunmuş vaxtda.
Görüş məkanı böyüdü əslində,
zaman müstəvisi də: tərəflərini

iki şəxsin
ömür sərhədləri cızırdı indi.

Ya görüş baş tutacaqdı
bu müstəvidə,
ya da...

Neşə il sonra
təsadüfən üz-üzə gəldilər,
ani ayaq saxlayıb, uzaqlaşdırı:
Əlvida!
Bəlkə, bir də görüşmədilər,
bəlkə də, görüşdülər
təyin olunmuş vaxtdan kənardı.

ƏLVİDA! ƏL-Vİ-DA! Ə-L-V-İ-D-A!
Yaşanan hər an ayrılıqdı əslində.

DƏNİZ VƏ ZAMAN

Deyirlər, varlıqlar var, gözə görünməz, qulağa
eşidilməz –
mən də razıyam
və başqa heç bir niyyətim olmadan dayanıb
dəniz sahilində
seyr edirəm gözə görünənləri yaxından
və uzaqdan:
ləpələr ard-arda, nizamlı aparır dənizi harasa.
Elə hey aparsa da, dəyişmir məkanı dənizin,
yerində sayır
daimi gedisləriylə. Sanki tələsmir heç hara.
Köksünün genişliyində
astagəllik hikmət paylayır ətrafa.

Zamandı, deyəsən, gözümə görünən,
dənizi durmadan aparan ləpələr şəklində:
spiralvari forması bunu anladar.
Quştək qonublar dənizin səthinə
və dəniz başdan-başa bürünüb zamana.

Var olan nə varsa, zamandı təkcə
- səda gəlir yavaşça dənizin genişliyindən.

Ləpələr dənizin özüdü elə ayrı-ayrı görünsələr
də, bu, gözə görünəni,
zaman dənizin üzü – bu da ağlımdan keçəni.
Dəniz özünü “öz”ünə ötürürmüş bayaqdan, demə.

Zaman dayanır sahildə.
Sonra sıçrayıb, dəyir sahildə
dayanan adama əvvəlcə, yəni mənə.
Sonra toxunur sahildə var-gəl edən adamlara.
Ordan sıçrayır yol boyu
sürətlə şütüyən avtomobilərə.
Ordan keçir evlərə, ağaclarla, otlara, çiçəklərə,
itlərə, pişiklərə, gəlib çatır qırmızı şala bürünmüş
cənazəyə.
Dayanır təngnəfəs. Yox olur birdən.
“Götürün day, ömrü burası qədərmiş,
nə gələr əlimizdən” –
dillənir pirani qoca başı aşağı, nədənsə utanır
sanki.
Əyilir cənazəyə söykənmiş çiyinlər – dünyanın
ən təmənnasız yaxşılığı
üst-üstə yiğilib cənazədə gizlənən
zamanın ağırlığından.

Sən, ey, səninləyəm, eşidirsən, sən, bəli, sən,
mənə oxşayan,
zaman qonub üstünə, o qədər qonub,
başdan-ayağa zamansan məntək –
zamanüzlü dəniz ustufca sırr gəlir
dəniz qıraqında baxışları uzaqlarda
yox olan adama –
yəni mənə, yəni sənə, yəni ona, yəni hamiya –
baxışların bitdiyi sərhəddən o tayda uzaqlar var
hələ də,
məkan deyərlər adına,
cənazədən o yana zaman,
dalğavari nəhayətsiz gediş-gəlişləriylə.

Siyasi özgürlüyə qovuşduğumuz 30 ildə ədəbi gəncliyin düşüncəsində nələr dəyişib? Oxuyacağınız antologiyada toplamış 70 gənc yazardan seçmələr bu suala verilən cavablardır.

Antologiyalar, adətən, şeir və nəsrdən ibarət olur. Bu kitab isə ədəbi-tənqid, nəsr, şeir və dram kimi 4 bölümündən ibarətdir və ənənədən fərqli, öncə şeir yox, ədəbi-tənqid gəlir. Bu, gənclərin nəzər-diqqətini bir qayda olaraq ikinci plana keçirilən ədəbi-tənqidə yönəltmək amacı güdür. Əlbəttə, bu bölümündəki yazılar sözün ciddi anlamında ədəbi-tənqid örnəkləri olmaqdan daha çox, bu və ya digər dərəcədə uğurlu məşqlərdir. Lakin onların bəziləri, özəlliklə də **Qismət Rüstəmovun** parlaq üslub, axıcı dillə yazılmış “Trierin mifologiyası” məqaləsində gələcəyin ciddi sənət araşdırmaçısını görməmək mümkün deyil. Sadəcə, Qismətin Trier və onun şərə köklənmiş mövqeyini dəstəkləməsi və bunu “yenilik” sayması ilə razılaşmaq olmur.

Günel Eyvazlının “Postinsan” məqaləsində postinsana birtərəfli yanaşması və onu milliləşdirmə çabasına baxmayaraq, anlayışı tanıtmaq istəyi razılıq doğurur. Eyni fikri özünün kiçik həcmli esesində milli və dünya ədəbi-mədəni faktlarına söykənib, söz, səs və rəngi fundamental estetik kateqoriyalar kimi çözülməyə çalışan **Elmin Nuriyə**

Əsəd CAHANGİR

GƏNCLƏR SÖZ İSTƏYİR

də aid etmək olar. Amma hər iki yazarın etkiləndiyi qaynaqları göstərmələrinə lüzum var. Bu, rəsmi prosedur və ən adi etiket qaydasıdır.

Nəsimi haqqında **Leyla Əsədullayevanın** elmi-kütləvi, **Şəhla Aslanın** publisist üslubdakı yazıları gənclərin aktuallıq duyğusundan xəbər verir. Lakin Nəsimi, sadəcə, günün yox, həm də əbədiyyətin şairidir. Gənc Nəsimisevərlər buna diqqət yetirsə, yaxşı olardı.

Tural Adışirinin öz həmməkanı B.Vahabzadənin, **Gülnar Səmanın** isə öz həmzamanı Ruslan Dost Əlinin şeirləri haqda yazıları müəlliflərin sovet dönəmi klassikləri və öz yaşıdlarına yanaşması kimi maraqlıdır. Bayaqdan adını çəkdiklərimlə müqayisədə bu məqalələrin sərf ədəbi-tənqidə daha çox dəxli var. Lakin bu yazınlarda, özəlliklə də Gülnarın məqaləsində, mikroskopik incələmərlə yanaşı, makroskopik baxışa da ehtiyac duyulur, analizlə bərabər, sintezə ehtiyac var.

Antologiyada bədii nəstri 20-dən yuxarı gənc təmsil edir. Yeni nəsrimiz hara yönəlir? Gənc yazarların hekayələrinin ən konseptual anlayış – Allaha yanaşma baxımından araşdırılması bu suala bəlli bir aydınlıq gətirir. Modernizmə meyilli **Ayxan Ayvazın** infantil qəhrəmanın göylə gedən

təyyarələrə baxa-baxa atasının yolunu gözləməsi Allah-atanın şüuraltı axtarışının rəmzi işarəsi kimi görünür (“Sarı göyərçinlər”). Müharibə gedən ölkənin kəndlərindən birindəki dözülməz yaşama qlobal anlam verməyə çalışan **Mansur Rəğbətoğlu** batı ekzistensialistlərinə anoloji düşünür – həyat təsadüfi, insanlar tənha, dünya absurddur, çünki onun Sahibi “yoxdur” (“Açıq erası”). Şikəst, ev-eşiksiz, kimsəsiz bir qocanın ağlaşığmaz güzəranını sərgiləyən **Bahəddin Salmana** görə, Allah var, amma onun varlığıyla yoxluğu birdir, çünki qullarına yanaşmada Adil deyil. (“Qozbelin son duası”).

Dilqəm Əhməd özünün “Cuhud Yaqub” hekayəsində daha optimist mövqedən çıxış edir – ədalət var və hər şey gec-tez öz yerini, hər kəs cəzasını alır. Bəs bunu hansı qüvvə tarazlayır? Bu suali “Səlibçi arvadı” hekayəsinin müəllifi **Yadigar Ələkbərov** cavablandırır. Əri səlib yürüşünə gedən, iki uşaqla acliq çəkən qadın düşdüyü durumdan ilahi möcüzəylə qurtulur. Yadigarnın fikrincə, hər şey vahid ilahi qaynaqdan yönləndirilir.

Modern metod, poetik nəşr diliylə yazılmış “Buynuzsuz kərgədan” hekayəsinin müəllifi **Orxan Həsəni isə** məhz bu qaynağa qarşı çıxır. Çünki hekayədə kərgədanın alnının ortasındaki tək buy-nuzunu monotizm və avtoritarizmin, buynuzsuzuğu isə atezip və plüralizmin rəmzi işarəsi kimi başa düşdüm.

“Kilidsız açarlar” hekayəsinin müəllifi **Ziyad Quluzadə** sovet dövrü millətçi kəsimi və onun turançı eyforiyasının iflasından danişir. “Ayin” hekayəsinin müəllifi **Rövşən Danyeri** isə bunun tam əksinə dini inanc və elmi xurafatı bir kənara qoyaraq, çıxış yolunu milli mifologiyaya (bozqurduluğa!) qayıdışda görür.

Savalan Taliblinin “Qəza” hekayəsində Bakı küçələrində birində baş verən yüngül avtomobil qəzası ağır mənəvi-əxlaqi qəzanın üstünü açır. Müəllifə görə, bu durumun səbəbi analitik-laborator çözümü olan qan-gen yaddaşında, çıxış yolu isə elmdədir. **Müşfiq Şükürlü** “Mənim kiçik nağılm” hekayəsində dünyaya alternativ mövqedən çıxış edir – qandan ruha keçir. Gənc yazar insana mistik rakursdan baxır, onun öz taleyini korrektə etmək haqqı və imkanından danişir.

Daha çox sevgi mövzusuna meyil edən xanım yazarlar Göydəki Kişi yox, yerdəki kişilərdən

yazırlar. **Şahanə Müşfiqin** “Çat” hekayəsində atası tərəfindən atılmış məktəbli qızın ürəyində ataya qarşı nifrət və sevgi əvəzlənmələrinin yaratdığı çatdan söz gedir.

Şəfaqət Cavanşirin ər, arvad və məşuq triosu üstündə qurulmuş “Gecikmiş qisas” hekayəsi ailədəki soyuqluq üzündən başqasına meyil edən və üstündən 23 il keçəndən sonra əri tərəfindən qətlə yetirilən bir qadının kədərli hekayətidir. **Cinarə Nüsəratlinin** “Şaxta həkim” hekayəsində də klassik sevgi üçbucağı öz yerində qalır. Hər iki yazarın yerdəki kişidən küskün qadın qəhrəmanı Göydəki Kişinin yanına gedir – birincidə qətl, ikincidə intihar yoluyla!

Qafar Rüstəm “Su pərisi” hekayəsini qadın həmrəyliyi göstərən xanım yazarlara sanki bir cavab kimi yazıb. Mətnin altından bir fikir boylanır – son ünvanın həqiqət yox, mif (su pərisi!) olduğu yerdə hətta ən romantik sevgi belə məhvə məhkumdur.

Alleqorik məzmunlu “Dibçeyin intiharı” hekayəsinin müəllifi **Pərviz Seyidli** həm saxtakar, həm də həqiqi aşiq obrazı yaratmaqla iki tərəfə də vurur: kişilərin içində, əlbəttə, nalayıqları var; amma namusluları da az deyil; baxır adamina. Özünün “Balaca qara corab” hekayəsini alleqorik üslubda yazan **Günel Şamilqızı** da hər cümləsiylə oxucuya sətiraltı mesaj ötürmək istəyir. Amma bunu lazımlıca edə bilirmi?

Pərvin Nurəliyevanın çoxsaylı ödüllərə layiq görülən və öz müəllifinin ədəbi kimliyinə çevrilən “Balerina” povesti qadın və kişi yox, insan və sənət sorununa həsr olunub. O, həqiqəti din, mif, elm, mistika yox, sənətdə axtarır. “Balerina” üçün səciyyəvi olan qabarlıq estetizm, yəqin ki, müəllifin bu mövqeyindən doğur.

Əksərən modernist, bəzən realist və alleqorik üslublarda yazılan bu hekayələr arasında **Cinarə Ömrəyin** “Məcnunxana” hekayəsini çıxməqla, postmodernist örnəyə təsadüf olunmur və bu, qanuna uyğundur. Xaotik keçid dövrü artıq tarixə qovuşub və bu xaosun ədəbiyyatdakı ifadəsi olan postmodernizmlə vidalaşma zamanıdır.

Antologiyada poeziyanı əruz, heca və sərbəstdə yanan 40-a yaxın gənc təmsil edir. Əruzçuların başlıca olaraq qəzəllərdən ibarət şeirləri klassik

üslubun yeni dirçelişinin ifadəsidir. Bu qism gənclərdən **Nicat Nəsri, Zaur Rəxşan, Tahirə Bərraq və Vəlixan Abdullayev** üçün orta çağ divan şeiri gələnəklərinə sədaqət səciyyəvidir. Amma bu, keçmişə sadəcə təkrarlamaq olmayıb, praktik yönəndə unudulmaq təhlükəsiylə üz-üzə qalan klassik poeziya xəttini ən azı qoruyub saxlamaq görəvi daşıyır. Bununla belə, əruzçuların şeirlərində fərdi üsluba meyil də diqqətdən qaçmır. Məsələn, **Kamal Hüseynin** şeirləri bəzən avtoironiyaya qədər gedib çıxan yumoristik ruhuyla seçilir. **Ağasəlim Əmrinin** Milli Qəhrəman Mübariz İbrahimova həsr etdiyi, marş havasına köklənmiş şeiri isə çoxəsrlik obrazların daim aktuallaşa bilmək gücünü üzə çıxarıır.

Gənclərin önemli bir qisminin heca vəznindəki şeirləri isə göstərir ki, əruzun yeni dirçelişi və sərbəstin son dönəmdə kütləviləşməsinə baxmayaraq, milli vəzn öz hakim mövqeyini asanlıqla əldən vermək fikrində deyil. Aşiq şeiri və iyirminci yüzil heca ənənələrinə söykənən bu gənclərin başlıca mövzusu sevgidir. **Qılman İman, Anar Amin, Ruslan Dost Əlidə** daha çox irfani, **Elşad Ərşadoglu və Məhəmməd Turanda** daha çox dünyəvi çalarda üzə çıxan bu duyuğu **Qoşqar Qaraçaylı, Nilufər Şixli, Sevil İşiq, Ümid Abbas, Nuranə Təbriz, Xəttat Kilimçidə** xalis insani ölçülər qazanır, **Arzu Hüseyndə** hətta erotik rəng alır. Fəlsəfi lirizmi və orijinal deyimləriylə seçilən **Vasif Zöhraboglunu** isə çağdaş şeirin səciyyəvi sevgi şairi saymaq olar.

Ədəbi gəncliyin avangard qanadını öz şeirlərini sərbəstdə yazan, modernizmin fərqli üslublarına meyil edən **Fuad Cəfərli, Ümid Nəccari, Tural Turan, Ruzbeh Məmməd, Rəvan Cavid, Ələsgər Əhməd, Kənan İsmayıllı, Aydın Cavad** kimi gənclər təmsil edirlər. Bu gənclərin şeirlərində ən qabarık görünən duyğuların mikroskopik təfərruatlarına varmaq çabasıdır. Bunun, təbii ki, müsbət yönü var – poetik düşüncə insanın daxili aləminin ələkecməz incəliklərinə fokuslanır. Amma mənfi yönü də var – bəzən bu, daxili aləmə aşırı bağlılığı, anlaşılmazlığı, süni mürəkkəblik yaratmağa çevirilir.

Sərbəstdə yazan cavanların hər biri tədricən öz fərdi mövzu və üslubları ilə görünür. **Vasif Əlihüseyin** kənd xatırələri, **Emin Piri** mühabibə, **Şəbnəm Karşılı** gender sorunlarına ardıcıl marağıyla

yadda qalır. **Ulucay Akif** daxili dünyayla yanaşı, zahiri fonu da vermək çabalarıyla seçilir. Daha çox fərdi dünyasında gəzışmələr edən **Fərid Hüseynə** bir tərəfdən klassik metaforizmi saxlamaq, ötə yandan modern şeirə məxsus səssiz düşüncə axarını vermək xasdır. **Aqsın Evrənin** miqyaslı düşüncəsi üçün keçmişlə bu günün, yerlə göyün sinxronluğu, sətiraltı işarələr diliylə danışmaq səciyyəvidir.

Gənclərin bir qismi özlərini həm heca, həm də sərbəstdə sınayır. Bunlardan **Pərviz Axund** üçün qaçqınlıq, **İntiqam Yaşar** üçün vətən, **Sara Selcan** üçün qadın, **Şəfa Vəli** üçün sevgi, **İltimas Səmimi** üçün təbiət mövzusu əsasdır. Naturfəlsəfi düşüncəsi və orijinal obrazlılığı ilə seçilən **Allahşükür Ağə** göstərir ki, şeirin gözəlliyi onun yığcamlığında, dərinliyi sadəliyindədir.

Antologianın sonuncu bölümündə **Cavid Zeynallının** “Tanrı quşu gəlmədi” pyesi daxil edilib. İndiyəcən gənclərin bu və ya digər dərəcədə uğurlu dram cəhdləri olsa da, onlar sözün ciddi anlamında səhnə çözümünü tapmayıb və ümummilli mədəniyyət olayına çevriləməyib. Cavidin isə bugünəcən hekayədən romanacan nəşr çabalarının şahidi olmuşuq. İndi o, pyes yazıb və özü də pis yazmayıb. Bu sözlərlə onun ilk dram cəhdinin hökmən səhnəyə qoyulacağı və bu səhnələşdirmənin ümummilli mədəniyyət faktına çevriləcəyi zərurətindən danışmırıq. Çünkü onun pyesində mövzu aktuallığı problemi var və “Tanrı quşu gəlmədi” öz müəllifinin ən yaxşı halda uğurlu məşqidir.

Gənclərin ən fərqli janrlarda yazdıqlarını özündə birləşdirən bir ümumi yön var – bu yazılar əksərən Allahla dialoq çabalarıdır. Bu, yetmiş illik sovet yasağından sonra bədii sözün özünəqayıldışıdır. Amma klassiklər Allahla daha çox müsahibə edirdilər, gənc yazarlar daha çox mübahisə edirlər. Onlar çağdaş dünya düzəni və burda insana verilən yerlə barışır, dünyani sözlə yenidən “düzəltmək” istəyirlər. Bu, elə belə də olmalıdır, çünkü əgər onlar bu istəkdən əl çəksələr, ədəbiyyat ehkama, yazar isə ehkamçıya çevrilər. Üstəlik də, qarşidan əski çağlardan indiyə qədərki hər cür ehkamı rədd edən postinsan erası gəlir.

Dilek YÜKSEL

POMPEYİ SEVƏRKƏN

– Mən Pompeyəm! Saçlarında buğda zəmiləri yetişdirən, gözlərində zeytunlara ruh verən, sinəsinin bərəkətiylə tanrılarla ölümsüzlük içirən,..

– Mən Pompeyəm! Bədəninin qoxusunda çıçəklər açdırın, ətəklərini yuyan dənizə sahil olan atəşli, gənc qadın.

– Mən Pompeyəm! Bədənidə sədaqət ilə xəyanətin birlikdə nəfəs aldığı şəhər, sevdalı olduğu dağın yamacında sonsuzluğa getmək istəyən gözəllər gözəli.

– Və mən Pompeyəm! Min illərdir üzərimi örtən lənətlənmiş külün arxasından sənə səslənirəm...

– Ürəyin oxuduqlarına dözə bilirmi?

Rahib Vita bütün gecəni keçirtdiyi yuxusluqdan sonra Jupiter məbədinin ortasında dolaşındı. Aylarla sürən yer sarsıntıları yuxusuz gecələrinin gözətçisiydi. Ayində eləyəcəyi duanı təkrarlayıb əzbərləyərkən küləyin gətirdiyi bənzərsiz qoxunu hiss elədi və sütuların arxasından gələn qadın bılərziklərinin səsinə qulaq verdi. Gələn məbədin ən gözəl rahibəsi kimi tanınan Maximadan başqası deyildi. Bütün gözəlliklər onda qərar tapdığı üçün tanrılar ona bu adı vermiş olmalıydılar.

Məbəd eyni zamanda müqəddəs rahibələrin də yaşadığı yerdi. Romalıların inancına

görə, rahibələrlə birlikdə ola bilən kişilər yarı-tanrı sifətini alırdılar. Hər gün yüzlərlə kişi məbədin pilləkənlərinə hədiyyələr qoyur, rahib Vitanı qızıllara qərq edirdi.

– Axşam meydanda keçiriləcək ayində olacağıq. Yupiter də belə istərdi.

– ...

– Rahib Vita, eşidirsinizmi?

– ...

– Biz də gələcəyik.

– ...

Maxima düz üç dəfə ona səsləndi. Rahib bu gözəlliklə nə zaman qarşılaşarsa, dili tutular, qulağı eşitməzdi. İndiyə qədər heç bir kişi onunla olmamışdı. Maximanı bütün kişilərə, hətta tanrıllara belə qısqanırdı. Düşündü: «Bir-dən bir kişini seçər və ya arzulardisa, onda neylərdi?»

Dəqiqələr sonra özünə gələndə:

– Rahibələrə gərk yox, məbəddə qalın, – dedi.

Ayində olmaması üçün deyilən bütün sözləri qulaqardına vuraraq geri döndü və getməyə başladı Maxima. Rahib arxasında baxaraq:

– Bu eşq məni haralara aparar? – deyə bildi.

Daş döşənmiş küçələrin üzərindən yüzlərcə kölgə meydana doğru axındı. Velovisə (Vulkanları və balıqları idarə edən bir Roma tanrısı) yalvararaq Vezuvini (Pompey şəhərini yer üzündən yox edən vulkan) qızdırın hər nə varsa, ondan şəfa istəyəcəkdir. Əvəzində isə möhtəşəm bir məbəd tikiləcəkdi.

Gecə yarısı meydannın da qəlbini ilə dolmuşdu, səbirsizliklə ayını gözləyirdilər. Ay bütün şəhəri maviyə boyayarkən vulkanın başından duman çıxmırıldı, ağızındaki köpükleri püskürtməz hala gəlmişdi. Təzyiqi də düşmüş olmaliydi ki, gün boyu sarsıntı olmadı.

Vita ilə müqəddəs rahibələr meydana yaxınlaşırırdılar. Rahibi, onun arxasında qırmızı, zərif paltarı, başında qırmızı çiçəklərdən hörülülmüş sədaqət tacı olan Maximanı görən hər kəs səbirsizliklə kənara baxaraq, aciz bir halda əyilir, ya da başını aşağı salaraq susur-

du. Ruhunu vulkanların tanrısi Velovisəmi vərəcəkdi? Eşq rənginə bürünmüştü. Başlarda maraq, meydanda ölüm səssizliyi dolaşarkən rahib Vita:

– Raziyam, yetər ki, heç bir insan toxunmasın, – deyərək mızıldandı.

Müqəddəs rahibələr özəl ayinlər vaxtı tanrıya bəxş olunduqlarına and içərdilərsə, kimsə onlara toxunmazdı. Andını pozmağa cəsarət edənlər isə tanrıllar tərəfindən cəzalandırılırdı.

İnsanlar pillələrə düzülərək gözləyirdilər. Pillələrdən tək-tək qalxan rahibələr ən sonda Vezuvini də içinə alan aypara şəklində düzülmüşdülər. Rahibələrin tam ortasında Maximanı görən Vita necə başlayacağını bilməzdən bir neçə addım atdı və özünü itirdi. Fikirləri əməllicə qarışmışdı, ayin duası eşq və şübhə içində əriyib gedirdi.

Maximanın nəfəsindən başqa səs, atlığı addımlardan başqa hərəkət yox idi. Qırmızı bir ipək yol kimi qıvrıla-qıvrıla Vezuviyə doğru getdi. Atlığı hər addım tanrıllar tərəfindən də izlənməliydi ki, ay, sadəcə olaraq, Maximanın yolunu işıqlandırırdı. Gecəyə aid olan bütün səslərlə birlikdə meh də kəsmişdi. Sanki Yupiter yer üzünə «Dur!» əmri vermişdi.

– Mən Pompeyəm! Qucağımı açdığını bu insanlar gecənin uğursuz səssizliyində Vezividən nə istəyir, eşqimin alovu indiyə qədər kimə zərər verdi? Bu üzdən tanrı Velovisi rəhatsız eləmək də hardan çıxdı?

Maxima Vezuvi ilə qarşı-qarşıya qalandı gözlənənin tam əksinə – əyilmədən, məğrur bir vəziyyətdə Vezuvinin ruhuna gözlərini di-kərək baxırdı.

– Mən, Müqəddəs Maxima, tanrıların tanrısi Yupiterə and olsun, bədənim və ruhum bundan sonra...

Meydandakı səssizliyin əksinə olaraq, rahibin ürəyində duyanı kar edəcək hayqırkı var idi.

– Mən, Müqəddəs Maxima, Tanrıım Yupiterə and olsun ki, bədənim və ruhum Velovisin ulu vulkanı Vezuviyə aiddir.

Ardından başındaki tacı götürərək yerə qoydu.

Adamların hay-küyü qonşu şəhərdə belə eşidilə bilərdi. Maxima hər cür inancı alt-üst edərək sədaqət tacını Vezuvinin ayaqlarının yanına qoymuşdu.

– Mən Pompeyəm! Xeyr, xeyr! Tanrılar tanrısı Jupiter, bunu qəbul eləmə, eləyə bilməzsən! O mənimdi, sadəcə, mənim, mənə aiddir.

Gecənin sona çatdığını xəbər verən al-qırımızı şəfəqlər göy üzünə yayılarkən çəşqinliq içində qalan xalq meydani tərk eləmədi. Vitanın qəlbini isə darmadağındı. Bu bəxşış qəbul edilərsə, Jupiter Vezuvinin ruhuna yaritanrı sıfəti verəcəkdi.

Vezuvi isə: «Olacaqları bilirdim, eyni ayində onunla birlikdə iştirak elədim» deyirmiş ki mi ağızından yüksələn duman və ardından da xəzif bir sarsıntı ilə olaylara daxil oldu. Adamlar bu sarsıntıdan sonra da meydani tərk eləmədi.

Vaxt keçdikcə göy üzü eşqə səs verirmiş kimi qırmızıya boyandı.

Maxima şəhərdə zəlzələlərin başladığı ilk andan etibarən Jupiterə yalvarır, vulkanı dayandırmasını istəyirdi. Belə bir gecədən sonra yuxusunda vulkanın bədənləşmiş hali ilə danışdı. Vezuvi ona olan sevgisini, həsrətlə ürəyinin necə çırpınmasını danışındı. Günlər keçdikcə yuxular da yetməz oldu. Birlikdə olmaq, sevginin bütün həzlərini birlikdə yaşamaq istəyirdilər. Gecələr uzun sürən yalvarişlarından sonra tanrı Amor ayın gecəsi istədiklərini qəbul elədi.

– Mən Pompeyəm! Xəyanətin ən böyüyü ilə qarşılaşdım, sinəm dəfələrlə bıçaqlandı, bəs eləmədi, xalqım da kürəyimdən vurdu. Mənsə, sadəcə, sevdim... Kimləsə paylaşmadım, içinciñ, səssiz-səssiz sevdim... Bədənimdə yaşıyan bu can içində yaşıtdığı nə varsa, birlikdə son halına qovuşmalı və yerin yeddi qat dibinə gömülülməlidir.

Ayın gecəsinin ardından Maxima və Vezuvi günlərlə eşq sərxoşluğu yaşıyır, bütün şəhər də buna şahidlik eləyirdi.

Rahib Vita isə olanları qəbul eləmirdi. Vitanın içini gəmirən, şüurunu zəhərləyən bu durum ruhunu da qaranlıq hala gətirmişdi.

O gün günortadan sonra Vezuvini məbəddən çıxarkən gördü. Maximanın otağına getdi, ağılı başında deyildi. Hirslə arxadan qucaqladı. Qarşılıq görməyincə canavara döndü, qaçmasına imkan vermədən yerə yıldı. Bütün çaba və hayqırıtlarına rəğmən, boğaraq öldürdü.

Eyni anda Vezuvi indiyə qədər heç eşidilmiş bir səslə hayqırıldı. Ardından vulkan püşkündü. Yerin altı üstünə gəldi. Sanki vulkan ayağa qalxmışdı, gurultu ilə yeriyirdi. Adamlar qaçmağa yer tapa bilmirdilər. Qayıqlarla dənizə çıxa bilənlər yüksək dalğaların zərbəsiylə alovlu lavaların axdığı şəhərə doğru sürüklənirdi. Vulkanın saatlarla davam eləyən qəzəbinin ardınca sağ qalanlar da qazdan zəhərlənərək öldülər. Zəlzələdən sonra böyük, kiçik minlərcə alov topu kilometrlərlə uzaqlara yağdı. Quduz olmuş ağızından çıxan küllər üç gün sonra şəhəri yer üzündən sildi.

– Mən Pompeyəm! Duamı qəbul eləyən Tanrı Orsusə and olsun! Ürəyim Vezuvini bağışlayana qədər həm özümü, həm də sirrimi minlərcə il qoruyub saxlayacağam.

– Və mən Pompeyəm! Səndən yenidən soruşturam, tək günahım sevməkdirmi?

(1) Pompey şəhəri eramızın 79-cu ilində Vezuvi vulkanının güclü püşkürməsi nəticəsində sakinləri ilə birlikdə külün və lavanın altında qalıb məhv olmuşdur. 1713-cü ildə təsadüfən bu şəhərin qalıqları aşkar edilmiş və arxeoloqlar tərəfindən şəhər, demək olar ki, qalın vulkan külündən tamamilə təmizlənmişdir. Zəhərli qaz və isti külün təsiri ilə məhv olmuş canlıların qalıqları indiyədək qalmaqdadır. Hazırda Pompey şəhəri açıq hava altında qədim dövrün muzeyinə çevrilmişdir.

Çevirən: Aslan Quliyev

Zəka VİLAYƏTOĞLU

KÜLQABI

Vahanın oğlu Stepan, qonşuları qoca Şaqeni boğub öldürməzdən öncə hər şeyi ölçüb-biçmişdi. Şaqenin evindən uğurlayacağı pulla özünə və ata-anasına yeni pasport alacağına ümidiydi. Yeni pasportlarda onların adları, milliyətləri dəyişdiriləcək və hər yerdə Azərbaycan vətəndaşı olan türklər kimi tanınacaqdır. Bu saxtakarlığa qol qoyacaq adamı da əvvəlcədən tapıb, onunla razılığa gəlmişdi. Həmin adam pasportları dəyişdirəcəyinə yüz faiz söz vermişdi. Təki istənilən məbləğ vaxtında çatdırılaydı. Bundan sonra hər şey Stepanın istədiyi kimi olacaqdı. Tezliklə bu məhəllədən köcüb, kimsənin tanımadığı başqa bir yerdə məskunlaşacaq, sərbəst gəzib-dolاشacaq, istədikləri kimi yaşayacaqdır. Gerisiylə onun işi yox idi; istəyir ermənilərlə türklər bir-birini qırıb çatsınlar, ya barışığa gəlsinlər... Başqa vaxt olsaydı, Stepan Şaqeni öldürməyə cürət etməz, belə bir fikrə də düşməzdı. Amma hadisələrin gedisi onu buna vadar edir, iş ləngidikcə səbri tamam tükənirdi. İndi əsl məqamı idи. Bir neçə gün sonra gec ola bilərdi

Bu qarışılıq, iki millət arasında ermənilərin saldığı nüfəq, dava-qırğın hələ ki başları qatmışdı. Elə bu da Şaqenin ölümünün, necə və kim tərəfindən törədilməsi məsələsini tamamilə başqa məcraya yönəldəcəkdir. Bütün günahlar qalacaqdı türklərin boynunda. Hami milli iğtişaş zəminində Şaqeni onlardan kiminsə qisas naminə qətlə yetirdiyini zənn edəcəkdir. Gur, dalğalı ağ saçlı, qızartdaq çöhrəli qoca Şaqen, bu məhəllədə tükənməkdə olan son ümidiylə yaşayan iki-üç ermənidən biri idid. On beş ildən çox idi, ikiotaqlı, birmərtəbəli evində tək yaşayırırdı. O biri ermənilər isə onunla həyət qonşusu olan qoca Vahan, arvadı və onların iyirmi beş yaşılı oğulları Stepan idi. Əvvəl on ailənin hamısı erməni idi. Bu ailələrdən bir

neçəsi Krasnodara, Gürcüstana, bir neçəsi də Ermənistana qaçmışdı. Sonda yalnız bu iki ailə qalmışdı. Onlar da çoxdan baş götürüb Bakıdan Ermənistana, ya da Rusiyaya qaçırdılar-amansız qocalıq və kasıbılıq olmasayıdı. Həm də bütün zamanlarda olduğu kimi, yenə də türkün ürəyiyumşağılığına, mərhəmətinə bel bağlayırdılar.

Oğlu Stepanın qoca Şaqeni öldürmək istəyindən Vahanın qətiyyən xəbəri yox idi. Olsaydı, bəlkə də, buna imkan verməzdı. Ən azı ona görə ki, Şaqen onlara həyan idi.

Şaqenin heç kimi yox idi. Amma yetərincə pulu, qızılı vardi. Uzun illər Bakıda zərgər işləmişdi. Cavanlığında hər nə qədər yeyib-içən, kef çəkən olmuşdusa da, qocalığı da unutmamışdı. İllərlə yiğmişdi və balaca sandıqçada üç kiloya yaxın qızılı, bankda pulu vardi. Aldığı təqaüdlə də dünənəcən normal dolanırdı. Son günlər qorxusundan təqaüdünü almağa gedə bilmirdi. Dörd aylıq təqaüdü yığılib fondda qalmışdı və çox güman, ünvanına çatmadıqından yenidən dövlət fonduna qaytarılmışdı.

Övladı yox idi Şaqqenin. Evlənməsinə baxmayaq, bu arzusu həyata keçməmişdi. Arvadı da bu yaxınlarda-erməni-türk davası başlar-başlamaz, altmış bir yaşında, qəfil ürək tutmasından ölmüşdü.

Həyətdəki boş erməni evlərini Ermənistan-dan qovulmuş türklər tutmuşdu. İnsafən, onlar bu qoca ermənilərə mərhəmət hissiylə yanaşır, dəyib-dolaşmırıldılar. Hətta Şaqqenə hörmətlə "Şahin dayı", Vahana da "Vahan dayı" deyə müraciət edirdilər. Hərdən Şaqqenə çay da süzür, yemək də verirdilər. Vahana nisbətən Şaqqenin üzündə bir işiq vardi. Bəlkə də, bu işiq min cür erməni fit-nələrinə, məhrumiyyətlərinə düşcar olmuş bu insanların ürəklərində coşub-kükərmək istəyən kini, nifrəti əridib yox edirdi. Ancaq Vahanla arvadının, oğulları Stepanın üzündə, gözlərində sanki bir şeytan dolaşır, onların əsl erməni olduğundan xəbər verirdi. İstər-istəməz yazıqlaşmış, hər an qorxu, dəhşət ifadə edən gözlərində, ümumi davranışlarında riyakarlığın, təhlükənin gizləndiyi duyulurdu.

Qoca Şaqqen yay gecəsi evinin girişində stul qoyub oturmuşdu. Girişdən solda isə dəmir ved-rəni ağızı üstə qoyub, üstünə süfrə salmışdı, onun da üstündə armudu stəkanda pürrəngi çay buglanırdı. Bir tərəfdə isə elektrik samovarı gözə dəyirdi. Könlü çay istəyəndə qoca Şaqqen əlləri əsə-əsə samovarı suyla doldurur, elə burdaca qaynamağa qoyurdu. Sonra da qapı ağızında oturub, çay içə-içə, siqaret çəkə-çəkə tükənməkdə olan ömrünün son günlərini yaşayırıdı.

Şaqqen əlləri əsə-əsə cibindən "Prima" siqareti çıxarıb müştüyə keçirdi. Yandırmazdan öncə astaca öskürüb, boğazının xıltını təmizlədi. Sonra müştüyü dodaqları arasına qoyub kibritle siqareti yandırmaq istədi. Əlləri çox əsdiyindən bir neçə kibrıt çöpü boşuna yanıb söndü. Növbəti kibriti yandırmağa cəhd eləyəndə qarşısında Stepanı gördü. Stepan cibindən alışqan çıxarıb, Şaqqenin siqaretini yandırdı. Şaqqen sinədolusu bir ullab vurub Stepana dedi:

- Keç, içəridən özünçün stul gətir.

Buna bəndmiş kimi Stepan içəri təpildi. Stul götürməzdən öncə otağın hər tərəfinə göz gəzdirdi. Şaqqenin pullarının, qızıllarının harda ola biləcəyini yəqinləşdirməyə çalışdı. Bayırda Şa-

qen xıltaxılt öskürəndə o dik atıldı. İçəridə ləngiməsilə qocanı şübhəyə salacağından ehtiyatlanıb, stulu qapdı və bayır çıxıb, Şaqqenlə yanaşı əyləşdi. Şaqqen gülümsəyib ona baxdı və dedi: - Mətbəxdən stəkan gətir, samovardan özünçün çay söz.

Stepan ikinci şansdan lazıminca bəhrələnməyə çalışdı və tez içəri-mətbəxə qaçıdı. Otaqlara təkrar göz gəzdirdi, əl atıb şkafi, pulların saxlandığını güman etdiyi daha bir neçə yeri eşəldi. Gecə evə hardan, necə girəcəyini düşündü. Pəncərədən girə bilməzdi. Pəncərənin yay günlərində gecə-gündüz açıq qalmasına baxmayaraq, dəmir barmaqlıqlar ona mane olacaqdı. Bəlkə, nəfəsliyin köməyi ilə nəsə etmək olardı. Yoox... Qapı arxadan kılıdlı olsa, nəfəslik işə yaramaz. Sonuncu variant qapının açarını əldə etmək idi. Bu fikirlə də açıq qapının açar yerinə baxdı. Üç ədəd açardan biri açar yerinə keçirilmişdi, digər iki ehtiyat açar isə dəmir həlqədən sallanırdı. Stepan, Şaqqenin qulaqlarının ağır eşitməsindən arxayı olub açarları qapıdan çıxartdı. Çətinlik çəkmədən birini dəmir həlqədən ayırdı və qalan ikisini cəld yerinə taxdı. Sonra heç nə olmayıb-mış kimi mətbəxdən stəkan-nəlbəki götürüb Şaqqenin yanına qayıtdı.

- Çay söz özünə, - Şaqqen nəzakətlə dedi. Stepan özünə çay süzdü. Sonra Şaqqenlə yanaşı əyləşib, oğrun-oğrun onun hülqumu çıxmış arıq boğazına baxdı. Ürəyindən keçirdi: "Hər şey asan olacaq. Bununku bir an məsələsidir. Azacıq boğazını sixib buraxsam, o dünyalıq olacaq!.. Amma gərək çalışam, barmaqlarımın izi qalmasın!.. Yoox, yastıqdan yaxşısı yoxdur. Ağızına basıb, yarımdəqiqə saxlasam, canı çıxacaq!.."

- Ağlın nə kəsir, bizə dəyib-dolaşacaqlar?! - Şaqqen ehtiyatla soruşdu. Bəlkə də, ehtiyatla soruşmazdı. Ermənistan-dan qovulan türklərin erməni dilini yaxşı bilmələri (onlar hərdən Şaqqenlə bu dildə danışındılar) onu ehtiyatlı olmağa vadardı edirdi.

- Vəziyyət çox pisdir. İnanmiram, bizi burdan salamat buraxsınlar. Hara, necə, kimin yanına gedəcəyimizi də bilmirik. Kimin pulu, adamı vardi, canını vaxtında qurtardı... Şaqqen dayı, sənindəmi pulun yoxdur?.. Bəlkə, yardım edəsən, biz də aradan çıxaq?! - Stepan Şaqqendən söz almaq istədi.

– Puul?.. Eeeeh! Pul nə gəzir, ay oğul... Düzünü deyim, pulum var,ancaq bankdadır. Özü də otuz minə yaxın pulum var. Ancaq gedib götürməyə qorxuram. Gedərəm, erməni olduğumu bilincə, vurub öldürər, qanımı batırılar. Üstəlik də, adama deyərlər, ay dişa, Azərbaycanda sənin yurdun-yuvan, vətənin var ki, pulun da ola?.. Onsuz da indən sonra o pullar mənə lazım deyil. Oğul yox, qız yox. Özüm də beş-on gün sizə qonağam. Daha nə cür oləcəyimin də mənimçün fərqi yoxdur. Türkələr öldürməsə belə, yaxın vaxtlarda oləcəyəm, gün kimi aydır mənə! Sən desən də, deməsən də, bunu mən bilirom! Ona görə də əziyyət çəkib harasa qaçmaq fikrində deyiləm. Elə bilirsən, Ermənistana qaçmaqla ordakı ermənilər bizim üzümüzə xoş baxacaqlar?.. Yادında qalsın, oğul, biz, insanlar tərəfindən tutulmuş canavar kimiyik, onların əllərindən bir vaxt qaçıb meşəyə gedəsi olsaq, bütün canavarlar bizə kəc baxacaq, bizi gözümçixdiya salacaqlar, çünkü bizə insan əli dəyib. Bəli, bizim taleyimiz həmin canavarın taleyi... Əslinə qalsa, biz çoxdan türkləşmiş ermənilərik. Qaçib Ermənistandaki ermənilərə uyğunlaşanacan min cür töhmətlə qarşılaşacağıq... Mən burda-Bakıda doğuldum, burda böyüdüm, burda qocaldım. Bilirəm ki, burdan ayrıldığım gün mütləq ürəyim partlayacaq. Gec, ya tez, elə burda-mənə doğma olan Bakıda ölsəm, yaxşıdır.

– Ufff! Ağcaqanad dişlədi ayağımı!.. Axx, sənin... burda nə qədər ağcaqanad varmış? – Stepan ağcaqanad dişləmiş ayağını qasımağa başladı.

– Hiiy? – Şaqen eşitmədi.
– Ağcaqanad dişlədi məni, – Stepan təkrarladı.
– Məni dişləmir.
– Səni dişləməz dəə. Səndə qan qalıb ki? Sən iliklərinə qədər qupquru qurumusan! – Stepan astadan dilləndi.
– Nə deyirsəəən?
– Heeç, deyirəm, ağcaqanad məni haldan saldı.
– Həəə. Zibillik yaxınlıqdadır, yəqin, ordan uçub gəlir! – Şaqen dedi.
– Şaqen dayı, biz burdan çıxb getmək istəyirik. Xəbər var ki, yaxın günlərdə Bakıdakı bütün erməniləri, zor-xoş qovacaqlar. Getmək istəməyənləri öldürəcəklər. Doğrusu, biz sənə görə qalmışiq. Nə deyirsən?

– Yoox. Mən heç yana gedən deyiləm. Gözləyirəm.

– Nəyi? Gəlib səni öldürmələrini gözləyirsən?
– Hə. Onu gözləyirəm... Bir şeyi unutma, oğul.
– Nəyi?
– Türkün mərdliyini və mərhəmətini!
– İnanmiram.

– İnan. Onlar məni öldürməzlər. Öldürsələr belə, qorxacaq nəyim var ki? Bir quru candır, hərdən nəfəsi təngiyir, qaralar, boğulur... öhööhööhööö... görürsəəən? – Şaqen uzun-uzadı və gücsüz halda öskürdü, haldan düşdü, bir udum çaydan sonra özünə gəldi.

– Gec-tez hamımızın axırına çıxacaqlar! – Stepan dedi.

– Vahan nə deyir?
– Onlar da sən deyəni deyirlər. Heç yana getmək istəmirlər. Deyirlər: sən çıx get Rusiya-ya. Cavansan, bizə baxma, biz ömrümüzü yaşa-mışıq.

– Düz deyirlər!
– Axı mən onları atıb gedə bilmərəm!
– Gedərsən. Hamı belə deyir. Amma zaman gəlir, hamı dediyini eləmir, dediyi kimi olmur. Sən də eləcə. Çıx get! Cavansan, get, vaxtında başına bir çarə qıl.

– Gedim deyirsəəən?
– Get! Getsən, yaxşıdır!
– Şaqen dayı, gecələr tək yatmaqdan qorxmursaaan?

– Nədən qorxmalıyam?
– Hər şeydən, hər kəsdən. Lap elə türklər-dən!.. Qorxmursan, gecənin birində gəlib səni öldürərlər?!
– Dedim axı, qorxacaq nəyim var ki?
– Mən qorxuram, Şaqen dayı. Yaşamaq istəyirəm. Qorxuram, türklər, gecənin birində basqın edib, məhv edələr hamımızı!.. Yoxdur, zəhir-mara qalmış pulum yoxdur ki, baş götürüb aradan çıxam. Ən azı özümə tapançadan-zaddan alardım, təhlükə-filan olsa, özümü müdafiə edim.

– Gördüүүн?.. Deyirəm dəəə, ata-ana boş şeydir, əsas adamın öz canıdır. Pulun olsa, qacarsan Rusiyaya. Bir rus qızını da qoltuğuna vurub, gecə-gündüz kef çəkərsən, türkün qorxusundan gecələr yuxuların haram olmaz! O za-man atan-anan, heç bu qoca Şaqen də düşməz yadına... Nə qədər pul lazımidır sənə?

– Mincə manat olsa, yetər! – Stepan fərəhlə bildirdi. Düşündü ki, Şaqen ona min manat versə, o, Şaqeni öldürmək fikrini başından çıxarar. Birdən xatırladı ki, pasportları dəyişdirəcək adamlı razılışdılaları kimi, üç min manat təkcə bu iş üçün lazımdır.

– Nə qədəər? – Şaqen yaxşı eşitmədi və bu da Stepanı təzədən ümidişdirdi. Bu dəfə səhvini düzəltdi:

– Üç min manat! – dedi.

– Üç min?! Az məbləğ deyil!.. Eeeeh! İndi bu məbləğ mənimcün də əlçatmazdır! – Şaqen yalandan köks ötürdü. Əslində isə döşəmənin altında gizlətdiyi çamadanda on beş min manat pulu vardı.

– Bəlkə, bankdakı hesabından...

– Yox. Bu mümkün deyil. Onsuz da o pulu bizi verməzlər. Özün ağıllı oglansan, bir düşün dəə!..

– Düz deyirsən!.. Yaxşı, mən getdim. Gecdir, gedim yatım. Ürəyim istədi, dedim bir Şaqen dəyiya baş çəkim.

– Çox sağ ol, Allah səni unutmasın!-Şaqen gülümşədi və ardınca boğazına yiğilmiş hisləşmiş xilti təmizləyib, böyründəki zibil qabına tüpürdü.

Stepan gecəyarısı həyətdə gəzinməyə başladı. Həyət sakinləri ikinci yuxunu yatırdılar. O, əminlik üçün saymazyana həyətin ortasıyla keçib, küçəyə çıxdı. Küçə qapısından oğrunca bütün evlərin qapısına göz yetirdi. Kiminsə oyaq ola biləcəyindən ehtiyat edirdi. Sonra sıqaret yandırdı; tüstüylə həyəcanını boğmaq, süstləşdirmək istəyirdi. Son qullabı vurub təzədən həyətə girdi və ehtiyatlı addımlarla Şaqenin evinə yaxınlaşdı. Şaqenin evinin girişində gecələr səhərəcən elektrik lampası yanındı. Bu işiq Stepana çox mane olurdu. İşıqda kiminsə gözlərinə görünəcəyindən ehtiyat edirdi. Az sonra özündə cəsarət tapıb buna da bir əncam çəkdi. Vaxt itirmədən əl uzadıb lampanı burdu və söndürdü. Qaranlıq bir kuncə çəkilib, ətrafdan – içəridən hənerti gəlib-gəlmədiyini bilmək istədi. Sakitlik idi. Ehmalca Şaqenin evinin açıq qalmış, dəmir barmaqlıqlı pəncərəsinə yaxınlaşdı. Qocanın yatıb-yatmadığını bilmək istəyirdi. Dinşədi. İçəridən Şaqenin zəif xorultu səsi gəlirdi. Bu, Stepanı ürəkləndirdi. Təzədən qapı-

ya yaxınlaşdı. Oğurladığı açarı cibindən çıxarıb qapıya saldı, ehmalca sağa burmaq istədi. Açıraq sağa burulmadı. Açıraq səhv götürdüyü zənn edib düşkünləşdi. Təkrar yoxlamağa qərar verdi. Bu dəfə, xoşbəxtlikdən açar sağa çox rahat buruldu və qapı açıldı. Qapını azacıq aralayıb içəri girdi, eyni ehmallıqla da arxasında örtdü. Nəfəsini içinə çəkib gözləri qaranlığa alışanacan qapı arxasında dayandı. Şaqen daha xoruldamır, sakitsakit yatırdı. Arada astadan zarımağa başladı. Görünür, qocalıqdan canında baş qaldırmış giztilərlə, ağrılar onu yuxuda da rahatsız edirdi.

Stepan həyəcanlıydı. İrəli atılıb Şaqeni öldürməyə hələ ki cürət etmirdi. Bir azdan Şaqen yenə xoruldamağa başlayanda o, özünə gəldi. Artıq gözləri də qaranlığa alışmışdı. Küncdəki çarpayının üstünə gözünə dəyən yastığı bir anda qapdı və Şaqenin çarpayısına yaxınlaşdı. Vaxt itirmədən, aqcaqanad öldürürülmüş kimi, yastığı Şaqenin ağızına basdı. Anı olaraq yastığın altında boğuq və zəif səs eşidildi. Cəmisi yarımdəqiqə sonra o səs tamam kəsildi. Buna baxmayaraq, Stepan yastığı Şaqenin ağızında iki-üç dəqiqə saxladı. Onun ölüyünə tam əmin olduqdan sonra pəncərəni içəridən bağladı, pərdələri çəkdi. Bayırdan içərini kimsənin görə bilməyəcəyinə əmin olduqdan sonra otaqların işığını yandırdı. Axtarışa başladı. Otağın altını üstünə əvvirdi. Ümidlə, həyəcanla axtardıqlarını tapa bilməyəndə əsəbiləşdi, Şaqeni nahaqdan öldürdüyü üçün öz-özünü danladı, it kimi peşman oldu. Amma ümidi üzəmədi, döşəmədəki xalını sürüyüb qəzəblə bir kuncə atdı. Bu an döşəmədəki kiçik qapı dəydi gözünə. Qapının ağızında xırda kilid vardi. Bir xeyli əlləşdikdən sonra kilidi qopara bildi. Taxta qapını açdı. Qarşısında bir metr dərinliyində quyuya oxşar bir yarıq açıldı. Orda ilk gözünə dəyən qara bir çamadan oldu. Xəzinə tapmış adam sevinci ilə bir an duruxub qaldı. Tez də daxili səfərbərliklə güc verib çamadanı ordan çıxardı. Ancaq çamadan onun düşündüyü kimi ağır deyildi. Stepan çamadanı açmazdan öncə xatırladı ki, qapını kilidləməyib. Tez qapını kilidlədi. Arxa otağa çəkilib sevincək çamadanı açdı. Rus yüzlüklerini, əlliliklərini görünçə az qaldı ki, ağlı başından uçsun. Bir az da eşələyib içərisi qızılla dolu sandıqçanı da tapdı. Bu dəfə lap çox sevindi. Özünü ələ almağa

çalışdı. Ağlının başından uçmaması üçün sanki Şaşenin otağının pəncərələri kimi beyninin hər künc-bucağını qapatmağa, “pərdələrini” çəkməyə cəhd etdi. Çamadanın ağızını bərk-bərk bağlayıb, otağın işqlarını söndürdü. Ehtiyatla pəncərəyə yaxınlaşış, pərdə arxasından ala-qaranlıq həyətə göz gəzdirdi, qulaq verdi. Bir səs-səmir eşidilməyincə çamadanla birgə otaqdan çıxdı. Çıxarkən qapını da kilidləməyi unutmadı. Sonra gecəykən ata-anasını da götürüb qaçıdı, küçəyə çıxaraq, taksi saxlatdı. Taksiyə əyləşince, “Sabunçu qəsəbəsinə sür!” – dedi. Qoca Vahanla arvadı təşviş, qorxu içində ehtiyatla ondan nə baş verdiyini soruşalar da, o, şəhadət barmağını dodaqlarına dayayıb, onlara susmaq işaretisi verdi...

* * *

Səhər Şaşen gözə dəymədi. O biri gün də. Düz üçüncü günün axşamı onun öldürüldüyü xəbəri yayıldı. Bakının qızmar yayının istisi olmasaydı, bəlkə də, Şaşenin öldüründən on gün sonra xəbər tutacaqdılar. Ancaq meyitin kəskin qoxusu həmin günün axşamı həyəti başına götürdü. İlk anda heç kəs Şaşenin öldüründən şübhələnmədi. Hami elə bildi, hardasa yaxın künc-bucaqda it-pişik, siçan-sičovul ölüb. Çox axtardılar, bir şey tapa bilmədilər. Arada Şaşenin ölə biləcəyini ehtimal edənlər də oldu və bu ehtimalla da onun yaşadığı evin qapısını taqqıldatdılar, amma qapı bağlı olduğundan çox da dərinə getmədilər. Üçüncü gün isə həyəti ağuşuna almış meyit qoxusu çox dözlüməz oldu. Sonra kimsə dedi: “Güman ki, Şaşen ölüb?.. Üç gündür, gözə dəymir!” Bu, hamının ağlına batdı. Yaxınlaşış pəncərədən içəri baxdılar, bir şey görə bilmədilər. Şaşeni səslədilər, cavab gəlmədi. Erməni Vahanı, Stepanı aradılar, onlar da gözə dəymirdilər. Sonra məlum oldu ki, Vahangil üç gün əvvəl həmişəlik harasa çıxıb gediblər. Meyit qoxusu açıq-aşkar Şaşenin evindən gəlirdi. Son anda həyət sakınları polisə xəbər verdilər və polis gəlib qapını sindirdiğdən sonra, həqiqətən, Şaşenin öldürüldüyü məlum oldu. Onun meyitini ölü maşınınə qoyub morqa apardılar. Hadisənin gerisindən həyət sakınlarının heç bir xəbəri olmadı. Polis bir müddət cina-yətkarı axtardısa da, onu tezliklə tapa bilmədi. Sonrakı qanlı-qadəli hadisələr isə bu hadisəni tamamilə unutdurdu.

* * *

O gecə Stepan ata-anasıyla birgə Sabunçuda, əvvəlcədən kirayələdiyi mənzilə siğindi. Mənzil sahibi qoca rus qarısı idi. Bir neçə gün sonra da o, özləri üçün təzə pasport aldı. Vahanın pasportunda yazılmışdı: “Aydəmirov Vahid Ziyad-xan oğlu”. Anası Haykanuşun adı, soyadı dəyişdirilərək, “Aydəmirova Məleykə Məhəmməd qızı”, Stepanın pasportunda isə, “Avanesyan Stepan Vahan oğlu” əvəzinə “Aydəmirov Sübhan Vahid oğlu” yazılmışdı. Bu sənədləri yerli satqınların, xainlərin vasitəsilə əldə edən Stepan-Sübhan tezliklə Bakının Sabunçu qəsəbəsində iki otaqlı, fərdi həyətyanı sahəsi olan geniş mənzil alaraq, ata-anasını da ora köçürüdü. Bura elə bir yer idi ki, yaxınlıqda qonum-qonşu yox idi. Olsayıdı da, qorxu sovuşmuşdu. Ən əsası, onlar “Türk” idilər və türk dilini türklərdən heç də pis bilmirdilər. İki il sonra vəziyyət daha da gərginləşdi. Ermənilərin Xocalı şəhərində gecəykən qadın, uşaqlar, cavan, qoca demədən, əllərinə keçən türkləri güllələməsi, süngüylə dəlik-deşik etməsi xəbəri sürətlə hər yana yayılmağa başladı.

Bunun ardınca bir neçə Azərbaycan rayonu ard-arda ermənilər tərəfindən işgal olundu. Burda da qatlılar, qırğınılar, talanlar başlandı. Bir-birinin ardınca yayılan qara xəbərlər Bakıda əməlli-başlı çaxnaşma yaratdı. Türklər şəhərdə gizlənmiş ermənilərin axtarışına başladılar. Bakıda adlarını, milliyyətini dəyişdirmiş ermənilərin axtarılması xəbəri Stepangilin qulağına çatlığı gündən onlar gecələri səksəkəli yatdılar. Sonda ata-anasının məsləhətiylə Stepan Rusiyaya getməli oldu. Məqsədləri o idi ki, o gedib Rusiyanın şəhərlərindən birində ev alsın və sonra ata-anasını da həmişəlik öz yanına aparsın. Ən pis halda isə qoca Vahanla qoca arvadı öldürülə bilərdilər, amma vaxtında qaçsa, Stepana xətər toxunmazdı. Stepan Rusiyaya getdiyi gündən unutdu hər şeyi. Şaşenin qızıları, pulları onun ağlını yerindən oynatmışdı. Günləri eyş-işrətlə keçir, bar-kafe sahibləri onun pullarıyla varlanırdılar. Gündə bir rus qızıyla kef çəkən Stepanın yadına ev almaq düşmürdü. Ən yaxşı otellərdə ən gözəl rus qızlarıyla əylənməkdən doymur, kafelərdə striptiz oynayan qızların açıq sinələrinə, döşlərinin arasına şax yüzük əskinazları tax-

maqdandan həzz alırdı. İçki, qumar, narkomaniya Stepana qucaq açmışdı. Burda – Moskvada yaxınları arasında, artıq Tuz Sübhan kimi ad çıxarımdı. Oturub-durduğu adamların da əksəriyyəti Azərbaycan türkləri idi. Onlar Stepanın türklüyüünə inanır, onu türk kimi, Sübhan kimi qəbul edirdilər. Dostları arasında ermənilər də az deyildi. Amma onlara qətiyyən özünü erməni olduğunu bildirmirdi. Bir sözlə, bədbəxt Şaqenin pulları hesabına kef çəkirdi. Bir gün hər şey tükəndi. Pullarını qumarda uduzdu. Ciblərində qəpik-quruş qalmışdı. Başını stola dayayıb, qolları arasına aldı. Ağlamaqdan özünü zorla saxladı. İçindən bir səs hayqırıb gəlirdi: "Yoxdur, yoxdur daha... yoxdur, heç nəyim qalmadı, heç nəyiim!.." deyib qışqırmaqdan, yumruğunu qəzəblə stola çırpmaqdan özünü zorla saxlayırdı. Bu an kimsə saçlarını nəvazişlə qarışdırıldı: "Saşa, Saşa... Özünü üzəmə, qalx gedək!.. Gedək, bizdə gecələyərik!.." Stepan-Sübhan başını qaldırdı, şışib qızarmış, qan çanağına dönmüş gözlərini başı üstündə dayanıb mərhəmətlə ona baxan qadına zillədi. Dikəldi, qadının əlini tutub üzünə sürtdü: – Sən məni atmadın, hə?

- Niyə atmaliyam?
- Axi indi mən heç kiməm!.. Heç nəyim qalmadı, heç nəyim!..
- Ürəyin ki qalib... Saşa, mən səni çox sevirəm! Sən mənim Şaşamsan! – qadın nəvazişlə dilləndi.
- Məni sevirsən, hə?
- Əlbəttə!.. Qalx gedək bizə. Bizdə yaşayaçıq. Evimizdə rahatlıqdır. Atamla məndən savayı bizdə kimsə yaşıamır. O da gah evdə olur, gah da harasa çıxbı gedir. Onun da öz adamları, öz dünyası var. Pulu olanda içir, gəlir evin bir küncünə sərilib yatır. Bizimlə heç bir işi olmayıacaq, Saşa.

Bu, rus qızı Lyuba idi. Bir həftə önce tanış olmuşdular. On yeddi yaşı vardı. Stepana qurban vermişdi özünü. Bu bir həftə ərzində bir-birinə çox bağlanmışdılar. Günləri, gecələri kafe-barlarda, gəzintilərdə keçirdi. Bir az əvvəl kazinoya da birlikdə gəlmışdilər. Bir tərəfdə əyləşib Stepanın qumar oynamasını aralıdan seyr etmişdi Lyuba. O uduzanda, hər nə qədər təsirlənsə də, özlüyündə Stepana dayaq olmağa qərar vermişdi.

Lyuba on yaşından atasıyla yaşayırırdı. Anası səkkiz il əvvəl imkanlı bir gürcüyə qosulub get-

miş, onları atmışdı. Bəlkə də, getməyə haqqı vardı. Çünkü Lyubanın atasından bir kişilik görməmişdi. Lyubanın "təməlini qoyduğu" gündən sonra bir ər kimi ona nə vaxt yaxınlaşlığı, öpüb-oxşadığı məlum deyildi. Günləri sərxoşluqla keçirdi. Yalnız pulu qurtaranda ayıq olurdu Dima. Anası başqa ərə gedəndən sonra elə bil atası Dima, həqiqətən, ayılmışdı və başa düşmüşdü ki, işləmək, pul qazanıb qızını yaşatmaq lazımdır. O, tikintidə işləyirdi. Əlli beş yaşındaykən yetmiş yaşlı günü keçmiş qocaya oxşayırdı.

Stepanın onlara gəlişini və sonrakı günlərdə onlarla birgə yaşamasını Dima adı bir hal kimi qəbul etdi. İki kiçik, təmirsiz otaqlardan birində o, digərində də Stepanla Lyuba yaşamağa başladılar. Otaqların divar kağızları çoxdan saralıb köhnəlmışdı. İçəridəki avadanlıqlar: divan-kreslo, televizor, stol-stul-hər şey köhnəlib, az qala, sıradan çıxmışdı. Amma Lyubanın təravəti, gözəlliyi bunların hamısını ört-basdır edirdi.

Lyuba təmizkar, səliqəli qadın idi. Bu üzdən də köhnə, baxımsız əksər rus evləri kimi, bu ev üfunət qoxumurdu. Üstəlik, pəncərə önündə səliqəylə sıralanmış gül dibçəkləri, dibçəklərdə damı qayğıyla bəslənmiş yaraşıqlı gullər otağın havasını çox təmiz saxlayırdı...

* * *

Sonuncu pullarını uduzduqdan sonra Stepanın yadına düşdü ki, o, Rusiyaya ev almağa, ata-anasını da çəkib öz yanına gətirmək üçün yer-yurd düzəltməyə gəlmişdi. Amma iş işdən keçmiş, aradan altı ilə yaxın vaxt ötmüşdü. Hələ, bəlkə də, ata-anasını Bakıda türklər çoxdan öldürmüdürlər. Amma yox, atasının kimliyini belə asanlıqla doğru-dürüst müəyyənləşdirə bilməzdilər. Sonda Stepan öz-özünə təsəlli verdi: "Əşı, lap öldürsünlər! Onsuz da atamgilin qatarı çoxdan gedib..." Şaqenin son sözlərini xatırladı: "Türklər öldürməsə belə, bilirəm ki, yaxın vaxtlarda öləcəyəm. Sən desən də, deməsən də, bunu mən bilirəm. Ona görə də əziyyət çəkib harasa qaçmaq fikrində deyiləm". Daxilən inandı ki, türklər onun əldən düşmüş ata-anasına toxunmazlar, toxunsalar belə, onsuz da ömürlərini yaşamış bu qocalar çoxdan olmuş kimiyilər.

Stepan ciblərini eşələdi. Cibində son qəpik-quruşları qalmışdı. Hərdən uduzduğu pulları tə-

zədən geri qaytarmaq eşqiylə alışb-yansa da, bu qəpik-quruşla qumar oynamağın mümkün-süzlüğünü anlayıb düşkünləşirdi. Bu miskin, dərixdırıcı halında Lyubanın ona nə qədər gərək və dayaq olduğunu anlayıb sevinir, Allaha dua edirdi. Bir neçə gün fikirləşib, pulsuzluqdan ya-xa qurtarmaq üçün yollar aradıqdan sonra oğurluq, cibgirlik etməyə qərar verdi. Həmin gün xəlvət bir küçədə son dəbdə geyinib-bəzənmiş bir qadının çantasını çıxnindən dartib qopardı, güllə kimi qaçıdı və gözdən itdi. Daldalanıb izi itirdikdən sonra çantanı açdı. İçərisindən qadına məxsus əşyalar çıxdı. Onları qəzəblə bir tərəfə tulla-yıb, yenə də çantanı eşənlədi. Bu dəfə axtardığını tapdı. Bu, qiymətli, yaraşıqlı bir portmanat idi. Həyəcanla, ümidlə açıb içinə baxdı. Portmanatda iki yüz dollar və səkkiz min də rus pulu vardı. Bir az da eşəldikdən sonra qiyməti təxminən üç yüz dollar olan qızıl boyunbağı tapdı. Onları da ciblərində gizlədib, heç nə olmayıbmış kimi yoluna düzəldi. Həmin gün axşam yenidən kazino ya-yollandı. Kazinoda onun gəlişini çoxdan gözləyirdilər. Çox çəkmədən oyun başlandı. Oyunun ilk mərhələsində Stepanın bəxti gətirdi. Az məbləğlə oyuna girsə də, xeyli pul uddu. Get gedə həvəsləndi. Oyun əməlli-başlı qızışmışdı. Məbləğ get-gedə artırdı. Əlinə pul gəldikcə Stepan bir az da qızışır, məbləği daha da artırırdı. Aradan üç saatə yaxın vaxt ötmüşdü. Hərdən ududuğu pulların bir qismini təzədən uduzmasına baxmayaraq, əlində beş min dollar dəyərində pul vardı. Son anda bərk yorulduğunu və qazanlığı pulları bir an içərisində yenidən uduza biləcəyini erməni genindən gələn biciklkə hiss etdiyindən oyunu dayandırdı. Kazinodan çıxıb Lyubanın görüşünə tələsdi. Onu da özüylə götürüb şəhərin mərkəzindəki disko-barə yollandı... Geçə evə sərxoş qayıtdılar.

Lyubanın atası Dima öz otağında büzüşüb yatmışdı. Səs-küyə oyandı. Biləndə ki “kürəkəni” hər cür yemək-içmək alıb gətirib, çıçayı çırtladi. Stepanın təklifindən sonra yatağından qalxıb süfrəyə yaxınlaşdı. Amma Stepan ondan iyən-diyindən imkan vermədi, Dima onlarla bir stol ətrafında əyləşsin. Çay stəkanını araqla ağızına can doldurdu və bir neçə dilim kolbasa ilə birgə ona uzatdı. Dima bunları göydə qapdı və yemək-dən əvvəl arağın yarısını birnəfəsə acgözlükə

başına çəkdi. Sonra əlini uzadıb süfrədən duzlu xiyar götürmək istəyəndə Stepan çəmkirdi: “Dayan!.. Mən verərəm!” – dedi və Dimaya əlini süfrəyə toxundurmağa imkan vermədi.

Lyuba özündə deyildi. Çox içmişdi. Stepanın təkidiylə onun süzdüyü araqdan bir udum içib divana çökdü və an içərisində lampa kimi söndü. O qədər sərxoş idi ki, ətinə kəssən, xəbəri olmazdı. Saçları bir-birinə qarışmışdı. Ağappaq sinəsi, yumru, bərk döşlərindən biri düymələri açılmış köynəyinin yaxasından pırtlayıb çıxmışdı və sanki budaqdan yetkin, dadlı, sulu, bir meyvə sallanırdı. Dizdən yuxariyacan açıq geydiyi yubkası isə onun aralanmış ayaqlarının arasını örtmək, gizlətmək üçün yetərincə uzun deyildi. Əslində Stepan da, Lyubanın atası Dima da Lyubanın han-sı vəziyyətdə olmasının fərqində deyildilər. Dima acgözlükə araq içir, kolbasa yeyirdi, Stepan da ayağını bir-birinin üstə aşırıb siqaret çəkirdi. Siqaretinə son qullabı vurub, hərdən maraqla ona baxan Dimadan soruşdu: “Çəkirsəən?”

Dima müticəsinə boyun əydi, yazıq-yazıq gülüməsədi və “pis olmaz” – dedi. Stepan onu yanına çağırıldı. Dima yaxınlaşan kimi kişinin ciyindən aşağı basdı:

– Başını aşağı əy!-dedi. Dima onun neyləmək istədiyinin fərqiñə varmadan müticəsinə başını aşağı əyən kimi əlindəki odlu siqareti qəddarcasına Dimanın keçəl başının düz ortasına basıb söndürdü. Dima vaysındı, ofuldandı. Bir anda yanıq ət qoxusu otağa yayıldı. İtaətə alışmış Dima az sonra heç nə olmayıbmış kimi cinqirini da çıxarmadı və Stepan'dan aldığı siqareti damağına qoyub odladı, sanki bununla da bütün göynərtilərini unutmuş oldu...

Stepan hər şeyi bilərəkdən edirdi. Sərxoş olmasına baxmayaraq, nə etdiyini yaxşı bilirdi. Bütün vasitələrdən istifadə edib, ruslarda türklərə qarşı nifrət oyatmayı qarşısına məqsəd qoymuşdu. Şaxta azərbaycanlı pasportu, Azərbaycandan olması buna əsas verirdi. O, yaxşı bilirdi, burda – Rusiyada hər nə qələt etsə, ruslara hər nə qədər pislik etsə, hamısı Azərbaycan və türk adına yazılıcaq. Bununla da, ruslarda və Dimanın özündə türk millətinə əbədi, sönməyən bir nifrət oyadacağına əmin idi. Bu istəklə də o, sonrakı günlərdə də bədbəxt Dimanın yağılı, sıqallı keçəl başını bilərəkdən külqabıya döndərmişdi.

Deyəsən, Dima da buna alışmışdı və elə belə də olmamış kimi Stepanın hərəkətlərinə etiraz etmirdi. Qızı başının ortasına nə olduğunu soruşanda da “bir şey deyil, tikintidə yaralanıb” deməklə onu yola verir, əslində Stepandan it kimi qorxduğundan olanları gizli saxlayırdı.

Stepan son zamanlar bir quldur dəstəsinə qoşulmuşdu. Mağazaları, kafe-barları talayır, adamların yolunu kəsir, gecələr qətllər, qırğınlar törədir, sərvət toplayırdılar. Bu səbəbdən də bəzən bir neçə gün yoxa çıxır, Lyubadan ayrı düşürdü. Bu günlərdə Lyuba da öz gəzintisindən, kefindən qalmırdı... Amma Dima Stepansız darıxdı. Darıxmaq deyəndə ki, alib gətirdiyi içkilərdən, siqaretdən ötrü arzulayırdı Stepanı.

İki gün sonra Stepan evə yenə sərxoş gəldi. Dima üçün araqlı, pivə, qurudulmuş balıq və kolbası almağı da unutmamışdı. Lyuba evdə yox idi. Allah bilir, yenə harda, kiminlə əylənir, yeyib-içib, yatırıdı. Stepan üçün bu, elə də maraqlı deyildi. Başlıcası, yatmağa, daldalanmağa yeri vardi. Ona görə də Lyubani bu barədə sorğu-suala tutub incitmək, özündən uzaqlaşdırmaq istəmirdi. Stepan yenə də Dimaya arağı çay stəkanında süzdü. İnadla təkid etdi ki, arağı birnəfəsə içsin. O qədər qızışdırıb, həvəsləndirdi, Dima şirə döndü və tərəddüd etmədən arağı birnəfəsə başına çəkdi. Sonra bir neçə saniyə nəfəs ala bilmədi, səsi çıxmadı. Handan-hana özünə gəldi və Stepanın, gülə-gülə ona uzatdığı xiyar turşusunu göydə qapdı.

Dima keflənmişdi. Ara-sıra nəsə demək, danışmaq istəsə də, sözlər ağızından tökülib-itir, yoluna azmiş sərxoş sürücünün maşını kimi uçuruma yuvarlanıb “qəzaya” uğrayırdı. Stepan da kefli olmasına baxmayaraq, özünə araq sözür, Dimaya yoldaşlıq edirdi. O, bir azdan həmisişəkittək stuldan qalxıb, külqabını, siqareti götürərək, kreslodə əyləşdi. Yenə də ayağını ayağının üstə aşırıdı siqaret çəkməyə başladı və yenə də son qullabı vurar-vurmaz Dimaya baxıb soruşdu:

– Çəkirsəən?

Dima başıyla “hə” işaretisi verdi və Stepanın ani əl hərəkətiylə, təlim görmüş it kimi yaxınlaşıb, onun dizləri önündə yerə əyildi, təklif-zad gözləmədən keçəl başını Stepanın qarşısına tutdu. Bir anda başının yağı çizildədi və həmisiş olduğu kimi yenə də otağa yanıq ət qoxusu yayıldı.

Stepan bu qoxudan ləzzət almış kimi havanı dərin-dərin qoxladı:

– Oxxaaaay! Ləzzətli kabab qoxusu gəlir eeee! – dedi və kresloya yayxanıb qəşşə elədi. Elə bil onun bu son sözləri və qəhqəhəsi Dimanı ayltdı, itməkdə olan insanlıq heysiyyətini, qürürunu, mənliyini ona qaytardı. Bir anda Dimanın içində bir qəzəb, kin, nifrət dalğası qopub təlatümə gəldi və çox atıb-tutduqdan sonra, axır ki, onu insanlıq sahilinə çıxartdı. Dima son gücünü toplayıb, yanıq-yanıq, dağ-dağ olmuş başının ağrısını, göynərtisini içində boğdu, yatmaq bəhanəsilə öz otağına keçdi. Bir qədər gözlədi. Pərdə arxasından Stepanı izlədi. Çox keçmədən Stepan kreslodaca mürgüləməyə, xoruldamağa başladı. Dima ehtiyat üçün həmişə çarpayısının altında saxladığı ağızı ovxarlı əl baltasını götürüb, ehtiyatla Stepana yaxınlaşdı. İçindəki qəzəb, nifrət hissi ona ilahi bir güc, aşıq-sayıqlıq bəxş etmişdi. Tikintidəki ağır iş, zəhmət də əzələlərini lazıminca bərkitmişdi. İradəsi zəif, özü ağciyər olsa da, qolları güclü idi. Amma bu dəfə qorxaqlığın daşını atmışdı. Bəlkə, elə buna görə də baltanı çox sərrast tutmuşdu və lazımı hədəfə hansı güclə endirəcəyi də bəlli idi. Stepan xorna çəkirdi. Olsun ki, ölüm yuxusu görürdü və ya çox ehtimal, keçəl başını külqabıya döndərdiyi Dimanı yenə də alçaltmaqla həzz alırdı. Amma Dima buna imkan vermədi. Bu dəfə o, Stepanın həyatını həmin siqaret kötükləri kimi onun öz başında söndürdü. Var gücüylə endirdiyi balta bir anda Stepanın başını iki yerə parçaladı. Onun beyin qatığı Dimanın nəzərində bir anlıq, külqabındaki bomboz siqaret külünə bənzədi. Sonra, heç nə olmayıbmış kimi, Dima baltanı döşəməyə tulla-yıb, süfrədəki butulkadan özünə araq süzdü. Bu dəfə lap həvəslə və qorxmadan, çəkinmədən çay stəkanını araqla doldurdu, əlinə götürüb, içmədən öncə ani olaraq, Stepanın paralanmış başına baxdı. İkrahla meyitə tüpürdü: “Tfu, y... tvayo mat” deyib, yenə də birnəfəsə arağı başına çəkdi. Ardinca da duzlu turşu xiyarı ağızına atıb çeynədi. Sonra səntirləyərək, öz otağına keçdi və yalnız bu zaman hiss etdi ki, bərk kefidir. Ayaq üstə heç cür dayana bilmirdi. Heç nəyi görmür, heç nəyi xatırlamırırdı. Elə beləcə duruş gətirə bilməyib tirtap çarpayısına sərildi və o dəqiqə də ölüm yuxusuna getdi...

Mina RƏŞİD

AİLƏ ALBOMU

Bizim də evimizdə
Ailə albomu var.
Ona baxanda sanki
Hamı yanımda olar.

Bax, bu mənim babamdı,
Bu da sevimli nənəm.
Nənəm nağıl deyəndə
Ən çox sevinən mənəm.

Bu əmim, bu bibimdi,
Bu da xalamla dayım.
Mən kənddə keçirəcəm
Dayımla gələn yayı...

Doğum günüm gəlirmiş
Anam dedi, üzülmə.
Albomdan çıxb hər kəs
Sabah gələcək bizə.

GÜLƏN

Məktəbə hazırlaşır,
Siyahi tutub Gülən:
Gonbul, rəngli karandaş,
Kağız, qayçı və qələm.
Nəsə düşür yadına,
Hey uzanır siyahi.
O bir yaşı da böyüyüb,
Çox şey lazımdı axı...

ŞƏHƏRDƏN GƏLIB XƏZRİ

Xəzri şəhərdən gəlib,
Əlinə çubuq alıb.
Vurur gülə, ağaca,
Elə bil ki, od olub.

Birdən elə qışqırır,
Qorxudan rəngi solur.
Bilmirdi ana toyuq
Bu qədər hirsli olur.

ÇOX SEVİRƏM BABAMI

Yusif deyir, hamidan
Çox sevirəm babamı.
Bilirsinizmi, mənim
Babam qoyub adımı?

İstəyirəm həmişə
Babam olsun yanımda.
Nənəm olsun yanımda,
Anam olsun yanımda,
Atam olsun yanımda.

İLHAMIN BEŞ YAŞI VAR

İlhamın beş yaşı var,
Hazırlığa gedəcək.
O, məktəbə gedəndə
Nənə nələr edəcək...

“İstiqlənə baladı”,
Nənəsi hey söyləyir.
İlham da nə vaxt baxsan,
Nənəni tərifləyir.

Nənəsi pay gətirib
Heyva, findiq, almadan.
İlham deyir ki, nənəm
Qayğılaşdı hamidan...

NƏNƏM BƏHMƏZ BİŞİRİB

Nənəm bəhməz bişirib,
Dadlı, qara şirədi.
Deyirəm ki, ay nənə,
Axi tutlar ağ idi...

MƏKTƏB HƏSRƏTİ

Kamil birinci sinfi
Çox həvəslə bitirdi.
Sonra bu yay tətili
Bir üzüntü gətirdi.

Çantasını oxşayıb,
Ciblərini yoxladı.
Özünə gərək olan
Kitabları topladı.

Tez bir nağıl öyrənib
Anasına danışdı.
“Məktəb nə vaxt açılır?”
Həyəcanla soruşdu...

On gün keçdi, Kamilin
Məktəb həsrəti bitdi.
İkinci sinfə Kamil
Böyük sevinclə getdi.

SEHRLİ QUTU

Cizgi filmi göstərir,
Hərdən nağıl danışır.
Unuduram dərsimi,
Başım ona qarışır.

Görürəm ki, uşaqlar
Sevinirlər, gülürlər.
Gah nəgmə oxuyurlar,
Gah şeir söyləyirlər...
– Bayaqdan seyr etməkdən,
Oğlum, daha doymadın?
Söndür televizoru!
– Səsi gəlir anamın.

Bu sehrli qutudan
Gözüm niyə doymayır?
Oyy... dərslərim qaldı ki!
Anam məni çağırır...

OYNAYAN MAŞIN

Qara maşın oynayır,
Ata, bir bax sən ona.
İçi dolu nəgmədi,
Maşına bax, maşına.

Maşın elə oynayır,
Küçəmizə sığmayır.
Nəgmə yüksəlir göyə,
Uşaqlar da oynayır.

Atılıb düşə-düşə
Bir anda gözdən itdi.
Ata, görən, maşında
O nəgmə hara getdi?

QARANQUŞ

Dayımın daxalında
Yuva qurub qaranquş.
Heç bir kəsdən qorxmayan,
Mənimlə dost olan quş.

Toxunmuram evinə,
Axı mənə güvənir.
Balaları yuvada
Yemək dalınca gedir.

O, məni görüb uçmur,
Balasını yedirdir.
Anam deyir, qaranqus
Bizə etibar edir...

AYTƏNİN GÜLLƏRİ

Bu nə gözəl həyətdi,
Hər tərəf gül-çiçəkdi.
Aytənin özü kimi
Gülləri də göyçəkdi.

Şəklimizi çək, ana,
Ağ güllərin içində.
Sonra da bu qırmızı
Qönçələrin içində.

Sarı, çəhrayı güllər
Elə bil ki, çətirdi.
Birini də burda çək,
Şəkil olsun ətirli...

AY BİZDƏN KÜSÜB

Aytən Səmaya baxır,
Ay görünmür gözünə.
Deyir, ay bizdən küsüb,
Çıxmayıb göy üzünə.

QIŞDAN KÜSMÜŞƏM

Oynamıram qartopu,
O gün qışdan küsmüşəm.
Bax, o qara bürünmiş
Qara daşdan küsmüşəm.

O gün elə sürüşdüm,
Başım da daşa dəydi.
Qış xoşuma gəlmədi,
Qarla buz məni döyüdü...

"İndi ulduzlar kimi
Qar qəşəngdi" – deyirlər.
Məni incitdiyini
Bəs niyə söyləmirlər?

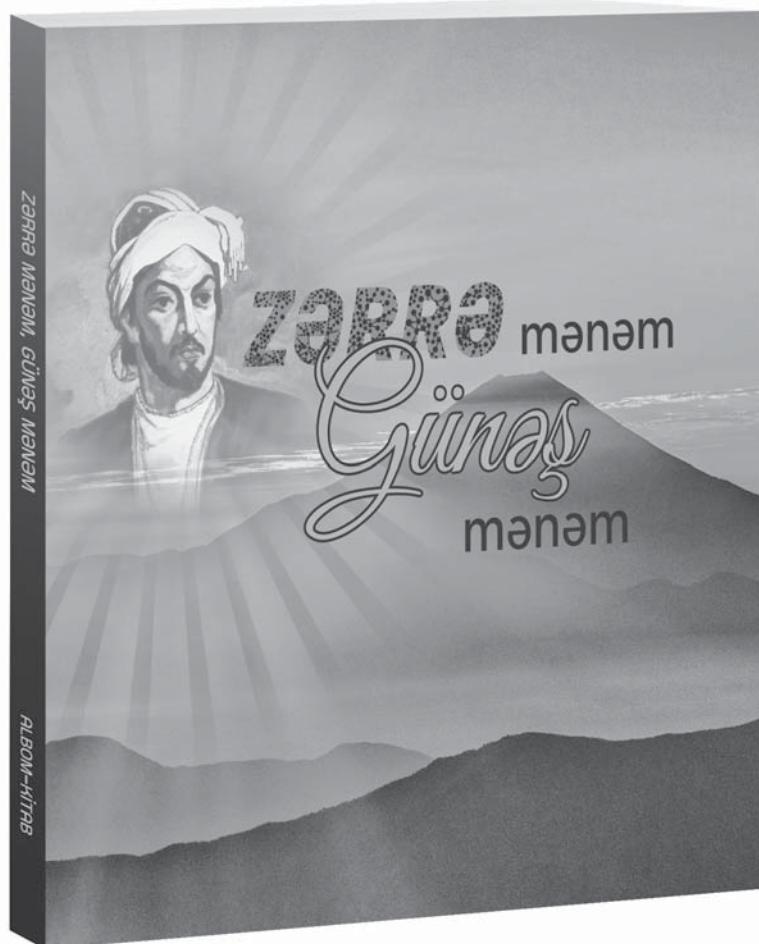
DOVĞA

Dovğa bişirib anam,
Mənsə durub baxıram.
Dovğa dadlı olsa da,
Yeməyə cox qorxuram.

İsti-isti götürüb
O gün ondan içmişəm.
Dilim elə yanıb ki,
Mən dovğadan küsmüşəm.

"Günah dovğada deyil" –
Anam deyir, tələsmə.
Dovğa səni gözləyir,
Oğlum, sən ondan küsmə...

TƏRTİBÇİDƏN

*Gəlmış cahana, şərh edər şimdə Nəsimi haqq sözün,
Onu kim idrak eyləsin? Mən sirri-pünhan gəlmışəm.
İmadəddin Nəsimi*

2019-cu il mədəniyyət tariximizdə İmadəddin Nəsimi ili kimi tarixə düşəcək. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə dahi şairin yubiley tədbirləri geniş vüsət almışdır. Şairin poetik irsi çap olunub, haqqında çoxlu sayıda məqalələr, esselər, monoqrafiyalar, şeirlər, bədii mətnlər işiq üzü görüb,

sözlərinə müsiqi bəstələnib. Dahi şairin haqqında radio və televiziyalarda ədəbi-bədii verilişlər hazırlanaraq nümayiş etdirilir, müsabiqələr, müsamirələr, festivallar keçirilir. Bir sözlə, əqidəsi yolunda şirin canından keçmiş şəhid şairin ruhuna, şəxsiyyətinə, ədəbi irsinə hər gün, hər an doğma münasibət, ehtiram və məhəbbət hiss edirik.

İmadəddin Nəsimi ilindəki bu fəallıq istər-istəməz məni 1973-cü ilə qaytarır. 1973-cü ildə ümummilli lider Heydər Əliyevin böyük səyi və qətiyyəti nəticəsində UNESCO-nun qərarı ilə İmadəddin Nəsiminin 600 illik yubileyi keçirildi. Etiraf edək ki, yetmişinci illərə kimi xalqımız, geniş oxucu kütləsi İmadəddin Nəsimini o qədər də tanımadı. Büyük şairin ədəbi irsinə, keçdiyi həyat yoluna, bəşəri ideallarına, məslək və əqidəsinə çox da bələd deyildik. Nəsimidən ilk dəfə söz açan ədiblərimizdən Yusif Vəzir Çəmənzəminli “Azərbaycan ədəbiyyatına bir nəzər” adlı əsərini Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Türkiyədə səlahiyyətli səfiri olarkən, 1919-cu ildə İstanbulda çap etdirmişdir. Yusif Vəzir əsərində bu qənaətə gəlmişdir: “*Nəsimi ən böyük şairlərimizdən biridir; əsərləri ilə ədəbi bir məktəb təşkil eləyir. Sonra gələn şairlərimizin çoxu Nəsiminin tahti-tasirində olmuşlar. Xətai də bu cümlədəndir.*”

Azərbaycanda İmadəddin Nəsimi haqqında ilk məqaləni isə görkəmli ədəbiyyatşunas alim, şair, mətnşunas Salman Mümtaz yazmışdır. O, 1923-cü ildə təzəcə nəşrə başlayan “Maarif və mədəniyyət” jurnalının 1-ci nömrəsində “Azərbaycan şairlərində: Nəsimi” adlı məqaləsini çap etdirmiştir. Onun bu dəyərli məqaləsi oxular arasında geniş əks-səda doğurmuşdur. Görkəmli maarif xadimi, yazıçı Sultanməcid Qənizadə jurnalın redaktoru, yazıçı Tağı Şahbazi Simurqa məktub göndərərək fərəh hissi ilə yazdı: “*Məqalələr cümləsində xüsusi olaraq möhtərəm arkadaşımız Salman Mümtazın oxuculara bəxş etdiyi “Nəsimi” məqaləsi, həqiqətən, milli ədəbiyyatımız xəzinəsinin ziqiyət bir gövhəridir. İndiyə qədər Nəsimi özü qeyri-məruf bir zat deyil idi. Nəsimi ümumən Şərq ədəbiyyatı içərisində dəfələrlə zikr olunurdu. Lakin dərd burasında idi ki... Nəsimi kimi möhtəşəm, müazzəzəm bir zat avazəsi qırıq-qırıq bəndlər ahəngində... eşidildikcə həqiqət hali düşünmək olmayırdı... İndi Salman Mümtaz yoldaşımız doğma şairimizi arayıb kim olduğunu təhqiq etmiş və buna kifayət etməyərək onun acı sərgüzəştini “Maarif və mədəniyyət” çırığının işığında, doğru vəsiqələrlə bizə göstərmışdır... Mümtazın məqaləsi əcibə “nəqs-nüma” kimi yeni tapılmış şairimizi rəngarəng tərkiblərdə göstərir: Nəsimi – şair, Nəsimi –*

filosof, Nəsimi – aşiq, Nəsimi – sufi, Nəsimi – hürufi!... Bu fəqərələr hər birisi... ayrı-ayrı bir məqaləyə mündərc ola bilərlər”.

Salman Mümtaz Nəsimi haqqında yazdığı bu məqalə ilə kifayətlənməyib, 1926-cı ildə “Komunist” nəşriyyatında İmadəddin Nəsiminin şeirlər toplusunu nəşr etdirir. Əgər Salman Mümtaz 1937-ci ildə repressiya qurbanı olmasaydı, heç şübhəsiz, dahi şairin ədəbi irsini öyrənməkdə, taleyindən soraq verən tarixi məxəzlərin üzə çıxarılmasında əvəzsiz işlər görə bilərdi. Təəssüf ki, amansız sistem buna imkan vermədi.

Qırxinci illərdə alımlorımızdan Mikayıl Rəfi linin, Məmməd Cəfər Cəfərovun məqalələrindən, Həmid Araslinin “Fədakar şair” elmi-kütłəvi kitabından, ədəbiyyat dərsliklərindəki tanıtmadan başqa Nəsimi haqqında elə dəyərli bir əsər yazılımamışdır. Sanki alımlorımız, şair və yazıçılarımız, rəssam və bəstəkarlarımız Nəsiminin 600 illik yubileyini gözləyirmişlər. Ədəbiyyat, incəsənət sahəsində çalışan söz sahibləri Nəsimi irsini, onun ömür yolunu öyrənməklə böyük fəaliyyət göstərirdilər. Heç şübhəsiz, onları bu cür fəallığa səsləyən, əməli iş görməyə sövq edən hər bir işə böyük səbatla, dönməz iradə ilə girişən ümummilli lider Heydər Əliyevin ədəbiyyata, incəsənətə, mədəniyyətə verdiyi böyük dəyərdən irəli gəlirdi. Respublikanın müxtəlif qəzet və jurnallarında İmadəddin Nəsiminin həyat və yaradıcılığı haqqında Xalq şairi Rəsul Rzanın, akademik Həmid Araslinin, professorlardan Mirzəğa Quluzadənin, Cahangir Qəhrəmanovun, Mir Cəlalın, şair Xəlil Rza Ulutürkün, yazıçı Anarın və başqalarının məqalə və esseləri, kitabları nəşr olunurdu. Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Zümrüd Quluzadənin “Hürufilik və onun Azərbaycandakı nümayəndələri” monoqrafiyası (1970), akademik Həmid Araslinin “Nəsimi” (1972), professor Mirzəğa Quluzadənin “Böyük ideallar şairi” (1973) kitabları işıq üzü gördü. O dövrün gəncləri olan bizlər adlarını çəkdiyimiz bu görkəmli şəxslərin qələmindən çıxan məqalələri, kitabları acgözlükle oxuyurdum. Nəsimi ilə bağlı keçirilən tədbirlərdə, ədəbi-bədii gecələrdə iştirak etməyə can atıldıq.

O zaman geniş arenada tanınmayan ədəbiyyat, sənət həvəskarı kimi 1973-cü ildə Nəsimi ilə bağlı görülən geniş miqyaslı işlərin böyüklü-

yünü və əhəmiyyətini indi yaşımın bu çağında daha dərindən başa düşürəm. İmadəddin Nəsiminin bu gün dünya nəsimişünaslığının qəbul etdiyi portretini də onun yubileyi ərəfəsində SSRİ xalq rəssamı Mikayıl Abdullayev çəkmişdi. Nəsiminin paytaxtdakı heykəlinin açılışını da çox yaxşı xatırlayıram.

Tədbirlər beləcə davam edirdi. Bu gün də milli təəssübkeşlik hissi ilə seyr etdiyimiz “Nəsimi” tarixi ekran əseri də şairin 600 illiyinin bəhrəsidir. Qüdrətli aktyorlarımı - Razim Balayevin yaratdığı Nəsimi obrazını, Yusif Vəliyevin canlandırdığı fateh Əmir Teymuru kim unudar?! Filmin bəstəkarı Tofiq Quliyevin musiqisi bu gün də ruhumuzla həmahəng deyilmə! “Nəsimi” filmini unudulmaz rejissorumuz Həsən Seyidbəyli Xalq yazıçısı İsa Hüseynovun (Muğanna) ssenarisi əsasında çəkmişdi. Çox keçmədi ki, görkəmli yazıçı İmadəddin Nəsimidən bəhs edən “Məhşər” tarixi romanını çap etdirərək oxucuların ixtiyarına verdi.

Bu yerdə Xalq şairi Qabili anmamaq ədalətsizlik olardı. O, 1968-ci ildən başlayaraq iri həcmli “Nəsimi” poemasını fəsil-fəsil mətbuatda çap etdirirdi. Nəhayət, onun bu poeması dəfələrlə kitab halında nəşr olundu.

Görkəmli şairlərimizdən Süleyman Rüstəm, Bəxtiyar Vahabzadə, Söhrab Tahir, Əliağa Kürçaylı, Əli Kərim, Əli Tədə, Əhməd Cəmil, İsa İsmayıllı, Arif Abdullazadə və b. Nəsimiyə şeirlər həsr edərək qəzet və jurnallarda çap etdirmişdilər. Yaxşı ki, bu ənənə bu gün də – 2019-cu ildə – Nəsimi ilində də davam etdirilir.

Nəsiminin 600 illik yubileyi qarşısında bəstəkarlarımız da böyük fəallıq göstərmişdilər. SSRİ xalq artisti Fikrət Əmirov yazıçı Anarın librettosu əsasında “Nəsimi dastanı” baletini bəstələmişdi. Bəstəkarın öz sözü ilə desək, “Nəsimi dastanı” öz forması etibarı ilə balet tamaşası haqqında adı təsəvvürlər çərçivəsindən kənara çıxan orijinal xoreoqrafik poemadır. Bu əsərdə klassik balet müğənni solistin, vokalistlər xorunun ifası və bədii qiraət vəhdət təşkil edirdi.

Görkəmli bəstəkarlardan Cahangir Cahan-girovun “Ənəlhəq” romansını, “Nəsimi” kantatasını, Ağabacı Rzayevanın “Gəl, nigarım”, “Bahar oldu”, “Gül açılsın”, bəstəkar Ədilə Hüseynzadənin “Aldanma”, Süleyman Ələsgərovun

“Neylərəm”, Emin Sabitoğlunun “Eylədi”, Nazim Əliverdiyevi “Ey gülüm” romanslarını da minnətdarlıq hissi ilə yad etməkdəyik. Adlarını çəkdiyimiz bu musiqi əsərləri zamanında görkəmli ifaçıların, böyük orkestrlərin müşayiəti ilə səslənmiş, səhnəyə qoyulmuşdur. Təbii ki, bu əsərlər bu gün də öz sənət təravətini, əhəmiyyətini itirməmişdir.

İmadəddin Nəsiminin adının əbədiləşdirilməsi sahəsində də böyük işlər görülmüşdür. 1969-cu ildə paytaxt rayonlarından birinə Nəsiminin adı verilmişdir. 1973-cü ildən Milli Elmlər Akademiyasının Dilçilik İnstitutu dahi şairin adını daşıyır.

Respublikamızın başqa regionlarında da Nəsiminin adının əbədiləşdirilməsi istiqamətində müəyyən işlər görülmüşdür. 17 avqust 1973-cü il tarixində Sumqayıt şəhərində onun adına salınmış parkda 2003-cü ildə Vaqif Nəzirov və Aqil Quliyevin birgə müəəlifliyi ilə Nəsiminin abidəsi qoyulub. 1973-cü ildə Gəncə şəhərində tikilib istifadəyə verilmiş 44 №-li lisey, Balakən şəhər 2 №-li orta məktəb də şairin adını daşıyır.

Ən nəhayət, 1973-cü ildə Bakıda indiki Heydər Əliyev adına sarayda və Moskvada böyük Azərbaycan şairinin təntənəli yubiley gecələri keçirilmiş, bütün dünyaya İmadəddin Nəsiminin Azərbaycan xalqına məxsusluğu bir daha bəyan edilmişdir.

Müstəqillik illərində də Nəsiminin adının əbədiləşdirilməsi davam etmişdir. Bu gün onun adını daşıyan tanker dənizlərdə üzür. Tikintisinə 2006-cı ildə başlanmış Bakı metropoliteninin “Nəsimi” stansiyası 9 oktyabr 2008-ci ildə xalqın istifadəsinə verilmiş, doğulduğu Şamaxı şəhərində abidəsi ucaldılmışdır. 2005-ci ildə Şamaxıda Nəsiminin heykəlinin açılışında iştirak edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev şamaxıllar qarşısında çıxış edərək demişdir: “*Otuz ildir ki, heykəlin ucaldılması haqqında qərar qəbul edilmişdir. Amma müəyyən səbəblərə görə buna nail ola bilməmişdik. Amma indi bu gözəl gündə, dahi Nəsiminin vətənində, gözəl Şamaxıda Nəsiminin heykəli ucaldılır və biz bunu qeyd edirik. Bu, çox əlamətdar hadisədir; onu göstərir ki, biz öz tariximizə, öz mədəniyyətimizə, öz ədəbiyyatımıza böyük hörmətlə yanaşırıq. Başqa cür ola da bilməz*”.

Respublikamızdan xaricdə də Nəsiminin adının əbədiləşdirilməsi istiqamətində xeyli işlər görülmüşdür. Ukrayna Respublikasının paytaxtı Kiiev şəhərində Nəsiminin heykəli ucaldılmış, Heydər Əliyev Fondunun və Azərbaycan Respublikasının Rusiyadakı səfirliliyinin dəstəyi ilə Moskva Beynəlxalq Münasibətlər İnstytutunda Nəsiminin büstü qoyulmuşdur. “Hələb yaqutu İmadəddin Nəsimi (1370-1417). Həyatı, poeziyası, fəlsəfi fikirləri” kitabının müəllifi, suriyali alim və yazıçı Əbdülfəttah Rəvvəs Qələçinin yazdığına görə, Nəsiminin Azərbaycandan göndərilmiş bir büstü də Hələb Milli Muzeyində saxlanılır. Bunlarla yanaşı, kiçik planetlərdən birinə dahi şairin adı verilmişdir.

Nəsimi şəxsiyyətinə dramaturqlar da biganə qalmayıb. Vaxtilə Bəxtiyar Vahabzadənin şairin həyatından bəhs edən “Fəryad” pyesi “Azdra-ma”da tamaşaşa qoyulmuşdur. Dramaturq Firdun Aşurov da 70-ci illərdə “Nəsimi” adlı epik dram yazaraq dövri mətbuatda çap etdirib. Professor Qəzənfər Paşayevin yazdığını görə, ərəb alimi və yazıçısı Əbdülfəttah Qələçi də Nəsimiyə “Məlikül-işraq” (“Nur hökmdarı”) adlı pyes həsr etmişdir. Müəllifin təşəbbüsü ilə bu pyes 2006-cı ildə Hələbdə səhnəyə qoyulmuşdur. Nəsimi ilində gənc yazıçı-dramaturq İlqar Fəhmi dahi şairin qəzəllərdən istifadə edərək “Yeddiinci” didaktik-detektiv pyes yazüb və “Azərbaycan” jurnalının 9-cu nömrəsində çap etdirib. Hazırda pyes Azərbaycan Dövlət “Yuğ” teatrında səhnələşdirilir.

Bu ilin mart ayında Akademik Milli Dram Teatrında “Muğam aləmi” V Beynəlxalq Muğam festivalı çərçivəsində Xalq artisti Firəngiz Əlizadənin “Nəsimiyə ithaf” vokal-xoreoqrafik tamaşası nümayiş olunub. “Nəsimiyə ithaf” əsəri Bakı premyerasından əvvəl Parisdə, UNESCO-nun mənzil qərargahında nümayiş olunmuşdur. “Dərviş” və “Muğamsayağı” musiqi əsərlərinin vəhdətindən yaranan “Nəsimiyə ithaf” dahi şairin ədəbi irlisinin, mənəvi dünyasının hüduduzluğunu musiqi dili ilə beynəlxalq aləmə çatdırmışdır.

Nəsimi obrazına rəssamlarımız, heykəltəraşlarımız da biganə qalmamışdır. Şairin çoxlu sayıda portretləri çəkilmiş, heykəlləri yaradılmışdır. Xalçaçılarımız dahi şairin portretini xalçalara toxumışdır.

Bir el məsəlində deyilir ki, dərvişin hədiyyəsi bir yaşıl yarpaq olar. Biz də, kiçik də olsa, dünya şöhrətli şairimizin 650 illik yubileyinə bir kitab hədiyyə etmək istədik. Bu niyyətlə otuz, qırxinci, yetmişinci illərdə Nəsiminin keşməkeşli həyatı, zəngin ədəbi irsi haqqında görkəmli alımlorimiz, şair və yazıçılarımızın məqalə və esselərindən nümunələri, şairə həsr olunmuş şeirləri qəzet-jurnal səhifələrindən, müxtəlif nəşrlərdən seçərək bu albom-kitaba daxil etmişik. Kitaba daxil etdiyimiz məqalə və esselərin, şeirlərin sıralanmasını da müəlliflərin fəxri ad-sanına görə yox, çap olunmuş tarixinə görə sistemləşdirmişik. Nəsiminin həyatının ayrı-ayrı anlarını əks etdirən rəsmləri, heykəl nümunələrini də unutmamışq.

Nəzərdə tutduğumuz kitabın həcmi imkan vermədiyindən hazırda yazib-yaradan NəsimiŞünaslarının əsərlərdən kitaba nümunələr daxil edə bilmədik. (Müasir NəsimiŞünaslardan yalnız Səadət xanım Şixiyevanın çox dəyərli bir müsahibəsi istisna olmaqla). Bu prinsipi əsas götürmüşük ki, gənc nəslin bu gün yaxşı tanımadiği alımların yazdıqlarına üstünlük verək. Bu həm də dünyalarını dəyişmiş alımların, şairlərin ruhuna bir ehtiramdır.

Qeyd edim ki, müəlliflərin dil və üslubuna toxunulmamış, yazılılığı dövr nəzərə alınmış, şairin qəzəllərdən gətirilmiş sitatlar bu gün Nəsiminin nəşr olunmuş əsərləri ilə tutuşdurulmuş, ancaq ayrı-ayrı beyt fərqlərilə rastlaşılsa da, tarixilik nəzərə alınaraq heç bir düzeliş edilməmişdir.

Kitaba şairin qəzəllərdən, sonradan mahni, romans mətnlərinə çevrilmiş şeirlərdən də nümunələr əlavə etmişik.

650 illik yubileyini keçirdiyimiz İmadəddin Nəsiminin külliyyatını oxuyarkən onun qeydşərtsiz Azərbaycan türkü, qədim Şamaxı şəhərinin yetirməsi olduğuna zərrəcə şübhə etmirən. Təqiblər üzündən doğma yurdunu tərk etməyə, Türkiyədə, Suriyada yaşamağa məcbur olmuş İmadəddin Nəsimi Azərbaycan türkçəsində, fars və ərəb dillərində yazdığı şeirləri Orta və Yaxın Şərqdə geniş yayıldıqından ayrı-ayrı türkdilli xalqlar onu öz şairləri hesab etsələr də, Nəsiminin hər beysi “Mən Azərbaycan türküyəm” deyir. Dahi şairin üslubu, dili, poetik ruhu bu gün belə Azərbaycan xalqının dünyaduyumu, düşüncə tərzi ilə həməhəng səslənir. Biz onun qəzəllərini

oxuyarkən dərhal onun, belə ifadə etmək olarsa, poetik orbitinə düşürük.

*Hər yer Allahındır, yoxdur ondan nəsnə çün,
Hər nə var torpaq içində, Haqqı məxsusdur, yəqin.*

Yaxud şairin:

*Yeddiridir, üç yeddiridən bir yeddiridir;
Yüz iyirmi dörd yenə üç yeddiridir.
Ev bir, bacısı yeddi, bəbi üç,
Əhli-beyt ilə özü on yeddiridir.*

şeirindəki bütün kəlmələrin, ifadə tərzinin Azərbaycan türkünə məxsusluğunu kim inkar edə bilər?! Əks təqdirdə bu, göydə günəşi danmaq olardı.

Professor Mirzəağa Quluzadənin Nəsiminin fars divanından misal gətirdiyi bir beyt də Şirvan torpağına bağlılığının bir sübutudur. M.Quluzadə yazır: «Nəsiminin farsca divanındaki bir qəzəldən də aydın görünür ki, hürufilər, həmçinin Nəsimi Bakıda çalışmışlar. Nəsimi yazır:

*Ey Nəsimi, çün xoda qoft innə ərzun vasiə
Xiütteye Baku becə bequzar kin caye to nist.
(«Ey Nəsimi, Allah deyib ki, yer üzü genişdir:
Bakı torpağını tərk et, bura sənin yerin deyil»).*

Bu gün Bakı haqqında «bura sənin yerin deyil» yazan Nəsimini qınamaq olmaz. O zaman hürufilər təqib olunurdu. Buna görə də Nəsimi sevimli Bakısını tərk etməyə məcbur idi.

Möhtərəm oxuculara təqdim etdiyimiz bu albom-kitabın adını da filosof şairin özü haqqında dediyi: «Zərrə mənəm, günəş mənəm, çar ilə pəncü şəş mənəm» fikrindən iqtibas edərək «Zərrə mənəm, günəş mənəm» adlandırdıq. Qoy bu əbədiyyət günləri daim işıq saçın.

Mustafa Çəmənli
22 sentyabr 2019-cu il

P.S. 17 dekabrda *Yazıcılar Birliyinin Natəvan klubunda* kitabın təqdimat mərasimi keçirilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin məlum Sərəncamı ilə əlaqədar görülən işlər hədsiz çöxdür. "Zərrə mənəm, günəş mənəm..." kitabı da ölməz şairimiz İmadəddin Nəsiminin 650 illik yubileyinə "Təhsil" nəşriyyatının gözəl töhfəsidir.

Rəşad Məcid,

*AYB-nin gənclərlə iş üzrə katibi,
"525-ci qəzet"in baş redaktoru*

* * *

Mənə elə gəlir ki, oxuculara təqdim olunan bu kitab-albom "Nəsimi ili"nin yekunlarına həsr olunmuş bir əsər kimi dəyərləndirilməlidir.

Raqub Kərimov,

filologiya elmləri doktoru, professor

Bu gün təqdim olunan kitab-albom bizə Nəsimini bütün rakurslarda: incəsənətdə, heykəltəraşlıqda, rəssamlıqda, mədəniyyətdə, kinoda, teatrda, poeziyada tanıtmağa xidmət edən bir əsərdir. Mən təklif edərdim ki, bu kitab ingilis dilinə də tərcümə olunsun.

Kərim Tahirov,

Milli Kitabxananın direktoru, professor

P.S. Albom-kitabın ideya müəllifi və naşiri **Tural Axundov**, tərtib edən, ön sözün müəllifi və redaktoru **Mustafa Çəmənlidir**

Əlizadə NURİ

VE BİR GÜN...

Bir gün yaxamızdan yapışib
Allahı istəyəcək uşaqlar,
deyəcəklər: "Neynədiniz ONU?!"

Bir gün qucacaqsan xatirələri
soyumuş soba kimi.
Xatırlayacaqsan adımı
əski əlifba kimi.

Bir gün biləcəksən ki,
ipdən asılanlar
təkcə intihar etmir,
həm də özünü günə verir!..

Bir gün biləcəksən ki,
dənizin üstündə duman
suyu qorumaq üçünmüş...

Bir gün azacam bu meşədə,
ağaclar da gəzib tapmayacaq...

Bir gün
sənə yazdığını sevgi məktubunun içindən
məni ölü tapacaqlar...

Bir gün məzarımı qorumaqçın
başdaşım əsgər gedəcək...

Bir gün
su kimi
ayrılıqlar basacaq dünyani.

Bir gün
hami atıb gedəcək bu dənizi,
təkcə bu liman qalacaq.

Bir gün
bütün günlər sona yiğilacaq,
əllərim dünyadan yixilacaq...

Bir gün
dərk edəcəksən ki,
dünyadakı bütün cütlər əslində TƏKDİ.
Ən ağır ayrılıq
Allahdan ayrı düşməkdi.
...Və bir gün
Allah da yorulacaq.
Üstünə duz səpsək də,
dadı qaçacaq ümidlərin...

AXİRƏT

- Sənin qoçaqlığınvardı...
- Kərəmdə qaldı, qadası.
- Aydan arı idin bir vaxt...
- Hərəmdə qaldı, qadası...
- Bu dağın dumanı hanı?
- Dərəmdə qaldı, qadası...
- Hanı üzünün dərisi? -
- Hələbdə qaldı, qadası.
- Hanı başının papağı?
- Lələmdə qaldı, qadası.
- Sən bir sevgi qazanmışdır...
- Sələmdə qaldı, qadası.
- Bəs sənin vicdanın hanı?!
- Qələmdə qaldı, qadası,
- ...Burdan bir peygəmbər keçdi?..
- Tələmdə qaldı, qadası...

BU ÇAYDAN KƏDƏRDİ AXAN...

Bir xəstəyə pir olmadıq,
Tanrıyla əlbir olmadıq,
Milyon olduq, bir olmadıq –
Boş yerə saya gəlmişik.

Söykəndiyin dərddi arxan,
Sən darixsan, dərd darixar...
Bu çaydan kədərdi axan –
Deyirdin, suya gəlmişik?!

O ahdi, ahu deyildi,
O işılddı, su deyildi.
...Biz istəyən bu deyildi,
Yanlış dünyaya gəlmişik...

ALIN YAZISINDAN VURULAN

Hansı dildə sevim səni, yadelli qız,
Hansı dildə xatırlayım?..

Sənə gələ bilmirəm, –
bütün yollar xatırərlə minalanıb...

Hamı alnından nişan almır, yadelli qız,
bu dünyada çoxu alın yazısından vurulur,
mənim də alın yazımdan
qan damır yerə...

Uşaq olanda nədənsə
daha çox qollarımın uzanmasın istəyirdim, –
sən demə, sənə görəymış bu istək,
qollarım sənə çatsın deyə,
bütün dünyani qucmaq istəyirdim...

...Ayrılıq sevginin qara kağızı kimi
boynunu büküb oturub evin bir küncündə.
Mən indi bildim ki,
bu dünyada
boynubükklərin adı tək bənövşə deyilmiş...

Yollarına baxa-baxa doluxsunan pəncərəmin
altında
dibçəkdə də olsa,
bir ümid göyərdəm gərək
Sən gələnədək...

SON

Dağ qoysan dağ üstünə,
Yenə bir dağ olacaq.

Şeir yazdığını qələm
Sənə ortaq olacaq.

Güllənin güldüyü gün
Güllər qorxaq olacaq.

...Dünyaya uşaq gəlir –
Təzə dustaq olacaq.
Daşa daş kimi baxma,
Onda yumşaq olacaq.

Bu gün hələ sazdı tut,
Sabah yanşaq olacaq.

...Əsir ölüm küləyi, –
Hamı yarpaq olacaq.

Baxma indi yerdədi,
Məzarında GÖY ÜZÜN
Elə torpaq olacaq...

BƏXŞİŞ

Əllərini mənə bağışla ki,
Çiçəklər əkim əllərinin ətrinə.

Göz yaşlarını məni bağışla ki,
Mənim də mirvarım olsun.

Təbəssümünü mənə bağışla ki,
Geyindirim kədərimin əyninə.

...Mənə bircə ovuc torpaq bağışla, –
Vətən olum səninçün.

Üzündəki işığı mənə bağışla ki,
Təzə günəş yaradım.

Günahlarını mənə bağışla ki,
Tanrı səni bağışlasın...

NƏSİMİNİN BAYATI NƏFƏSLİ ŞEİRLƏRİ

Böyük Azərbaycan şairi, divan ədəbiyyatının dahilərindən biri olan İmadəddin Nəsiminin "Divan"ında sözlü ədəbiyyatla səsləşmələrə six-six rast gəlinir. Cinaslar, heca vəznli şeirlər, aşiq poeziyası üçün daha səciyyəvi olan motivlər, bənzətmələr, epitetlər, xəlqilik Nəsimi şeirlərinin ilkin qaynağının sözlü ədəbiyyat olduğunu aydın şəkildə göstərir. Şairin dilinin saflığını, aydınlığını, axıcılığını, şirinliyini və oynaqlığını da xalqdan güclü şəkildə bəhrələnmənin nəticəsindən başqa heç nəylə bağlamaq olmaz. Nəsiminin sözlü ədəbiyyatdan bəhrələndiyini akademik Həmid Araslı dönə-dönə vurğulamış, onun yaradıcılığından seçdiyi bir çox örnəklər də göstərmüşdir. Nəsiminin bəhrələndiyi sözlü ədəbiyyat örnəklərin-

dən biri bayatılar olub. Bu fikrin özü böyük maraq doğurur. Çünkü Nəsiminin yaradıcılığı ilə tanışlıq ilk baxışda belə bir bəhrələnmədən danışmağa imkan vermir. Bunun üçün onun şeirlərini dönə-dönə oxumaq, duya-duya çözələmək lazımdır. Məsələn, Nəsiminin şeirlərində "Vəslindən oldum çün qəni, mən mülkü, malı neylərəm?", "Dilbəra, mən səndən ayrı ömrü, canı neylərəm? Tacü-təxtü, mülkü-malü, xanimanı neylərəm?", "Nəsimi xəstəyə sənsiz Süleyman mülkünü versən, ol anı bir çöpə saymaz, təmənnayı-vüsəl eylər", "Mülk ilə malü-səltənət bir çöpə saymaz, ey könül, Kim ki dilər vüsalını, ya tələbi-cəmal edər" kimi misralarda sevgilisindən ayrı aşiq üçün dünyanın bir çöpə dəymədiyi fikri açıq-aydın-

dır. Bu misralarda həmin fikrin açılmasında və duyulmasında elə bir çətinlik yoxdur. Həm də onları oxuduqda şairin bayatılardan bəhrələndiyi o saat adamin ağlına gəlmir. Bəlkə də, şeirlərin əruz vəznində yazılılığı və uzunluğu adamı bu fikirdən yayındırır. Lakin burada bayatılardan böyük ustalıqla bəhrələnmə var. Bu sətirləri oxuyanda adamin qulaqlarında istər istəməz bir bayatı səslənir:

Qara at nali neylər,
Qara qaş xalı neylər,
Vəfali yarı olan
Dövləti, malı neylər.

Bayatıda və Nəsiminin misralarında deyilən fikrin eyniliyi göz qabağındadır. Nəsimi başqa bir qəzəlində yazır:

Əhli-aləm ildə bir qurban edərlər eyd üçün,
Hər zaman qurbanınəm, ey cümlə qurban sizlərə.

Göründüyü kimi, Nəsimi cümlə aləmi yarına qurban eləməyə hazırlıdı. Üstəlik, özünü də hər zaman yarına qurban etməkdən çəkinmir. Hər zaman deyəndə hər gün yox, hətta hər saat, hər an da anlaşıla bilər. Bu şeirdəki fikir çox geniş yayılmış bir bayatımızda gözəl ifadə edilmişdir:

Əziziyəm gündə mən,
Kölgədə sən, gündə mən.
İldə qurban bir olar,
Sənə qurban gündə məm.

Nəsimi də, bayatı ustası da ildə bir dəfə olan qurban motivindən istifadə edərək yara hər gün, hər saat, hər an qurban olmaq istəklərini biri qəzəldə, digəri bayatıda çox gözəl poetikləşdirmişdir.

Azərbaycan bayatlarında sevgilinin qiblə hesab edilməsi, Kəbə adlandırılması fikri geniş yayılmışdır:

Gözlərim axdı sənə,
Axdiqca baxdı sənə.
Mən səni qiblə bildim,
Qıldımdıq beş vaxtı sənə.

Başqa bir bayatıda sevən deyir: "Aləm Kəbəyə dönsə, Mənim qibləm sənsən". Aşıq sevgilisini, sevgilisi də aşiqini, dünya, aləm Kəbəyə dönsə də, onların heç birinə dəyişmir:

Dağ başında əsən, dur,
Yollarımı kəsən, dur.
Aləm Kəbəyə dönsə,
Mənim qibləmə sən dur.

Aşıq şeirində də yarın Kəbə adlandırıldıguna, qiblə hesab edildiyinə tez-tez rast gəlinir. Yəhya bəy Dilqəm deyir:

Hər kəs yarı mənnən iyanət eylər,
Elə bil Kəbəni ziyarət eylər.

Sarı Aşıq sevgilisini qibləgah adlandırır:

Sən qərib aşiqin qibləgahısan,
Məlamət mülkünün padışahısan.

Qurbanı isə sevgilisinin qası Kəbənin bir küncü adlandırır ki, bu da yarın özünün bütövlükdə Kəbə olduğu anlamına gəlir:

Sevgilimin qaşı Kəbə küncüdü,
Mən ölündə kimlər ona yöncüdü.

Aşıq Ələsgər bir şeirində sevgilisinin salanışını huri-qılmana, özünü Kəbəyə, qibləyə, başqa bir şeirində isə gözəlin sinəsini Kəbəyə, köynəyini Kəbə örtüyünə bənzədib, üzünü o köynəyə-Kəbə örtüyünə sürtmək istəyir.

Eyni fikrə Nəsimidə rast gəlinir. Şair yarın üzünə baxır və ona elə gəlir ki, qibləsinə baxır:

Mənidə üzü qiblədə ol arif imiş kim,
Üzündür anın qibləsi, eynindir imami.

Nəsimi başqa bir şeirində yenə gözəlin üzünü Kəbə, gözünü imam Cəfər adlandırmışdır:

Mərifət əhlinə üzün Kəbə, Bilali bənlərin,
Mehrəb can quşun, vəli, eynin imami-Cəfəri.

Bir qəzəlində də yazır ki, hara baxırsa-baxınsın, aşiqin üzü həmişə öz sevgilisinə sarı dönür:

Aşiqin üzü həmişə dilbərə qarşı dönər,
Abidi gör kim, necə divarə döndərmış üzün.

Burada çox maraqlı bir fikir var. Aşiq sevgilisini görməsə belə, onun harada olduğunu duyur, hiss eləyir, ürəyinə damır və özündən asılı olmayaraq üzünü həmin səmtə döndərir, bu, sevginin gücüdür. Onu hər aşiqdən gözləmək olmaz.

Nəsiminin bu beytini oxuyanda istər-istəməz Sarı Aşığın bir bayatısı yada düşür. Sarı Aşiq deyir:

Mən aşiq, tərsinə qoy,
Tər təni tərsinə qoy.
Yaxşını qibləsinə,
Aşığı tərsinə qoy.

Sarı Aşiq deyir ki, ölümdə yaxşını qibləsinə qoyun. "Aşığı tərsinə qoy" misrası isə Sarı Aşığın üzünün həmişə yaxşıya sarı baxmaq istəyinin ifadəsidir. Deməli, üzü Yaxşıya sarı baxın deyə, Sarı Aşiq qiblənin tərsinə basdırıl-

maqdan belə çəkinmir. Göründüyü kimi, bayatıdakı və Nəsiminin qəzəlindəki fikir bir-birinin eynidir. Hər iki aşiqin üzü öz qibləsinə-sevgili-sinə baxır, onlar başqa qiblə tanımırlar. Sarı Aşığın qiblənin tərsinə basdırılmaq arzusu da bu fikri təsdiqləyir.

Nəsiminin yaradıcılığı ilə bayatılarımız arasında bu cür yaxından səsləşmələr çoxdur və onlara aid yenə də örnəklər tapmaq olar. Lakin Nəsiminin bayatılardan bəhrələndiyini göstərmək üçün bunlar da bəs eləyir. Burada bir fikri mütləq vurğulamaq lazımdır ki, bayati qoşan sənətkarlar heç vaxt yazılı ədəbiyyatdan bəhrələnməyiblər. Ona görə də bayati ustalarının Nəsiminin şeirlərindən bəhrələndiklərini düşünməyə heç bir əsas yoxdur. Burada bir neçə cəhəti nəzərə almaq lazımdır. Birinci si, bayatıların tarixi çox qədimdir, hətta demək olar ki, xalqımızın özüylə yaşıddır. İkinci si, Nəsiminin əsərləri yazılı ədəbiyyatdır. O zaman indiki kimi kitab nəşri olmadığından kitablar yalnız əlyazmalar şəklində yayılırdı və onları hamının oxumaq imkanı yoxuydu. Üçüncüsi, bayatıları xalqın içində yaşayan, yazılı ədəbiyyatdan uzaq olan istedadlı adamlar qoşurdular. Dördüncüsi, bayatıları çox zaman bədahətən, bir anın içində söyləyirdilər. Hər bayati insanın bir anda yaşadığı hissərin, duyguların ifadəsidir. Deməli, Nəsiminin şeirlərindəki bayati nəfəsi, bayati ovqatı, yuxarıdakı səsləşmələr şairin sözlü ədəbiyyatdan bəhrələndiyini təsdiqləyən gözəl örnəklərdir.

Azərbaycan sözlü ədəbiyyatında cinasın tarixi bayatılarımız qədər qədimdir. Nəsiminin yaradıcılığı da cinaslarla zəngindir. Bunlar bayatılardan bəhrələnmə nəticəsində yaranmışdır. Alına-alına, yanədir-ya nədir, Çinə-çinə, qandır-qandır kimi cinaslar şairin yaradıcılığında o qədər çoxdur ki, onların təsadüf olmadığı, sözlü ədəbiyyatın, birinci növbədə bayatıların təsiri ilə yarandığı şübhə doğurmur.

İslam Sadıq

DƏRDİMİN YORĞANI QALIN

Dərdimin yorğanı qalın,
Çək üstümə, üşüyürəm.
Arzularım ayaqyalın,
Daşimaqdən tövşüyürəm.

Xırda-xırda səpələdim
İçimə haqqın qanını.
Üzümə tutub gedirəm
Düzüb qoşduğum yalani.

Fikirlərim qalib çilpaq,
İcimdə sözüm talanır.
Düşüncələrim od tutur,
Qəlbimdə dözüm talanır.

Ömür sayım yarpaq-yarpaq,
Xəzəl olub can üzədür.
Ruhum gəzir sınıq-salxaq,
Harayımı kim eşidir?

Qara kağızda ağ yalan,
Vətən-vətən dilək açır.
Haqsızlığa qalxan əllər,
Hər yetənə bələk açır.

BİR KÖRPƏ AĞLAYIRDI

(*Bir körpə anasının qucağında elə ağlayırdı ki...*)

Ağlama, a körpə, ağlama belə,
Sən hələ nə görüb, nə götürüsən?
Ömrün günlərini bir-bir ələyib,
Hələ ildən- ilə ötürməmisən.

Hələ keçməmisən dərd körpüsündən,
Hələ arzuların aşılı-daşmayıb.
Ömrün hər zilləti, hər bir zülməti
Qəlbində, könlündə heç dolaşmayıb.

Haqlı ola-ola, üstünə bəzən
Haqsız əllərindən daş atılmayıb.
Cəlladlar əlinə keçməyib ömrün,
Yaşının üstündən yaş atılmayıb.

Nəcibə İLKİN

O zaman sən belə yanlıqlı ağla,
Oysun ürəyini sözün xəncəri.
Yarda etibarı, dostda inamı
Gözləyib sən neçə illərdən bəri.

Ardınca qaçığın ümidiinin
Dizi qırılmayıb, könlü sınmayıb.
Kiminsə eşqindən qəlbin od tutub,
Sevda yollarında alovlanmayıb.

Yazmayıb bəxtini qara kürsülər,
Gözlərin tanımı bu kor dünyası.
Hələ görməmisən ürək ağrıdan,
Üstünə atılan şəri, böhtəni.

Hələ ürəyinə eşqin harayı,
Saçına sevdanın dəni düşməyib.
Ağlayıb qəlbimi üzəmə havayı,
Bəxtin ki heç əldən-ələ düşməyib.

Hələ görməmisən könül dağını,
Qəlbin çəkilməyib min yerdən şışə.
Saxla gələcəyə ağlamağını,
Ömrünü vaxt biçib, zaman dəyişər...

Hələ düşməmisən çətinə, dara,
Gözlərin dərd çəkib, yol aramayıb.
Gəzib tellərində fələk əlləri,
Saçını qəm yuyub, dərd daramayıb...

Saxta söz, saxta dost durub qarşında,
Açılan könlünü qıfillamayıb,
Oyub ürəyini düz yalanıyla,
Səni öz mənindən oğurlamayıb....

Yurdunu dağıdıb, köçürməyiblər,
Qaçqın olmamışan doğma vətəndə.
O zaman hönkürüb ürəkdən ağla,
Tək-tənha qalasan küçə tinində.

BİR YORĞUN YOLÇUYAM

Taleyin yolları çox yorur məni,
Seçə də bilmirəm ağı qaradan.
Dünyaya gələndən dərd yumağıyam,
Neynirdi yaradıb məni Yaradan?!

Dərdlərin ilməsin ha sökürəmsə,
Deyən yox hansını istəsən, seç, get.
Allaha üz tutub yüz arzu dilə,
Tale sən deyəni demirsə, keç, get.

Bu dünya mənimcün bir qəm yuxusu,
Alib qucağında yelləyir məni.
Deyəsən, yerin də açıq yaxası,
Şum edib min yerdən belləyir məni.

Çatdırıa bilmirəm fikirlərimi,
Qalıram yer ilə göy arasında.
Kağız da, qələm də durub qəsdimə,
Məni bişirirlər söz yarasında.

Bir yorğun yolçuyam, xurcunumsa boş,
Əlimdə balaca söz çomağım var.
Mənim kirpiyimdə tale yüklü daş,
Mənim can çuxamda dərd yamağım var.

BURAX ƏLLƏRİMİ...

Burax əllərimi, qoy çıxım gedim,
Nəyinə lazımdır sənin bu sevgi?
Həsrəti gözümə qoy sıxım gedim,
Olsun ürəyimə qənim bu sevgi.

Nə əhlət daşıyam, nə ümid yeri,
Yorulub, yoğrulan qəm ağaciyam.
Burax əllərimi, qoy çıxım gedim,
Bəlkə, bir ürəyin ehtiyaciyam...

Ağacdan yonulub, daşdan yonulub
Bəxtimin naxışlı oyuncağıtək.
Qıfil da asılıb könül taxtından,
Nəzəri qaytaran göz muncuğutək.

Burax əllərimi, a sevda yolcum,
Kirpiyim asılıb göz yaşalarımdan.
Qurtara bildimi, sevəm də səni
Taleyin atılan bəd daşlarından.

Burax əllərimi, qoy çıxım gedim,
İsti baxışında əriyən buzam.
Bu ömrün qışında axı nə edim?
Mən sevgi bağına gec gələn yazam.

Qəşəm NƏCƏFZADƏ

BƏYİM

Məkan Gəncə idi, zaman 1980-ci il. Bəyim ikinci kursda oxuyurdu, mən 4-cü kursda. Bəyim şeir yazırı, mən nəsr. Şeirlərini bəyəndiyim gündən Bəyim Gəncədə gözəllik atını minib sağa-sola çapırıdı.

Biz kənd uşaqları Gəncədəki "lələ"lərdən qorxurduq. Lələlərin adama sataşmağı siqaret istəməklə başlayırdı. Tərslikdən bizim də siqaretimiz olmurdu. Bir-iki qapaz yeyib qızara-qızara gedirdik yataqxanaya.

O qapazdan sonra ürəyimizdə nə sevgi qalırdı, nə maraq, nə də bir təpər. İnstituta qoyun kimi gedib, qoyun kimi gəlirdik.

Bəyim hardan olsa, yaxşıdı? – Gəncədən. Özü də Gəncənin harasından olsa, yaxşıdı? – Büyük Bağbandan.

Hər şey ondan başladı ki, başı batmış Bəyim dedi ki, axsam dərsdən gec çıxacaqıq, məni evimizə qədər ötürürsən. Bu da düz gəlib düşündü axşam saat səkkizin yarısına. Özü də günün gödələn vaxtı. Dekabrın ortası. Lələlərin ov vaxtı.

Nə isə, səkkizin yarısı gəlib çatanacan Lələ və siqaret məsələləri beynimi didir, Bəyim rast gəldiyim günə söyürdüm. Bıçağı mənə hardan vuracaqlar, o yeri bədənimdə müəyyənləşdirdim. Bağbanlarda xəstəxana-zad yeri bələdlədim. Qanı ilk anda necə kəsmək olar? – düşündüm. Dərs bitənəcən iki dəfə Bağbanlara gedib- gəlməklə məşq elədim. Problem olsa, qaçıb hansı dükana, qəzet köşkünə girmək barədə bəhanə fikirləşdim. Bu küçədə taksilərin azlığıni diqqətdən qaçırmadım.

Axşam saat səkkizin yarısında Bəyim düşdü yanımı, düzəldik yola. Bəyimdən xahiş elədim

ki, gəl taksi ilə gedək, ya avtobusa minək. De-di, kəs başımı, minmərəm, sənə yeni şeirlərimi oxuyacam.

Bəyim şeir oxuyur, canımda bıçaqların yeri sayışır. Tər dabanimla gedir. Bəyimin bundan nə xəbəri var?

Bağbanların girişində lələlər kəsdi qabağımızı, nə kəsdi. İstədim Bəyimi qoyub qaçam. Gözaltı dükana-zada baxdım, yaxınlıqda adamların olub- olmamağını müəyyənləşdirdim. Gördüm çıxış yolu yoxdur, yox. Ən yaxşısı qaçmaqdı. Amma lələlərin ən canlısı yapışdı qolundan, elə bil fikrimi duydı. Məni tutub bərk saxladı. Əvvəl siqaret-zad, ünvan-zad, hansı rayon-zad soruşdu. Bunları yüngülvari ötüşdürüdüm. Keçdilər əsas məsələyə:

– Lələ, bu qız sənin nəyindir?

Dedim, heç nəyim.

Dedilər, gecə vaxtı bəs bu ciğirdə nə gəzirsən?

“Nə işin vardi ciğirdə,

İt də tutub çığırda” – məsəli düşdü yadıma.

Başımı saldım aşağı, elə bildim, bıçaq bu saat gələcək. Əvvəl böyrək yerləşən hissəmi qabağa verdim. Düşündüm ki, yenə, heç olmasa, böyrək iki dənədir, biri gedər, biri qalar. Daş olan böyrəyimi dəqiqləşdirib tez onu verdim qabağa. Yadıma öd kisəmdə daş olmayı da düşdü. Qarnımın sağ tərəfini, sağ böyrəyin üstünü daha da irəli qabartdım.

Lələlər lap dərinə getdilər.

– Bəlkə, bu qızı sevirsən?

Fikirləşdim ki, onsuz da bunların bıçaqlarının qabağına iki qurbanlıq qoymuşam, ağılma nə gəlsə, deyəcəm, sonrası nə ola, ola. Bir-dən yanımızdakı evin darvazası açıldı, bir qoca arvad çıxdı, əyləşdi küçədəki skamyada.

Düşündüm ki, bəd ayaqda qaçıb arvadın arxasında gizlənib elərəm. Ona görə lap ürəkləndim. Yenə dedim, sonrası nə ola, ola.

Bu qızı ürəkdən sevirəm, – dedim.

Sonra qızı dedilər ki, sən də bu oğlanı sevirsən?

Bəyim də sağ olsun, dedi, mən də bu oğlanı ürəkdən sevirəm.

Necə ki, pişiyin ağızından sərçə qaça ha, bax elə çıxdıq lələlərin əlindən. Utandığımızdan danışmirdiq. Lələlər bizlə məzələnmişdi. Bəyimi küçə qapısından həyətə ötürüb taksi ilə geri qayıtdım. Zalim qızı demədi ki, gəl bir gecəlik bizdə qal. Desəydi, qalardım.

Bu hadisədən sonra düz beş gün Bəyimlə bir-birimizi dindirmədik. Əslində bu küsülülük ürəyimdən idi. Bəyim yenə: – məni ötür – deyə bilərdi. Sonra barışdıq. Xeyli güldük.

Mən Bəyimi yaman sevdim, Bəyim də məni. Elə bil Bağban istiqamətində marşrutda işləyirdim. Hamı məni tanıyordu.

İyun ayının sonlarında Bəyimlə dayanmışdıq institutun qarşısındaki çinarın altında. Dərslər artıq bağlanırdı. İsti adamı sac kimi qovururdu. Kəndə gedəcəkdir. Bəyimlə vədələşdim ki, sentyabra qədər dözə bilmərəm, avqust ayında filan tarixdə, filan saatda gələcəm, bu ağacın altında görüşək. O da sevindi, uşaq kimi atılıb-düşdü. Birdən əlim dinc dayanmadı, ağacın qoşa yarpağının birinə öz adımı, birinə də Bəyimin adını yazdım. Dedim ki, biz gələnəcən qoy adlarımız görüş yerimizə keşik çəksin.

Mən gəldim kəndə. Bəyim də getdi evlərinə. Avqust ayı gəldi, dediyimiz tarixdə gəldim instituta. İlk dəfə qarşımı Bəyimin institutun qəbul şöbəsində işləyən xalası qızı çıxdı. Hal-hoxş, beş-on beş elədik.

Bəyimi soruştum. Dedi, iyulda Bəyimin toyu oldu, getdi Xanların Toğana kəndinə. İlk dəfə idi ki, ürəyimə bıçaq dirədilər, qəhərləndim. Bildim ki, Bəyimin uşaqlığından istifadə edib onu aldadıblar, yoxsa o, belə eləməzdidi. Çinarın altına gəlib adımız yazılan yarpaqları axtarmağa başladım. Axır ki, tapdım. Bəyimin adı olan yarpaq, deyəsən, qırılıb düşübmüş. Kimsə onu qara sapla mənim adım olan yarpağa sarılmışdı. Məni ağlamaq tutdu.

KÖRPÜNÜN ÜSTÜ

Bolluğa varsa da, sitəmi çoxdu,
Bəlkə də, bizdədi bunun günahı?
Kimişə köməyə gözləyən çoxdu,
Uçub körpü kimi elin pənahı.

Get-gəllər azalıb körpünün üstdən,
Altında suları haray salardı.
Qocalar xatırə danışar pəsdən,
Hər axşam bir belə yiğnaq olardı.

Dünya insanına, ruha, mənliyə,
Sınaq körpüsüdür, sinaq körpüsü...
Bizimkiqarışıq hər bir şenliyə
Həm rəhmət, həm də ki qınaq körpüsü.

O payız ləngidik yaylaqda bir az,
Başlardı sözünə Cıqı Süleyman.
Qayğının suyunu azaltmaq olmaz,
Dünyada körpüdür hər əhd-peyman.

Elə ki dirəndi üzümüz qışa,
Gördük ki, qalmışlıq alafsız, otsuz.
Baxıb da donmadı gözümüz qışa,
Əminin qayğısı olmadı odsuz...

Odun da gətirdik Əhmədlə hələ,
Rəhmətlik qayğıda od-oçaq idi.
Heç zaman vermirdi fürsəti yelə,
Beləsi şenliyə bir dayaq idi.

O yay binələrə bayram gəlmişdi,
Təhlə Əsgər ilə həm də bizlərə.
Bir-iki günlüyü Bayram gəlmişdi,
Gəldi bayramımız yaman gözlərə.

Təpədən-dırnağa nur idı atan,
Yamanlıq gəlməzdi heç vaxt əlindən.
Addımı yaylağa qonaqtək atan
Bayram da heç kəsin düşmür dilindən.

Ömür çox gödəkdi... qayıyla dolu,
Hamının dərdi var, nə deyim, nəsə...
Bir də ki hər ili aran-dağ yolu
Bizə yoldaş idi Goyüşov İsə.

O payız deyirdim bayaq mən sənə,
Zaman əsdirirdi sərt küləyini.
Bircə ay sonrası, elə o sənə
Torpağa tapşırdıq Tat Hüseyini.

Əvvəllər adamlar adam balası,
Çoxu da Tanrıının törpüsü idi.
Yaxşılıqlar idı ömrə çalası,
Qayğılar insanlıq körpüsü idi.

Adamlar adını eldən alındı,
Baban Hümbət kimi bir adlı göstər.
Adamlar ömürdən ömrə salındı,
Ənənə üstündə bir atlı göstər.

Zamana dəyişib, Ayvazov Kamal,
Quluoğlu Əhmədtək adam hanı?
Bir az başqalaşib insanda amal,
Yoxdu əvəzləyən Melsə Astanı.

Bolluğu varsa da, sitəmi çoxdu,
Bəlkə də, bizdədi bunun günahı.
Kimişə köməyə gözləyən çoxdu,
Uşub körpü kimi elin pənahı...

Bir də olacağa çarəmi vardi?
Nə qədər yaşamaq Tanrı işidir...
Nə qədər aralar qirovdu, qardı,
Qınama, məni də yaman üzündür.

Doğma yaylaqlardan nə bezdi, doydu,
Bu adla özünü salsa da dilə.
Ömrünü-gününü çöllərdə qoydu,
Tək Şəmil səhbəti yaşayır hələ.

Qarılı-gelinli ağlatdı dil-dil,
Bir evdə görünmür kədərin sonu.
Şenlik yana-yana itirdi o il
Sərdərov Təhməzin nakam oğlunu.

Alış-veriş idi gündəlik işi,
Bir başqa məsləki bir də seçərmi?
Körpünün üstünnən Ağayışı kişi,
Qonşumuz Uğurlu bir də keçərmi?

Alxanı demirəm... cavan bir oğlan,
Hamıya bir sırdaş, bir qardaş oldu.
Kamını almamış fani dünyadan
Gedən yolculara yar-yoldaş oldu.

Gün-günnən bəd gəldi, il-ildən ağır,
Çəkildi əl-ayaq, soyudu ara.
Köç etdi Ziyəddin, Bahəddin fağır,
Nə deyim son vaxtı mən olanlara?

Hələ Teymur dayım... dünya bəzərdi,
Təbi qaynar idi, sinəsi dolu.
Şirin danişardı, şirin gəzərdi,
Aşağı-yuxarı Qaş məhlə yolu.

İlyaz, İslam əmim... cana dəyən can...
Üz qoyub, iz qoyub keçdi dünyadan.
Xaloğlu İsaxan, İlhan, Ədilxan,
Yeznəm Museyib də köçdü dünyadan.

Olub-keçənlərə boylanan zaman
Adamın min yerə gedir xəyalı.
Körpünün üstünü xoşlardı yaman
Niyazı, Mustafa, Abbasnan Ali.

Talelər oxşamır, həm də təzətər...
Həm də hər birinin öz rəhmi, qeyzi.
Daha olmayacaq Buludov Ənvər,
Bayramov İbrahim, Quliyev Feyzi.

Bizə yaxşaların örnəyi qalır,
Axtarma Meydanı, ya Məhəmmədi.
Öz rəhmət, öz hörmət payını alır
Hər gün el-obadan Nurəddin, Sədi.

Köç yaman başlayıb, yaman indidən,
Bu dünya kimlərə görün dar oldu.
Körpünün üstündən ayrılib gedən
Son dəfə Kərimnən Allahyar oldu.

Eldar da görmədi builki yayı,
Sulartək dəyişib günün axarı.
Dərədə unudub bulağı, çayı,
Məhlə yaman gedir üzüyuxarı...

Nəyi xatırlayır gedib-gələnlər,
Kim yazıb, deyəcək sonuncu sözü?
Yarğanın üstündə hey neçə illər
Novruz kişinin də qalacaq izi.

Belədi, neyləyək, gərdişi-dövran,
Hər vaxtin öz hökmü, öz fərmanı var.
Dəyişir huyunu vərdişi-dövran,
Neyləyək, hər dərdin öz dərmanı var.

Dünyanın buzları quraq olurlar,
Çaylara nə qədər körpü yaranır.
İnsanlar ayrılır, iraq olurlar,
İnsanlıq deyilən körpülər yanır.

Əl-ayaq kəsilir elə bil qəsdən,
Adamlar arası sevgi sozialır.
Get-gəllər azalıb körpünün üstdən,
İnsanlar çoxalır, İNSAN azalır!

Kamandar EYVAZLI

Bir dünyalıq
adam

Gülay Tahirli

* * *

Salam, ana torpaq!
Sənə dünyanın ən qırmızı şərabını gətirmişəm,
İç, iç, doyunca iç!
İç bədənimdəki qəlpələrin şərəfinə!

Sənə yeni lügət gətirmişəm,
İçində "düşmən" kəlməsi olmayan,
Silahı, tankı, sərhədi,
Yerlisi, gəlməsi olmayan.

Sənə yarım ömür gətirmişəm
Sənin əbədi ömrünə calayıb...

Sənə o qədər dağ gətirmişəm ki,
Min Kəpəzindən,
Min Qoşqarından da böyük...

Göz yaşlarından mərmilər yox,
Çinarlar bitir sabaha.
Qurban olum, ana torpaq,
Günəşi şahid etmə min günaha, min aha.

Yaralarımı qoru, ana torpaq,
Bilirsən, necə dərindir, dərin...
Bir mərmilik yarada
Milyon illik ahı vardır illərin.

Qoy son yara mənim olsun!
Qoy son ölüm mənim olsun!
Bütün qaranlıqları qucaqlayıram
Bir səkkizguşeli ulduzun,
Yarım ayın şərəfinə!

O, XOSBƏXT DEYİL

Görürsən, o, xoşbəxt deyil!
Yemək yeyəndə çəngəli ilə
Oynamasından bildim.
Heç nə etdiyinin fərqində də deyil.
Bu dünyanın şimalında, cənubunda,
Qərbində, şərqində də deyil.
Nəsə özgə bir yerdədir o,

Susqunluğu ilə dünyanın
Şah damarını titrədir o!

O, xoşbəxt deyil!
Uzaqlara dalan gözlərindən bildim,
Düşünmədən dilindən tökülən sözlərindən,
Yanaqlarında çuxur açmış
Göz yaşlarının izlərindən...
Duyursanmı onu?
Dodaqlarını qapayıb
Bağırdıqca bağırı...
Səndən də, məndən də,
Tanrıdan da üzüb ümidiyi,
Köməyə ancaq əzraili çağırır.

O, xoşbəxt deyil!
Ayın tarixini də unudub.
Onun üçün fərqi yoxdur,
Ya şənbə, ya bazar...
Dəndlərin istirahət günü olmur,
Dərd elə dərddir!

O, xoşbəxt deyil!
Çağirdim, cavab gəlmədi.
Heç yanında olduğumu da bilmədi.
O, elə baxır...
Hara baxırsa-baxsın,
Gördüyü ancaq qaradır.
Bəzən Allah adam yox,
Adam cildində dərd yaradır!

O, xoşbəxt deyil!
O ölüb!
İçində də ancaq torpaq var.
Adam tabutda deyil,
Tabut adamda basdırılıb.
Onsuz da dünyanın hər yeri dar ağacı,
Bilmirəm harada, haçan asdırılıb.
Onun yanında deyilən hər söz
Ölümünə bağışlanan bir fatihədir...

O, xoşbəxt deyil!
Bəs sən, Tanrı?
Sən xoşbəxtsənmi yaratdığından?!

SONRA UNUDURSAN HƏR ŞEYİ

Sonra...
Sonra unudursan hər şeyi...
Olub keçənləri,
Ölüb köçənləri...
Doğulub böyüdüyüñ o ucuq-sökük evi də...
Həyətdəki yamyaşıl ağaç da
Yavaş-yavaş tökür yarpaqlarını,
Heç olmamış kimi
silinib gedir xəyalından...

Sonra unudursan hər şeyi...
Unudursan gecənin,
Gündüzün rəngini,
Sən ki heç tuta bilmədin
Bu dünyanın ahəngini...
Əlifbandakı hərfələr olur,
Rəqəmlər bircə-bircə düşür təqvimdən,
Boşluqların rənginə boyanmış
O doğulduğun gün də
Başqa günlər kimi sürüsür təqvimdən...

Sonra unudursan hər şeyi...
Qorxub bağırırsan güzgündən boyanan
O yad gözlərin dəhşətindən...
Qovuşa bilmir kirpiklər də,
Donmuş göz yaşları düşər deyə.
İllərdir qoruduğun o heykəl
Aylar, küsər deyə...

Sonra unudursan hər şeyi...
Kimdir bacın, qardaşın?
Sirdaşın, yoldaşın?
Kimsən sən?
Axı kimdir
Səni dünyaya gətirən qadın?

Sonra unudursan hər şeyi...
Qırıq-qırıq nə qalıbsa yadında,
Üçüncü adam kimi baxırsan ona da...
Qonşunun ağrısını hiss edə bildiyin qədər
Hiss edirsən özünü,
Sən çıxdan söndürmüşən
Ürəyinin yanğını, közünü...

Sonra unudursan hər şeyi...
Unudursan
Və başlayırsan yaşamağa...

HƏR ŞEY YERİNDƏDİR, FƏQƏT KİMSƏ YOX

Xəstələr düzülüb burdan o yana,
Can verən, ruh verən bir həkimsə yox...
Güzungüdən gözəllər gözə görünmür,
Hər şey yerindədir, fəqət kimsə yox...

Yollar çox, gedənlər, gələnlər hanı?
Ölümlər rəqs edir, ölənlər hanı?
Bu işin sərrini bilənlər hanı?
Hər şey yerindədir, fəqət kimsə yox...

Günəş hər gün doğur, hamı qürubda,
Nə ruh var bədəndə, nə bədən ruhda,
Fələk öz torunu yenə qurub da,
Hər şey yerindədir, fəqət kimsə yox...

Göz yaşı sel olub, gözlər görünmür,
Daim fəryad qopur, üzlər görünmür,
Bədəni neyləyim, "öz"lər görünmür,
Hər şey yerindədir, fəqət kimsə yox...

Qələm də, kağız da durub gözləyir,
Sözlər ürəklərdə yanıb közləyir,
Tanrı da dünyani susub izləyir,
Hər şey yerindədir, fəqət kimsə yox...

Oyun çoxdan bitib,
Sən hələ çıxmamışan gizləndiyin yerdən...
On nədir, yüz nədir,
Minlər, milyonlar sayıbu dünya,
Barı bircə dəfə
Əlini divara vurub gedəydi,
Göylərə nə var axı,
Bizim durduğumuz yerdə durub gedəydi.

Neçə qədəh boşaltdıq,
Şərabı suya çevirdi göz yaşımız,
Ayıq olduq, gəlmədin,

Sərxoş olduq, gəlmədin.
Milyon illərdir gözünü yumub
Üzü divara dayanıb bu dünya
Və "Mən tapacağam" deyib
Boşluqlara səpələnmiş adamlar...

Gördük səndən haray yoxdu,
Gözümüzü bağlayıb
taxdıq ürəyin eynəyini,
Ruhunu axtardıq, Tanrı!
Səndən göz yox, baxış istədik,
Baxardın bir bu ac qalanlara,
Bircə baxışına möhtac qalanlara...
Yalanlara...
Dolanlara...
Dar-dolanbac dalanlara...

Bu nə oyundur, Tanrı?
Belə də gizlənqəç olar?
Bədənini bildik,
Ruhunu niyə gizlətdin?
Duyğu orqanlarını görməsək də olar,
Duyğunu niyə gizlətdin?

Biz gözlədik
Düşüb bir görünməzin izsizliyinə...
Dözdük illərlə "Gəl" dediyimizin səssizliyinə...
Gəlmədin...
"Yalançının evi yandı,
Heç kim inanmadı"...
Özünü yox kimi aparma, Tanrı!

Çiçək tikən açır yar bağçasında,
Bağça yarındırsa, nə gül, nə tikən?
Nə vaxt nə istəsən, nəyi soruşsan,
Dərd-sər verəcəkdir hər qapı-dükən.

Hələ də sualsan illərdən mənə,
Hələ bilmədiyim, gör, nələrin var.
Sən ən tanıdığını, ən doğma adam,
Sənin də görünməz iynələrin var.

Bu səssiz-sədasız göy qurşağının
İldirimlər çaxar, yanar içində.
Ay dönər, il keçər, baxıb görərsən,
Bir az da əgyar var hər yar içində.

Nə olar, dəyişmə, qurbanın olum,
Necə sevmişəmsə, elə qal məndə.
Nə dinim dəyişib, nə də kitabım,
Sən həmin Tanrı ol, mən həmin bəndə.

BİR TƏRƏZİ VERİN MƏNƏ

Bir tərəzi verin mənə,
Ürəyimdən asıb dünyani çəkəcəyəm!
Nəsiminin qəbrindən bir ovuc torpaq
götürüb
O torpaqdakı haqq ilə
Bu dünyanın ədalətini ölçəcəyəm!
Bir tərəzi verin mənə!
Məcnunun ürəyindən bir parça qoparıb
Ondakı eşq ilə
Bu dünyanın sevgisini çəkəcəyəm!
Qaldırmaz, bəlkə də, tərəzi,
Ağır olar sol tərəfi,
Ağır olar bu dünyadan
Nəsiminin bir zərrəsi!

Bir tərəzi verin mənə...
Baxım hansı daha ağır gəlir,
Ölüb gedən xəyallarım
Ümidlərə üstün gəlir?!
Gözlərimin içində bir sütun gəlir...
Hansı daha gerçəkdir,
Görüb toxunmağınmı?
Görmədən bağlanmağınmı?
Hansı sənindir, ey aşiq?
Baxaraq gördüyünmü?
Görmədən baxdığınmı?

Bir tərəzi verin mənə...
Baxım həsrət daha çıxmu
Birlikdəliyin yolundan?
Görən, neçə dərdin oxları keçir
Bu sönməz canın solundan?
Kim bilir, nə qədər söz qalıb
Düyün-düyün olan sinəmdə
Sözlər düyünlənib,
Sözdən köz qalıb!

Bir tərəzi verin mənə...
Onu gördüğüm bir an ilə
Onsuz keçən zamanı ölçəcəyəm!
Bir an ağır gəlir

Qoca bir ömrün illərindən...
Yaşamımla ölümümü qarşılaşdıracağam!
Baxım neçə dəfə olmuşəm bir ömurdə mən?!
Sapsağlam görünən bir bədəndə
Neçə tikələrə bölmüşəm mən?!

Bir tərəzi verin mənə...
Dərdlərimi çəkim, deyirəm!
Ah, nə deyirəm,
Nə istəyirəm mən?!
Qəlbin çəkə bilmədiyi,
Allahın ölçü bilmədiyi
O ağır dərdləri ölçərmi tərəzi?!
Dərdlərimi deyil,
Dərdli bədənimdən bir zərrə versəm,
Parçalanıb didilərmi tərəzi?!

BİR DÜNYALIQ ADAM

Gedəcəyini bilə-bilə sevdim səni,
Hər salamında əlvidanın qoxusu...

Hər saniyə bir az da gedirsən,
Gözümün önündəcə
ilim-ilim itirsən...
Sarılan əllərində
Ayrılığın buzu var,
Sarıdığın yaraların
Hələ tökülməmiş duzu var.

Dərib gətirdiyin güllərin də rəngi
Gündən-günə saralır,
Qərənfil ətri gəlir hər çiçəkdən,
Elə bil ölüm ayağında olan adamların
Ömrünə hər gün
bir gün daha dilənirsən fələkdən...

Mən "Getmə" deməyi bacarmıram, adam!
Mən ölməyi bacarıram.
Gedənlə bütünləşə bilmirəm,
Hər gün özümü
tikə-parça bölməyi bacarıram.

Bilirsən, təkadamlıq canınlı
Bir dünyalıq adam olmusan mənə.
Bu yetim dünyada
Olanım da, qalanım da tək sən idin...

Qazancım da, itkim də,
Doğulanım da,
Ölənim də tək sən...

Mən ayrılıq yaşamamışam ki,
Amma ölüm nədir, yaxşı bilirəm.
Ölümləri yaxşı bilirəm, adam!

İlahi, telefon çağırır,
İlahi, odur, görən?
İlahi, o deyilmiş...

Bilmirəm, pəncərədən yapışım qalım,
Yoxsa qarış-qarış gəzib yolları,
Tapıb oxuyummu bütün atılmış,
Əzilmiş məktubları?
Bəlkə, bir iz...
Bəlkə, bir işaret...

İlahi, o yoldan keçən adam,
Baxışına günəş biçən adam...
İlahi, bu...
Bu odur?
İlahi, o deyilmiş...

Bəlkə də, dönəcək bir gün,
Yuvası uçmuş leyləklər sevinəcək,
Bütün qaralar maviyə bürünəcək bir gün...
İllərdir yaşı olan köynəyimi də
O gəlib qurudacaq.
İlahi, o gələcək bir gün?!

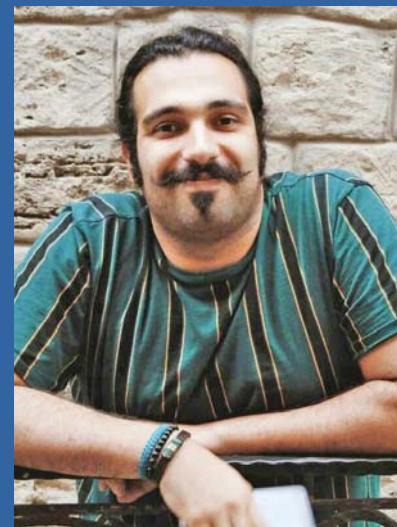
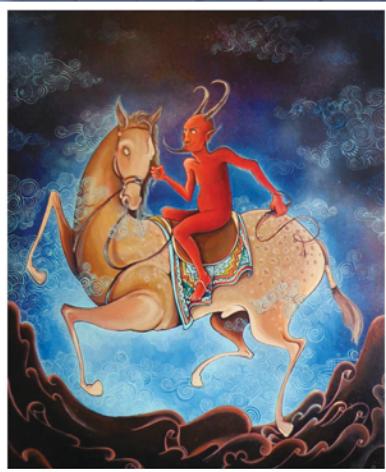
İlahi, qapı döyüür!
İlahi, odur gələn!!!
İlahi, o deyilmiş...
Ah, yenə əzrail...
Əlində qapqara kəfənlə
bir qucaq həsrət gətirib,
Bugünlük ölüm payı...
Deyir, öl!
Hələ bir az da ölü!
Bir az daha...

Biri dünyanın o küncündə,
Biri də bu küncündə
İki nəfər darıxır...
Hər ikisinin fikri
Dağılmış gecənin zülmətinə...
Hər ikisi yaman darıxır,
Telefona əl atır axır...
Amma nə adam arayır,
Nə də ki qadın...
Darıxmağın da növləri varmış,
Ən qəribəsi: iki nəfər
Bir-birindən xəbərsiz darıxarmış...

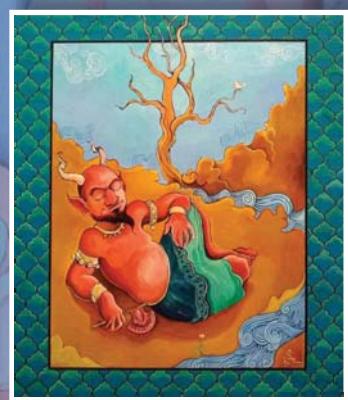
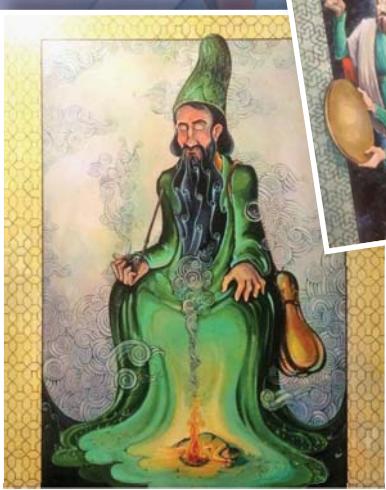
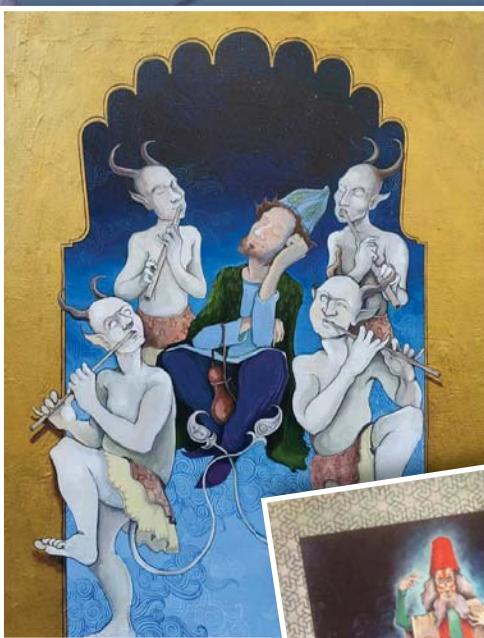
Eyni söz düyünlənib qalır
Ayrı-ayrı ürəklərdə...
Bir-biri üçün darıxır
Adamlar kimi ürəklər də...
Fəqət ürəklər danışar,
Qürurun sərhədin keçər, aşar,
Amma adam...
Amma qadın...
Amma qürur...

Uzun-uzun gecələr qurban olur
Bir "Darıxdım" kəlməsinə.
Həsrət qalır neçə-neçə ömür
Bircə zəngin səsinə...
Bir-birini çağırır iki darıxan,
Nə qadın duyur,
Nə də ki adam...

Darıxmağın səsini kəsmir
Onların bağırtısı...
Gecənin də bağıri yarıılır bu darıxmağa,
Ay heyrətlə baxır...
– "Siz ki qovuşa bilərdiz..."
– "Siz ki danışa bilərdiz..."
Nə qadın günəşdir,
Nə də adam ay...
İkisi də bir doğulub, bir batar...
Amma adam...
Amma qadın...
Amma qürur...

Löhrab Salamzada

ISNN 0134-522
İNDEKS AZ 1000 2 AZN

ULDUZ_AYLIQ_-
EDEBIYYAT_-
DERQISI